

DE CON-

SERVANDA BONA VALETVDINE
Opusculum Scholæ Salernitanæ, ad Re-
gem Angliæ, uersibus conscriptum: Cum
Arnoldi Nouicomensis, Medici & Philosophi cele-
berrimi, breuissimis ac utilissimis Enarrationibus. Et
hæc omnia à barbarie, & infinitis, quibus scatebant,
mendis, tam accuratè repurgata, ut iam quasi
nouam faciem induerint, citraq; offen-
sionem legi possint.

Opera & studio Ioannis Curionis, &
Iacobi Crellij.

ACCESSERE

De electione meliorum Simplicium, ac Spe-
cierum Medicinalium, Rhythmi M. O-
thonis Cremonensis.

ITEM,

S. Augustini Concio, de uitanda ebrietate,
Carminè reddita.

Cum Priuilegio Imper.

FRANC. Apud Chr. Egen.

u. 26. 823

AVTORVM, QVI IN HOC
Opusculo citantur, Catalogus.

| | |
|------------------------|-------------------|
| A. | Ioannes Mesues. |
| Alexander Trallianus. | Ioannes Manardus. |
| Aristoteles. | Isaac. |
| Auenzoar. | L. |
| Auerrhois. | Linus. |
| Auicenna. | M. |
| B. | Macer. |
| Bertrutius. | Moyfes. |
| C. | N. |
| Cōstaninus Aphricanus. | Nicander. |
| Conciliator. | P. |
| Cornelius Celsus. | Paulus Aegineta. |
| D. | Philotheus. |
| Democritus. | Platearius. |
| Dioscorides. | Plinius. |
| Diogenes. | R. |
| G. | Rhazes. |
| Galenus. | Rhuffus. |
| Gellius. | S. |
| H. | Salomon. |
| Haly. | Serapion. |
| Hippocrates. | Simon Ianuensis. |
| I. | Suetonius. |
| Ianus Cornarius. | V. |
| Ioannes Damascenus. | Valerius Max. |

REV

REVERENDO ET

AMPLISSIMO IN CHRISTO PA-
tri ac Domino, D. Ioanni Pico, Cœnobij diui Petri
apud Erphordienseis, Abbati dignissimo, Do-
mino & Mecœnati suo plurimum ob-
seruando, Ioannes Curio, Ber-
ckeñ. & Iacobus Crel-
lius, & γιοάβεϋ.



ERVENIT AD MANVS
nostras, Amplissime pater, opuscu-
lum quoddam de tuenda bona ua-
letudine, à Doctõribus quondam
Scholæ Salernitanæ, memoriæ pro-
spiciendæ gratiæ, ut adparet, uersibus conscriptum.
Multò enim facilius uersus, Fabio teste, quàm pro-
sam orationem ediscimus. Adiuncta erat luculenta
simul & succincta Arnoldi Nouicomensis, Medici
& Philosophi celeberrimi, in singula capita ἐξήγη-
σις. Nos itaq; sititores alioqui rerum nouarum,
magna cum uoluptate, cursim primò, atq; ferè sine
interpiratione perlegimus. Dehinc cunctatius &
accuratius singula relegendes, librum inuenimus, mo-
le quidem paruum, sed qui plurima in medica arte
non spectatu modò, sed & cognitu quàm dignissi-
ma complectatur, & in quo nihil ferè ex omnibus ijs
quæ ad corporis cuiusq; incolumitatem seruandam

P R A E F A T I O.

faciant, desideres. Hunc ergo ubi intimis quibus-
dam amicis communicassemus, dignum iudicarunt,
qui ceu nouo adsumpto habitu, in publicum prodi-
ret, quiq; in omnium incolumitatis suae studioso-
rum manibus non haberetur tantum, sed etiam ab
ijsdem diligentius perlegeretur, neq; (ut hactenus) à
tineis amplius & blattis corroendus delitesceret.
Summisq; precibus à nobis contenderunt, ne sibi no-
stram hac in re operam polliceri, neq; hanc editionis
molestiam nobis imponi grauaremur. Ita enim fore,
& ut cuncti φιλοφύενοι maximis beneficij uincu-
lis nobis obstringerentur: & ut ipsi in arte, cui nos
iam totos mancipârimus, multò cum promptiores,
tum expeditiores redderemur. Omnes siquidem ar-
tes, & ut Xenophon ait, πάντα τὰ καλὰ ἔτα
ἀγαθὰ ἀσκητὰ εἶναι: neq; sine aliqua exercitatio-
ne percipi posse. Nos uerò qui ingenij nostri imbe-
cillitatem probè agnoscentes, nos cum omnium alia-
rum ingenuarum artium, tum imprimis ipsius medi-
cæ ignaros ac rudeis planè non ignoraremus, sedulò
primò, & quoad fieri potuit, prouinciam hanc ni-
mis grauem recusare, deinde uerò & deprecari eoe-
pimus. Caterùm, quæ ex causa faciliorem depreca-
tionis nostræ ueniam consequi posse arbitrabamur,
hac magis atq; magis illi nos instigare, & hortari,
& orare, ne hunc laborem subterfugeremus, perge-
bant. Eratq; inter eos uel præcipuus, uir & huma-
nitate, & morum integritate spectatissimus I. V. Do-
AOP

P R A E F A T I O.

Etor Georgius Iuda. Cum itaq; nullus undequaq; ur-
 gendi adpareret finis, isq; potissimum incitaret, cui
 quicquam denegare religio sit, locum petitioni feci-
 mus: Τί γ' ἄρ' ἐπ' ἀδυσίας, ὅπ' ὅτε Ἰλθ' τις
 ὄψ' Βιάζοιτο; Suscepto igitur hoc onere, nihil e-
 que nobis elaborandum duximus, quam ut omne no-
 strum studium & conatum huc destinaremus, quò li-
 ber hic utilissimus non emendatissimus modò, uerùm
 etiam ab horridula illa, & ingrata dictionis rudita-
 te, qua antehac miserè & foedè conspurcatus circun-
 ferebatur, ac proinde à studiosis quibusdam contem-
 ptus negligebatur, quàm alienissimus in uulgum exi-
 ret. Quare multa in commentario superflua rese-
 cuimus, multa obmissa adiecimus, Autores, unde con-
 flatus uidebatur, diligenti studio & inuestigatione
 uoluentes, locos omnes, perinde atq; hodie traducti
 habentur, quàm castigatissimos substituimus. Reli-
 qua quæ ἐξ ηὐγνῆς suo Marte expresserat, in finis
 tis propemodum mendis exemimus. Quin & ipsos
 deniq; uersiculos sub incudem reuocatos emendau-
 imus, seduloq; id egimus, ut numerus sibi, quoad pos-
 set, integer constaret: Paucis tamen exceptis, à qui-
 bus, ne in totum periret rhytmus, quo maiores nostri
 impensius delectabantur, manus cohibuimus. Quo fa-
 ctum est, ut occurrant alicubi ἐκ τ' ἄσσεις ἐπ' ἐν δ' ἔ-
 σεις quedam inusitatiores, & quas haud temerè
 apud quenquam probatæ autoritatis scriptorem re-
 perias. Hanc uerò nostram quantulamcunq; ope-

P R A E F A T I O.

nam R. P. tui amplissimi nominis patrocínio & nuncupatione munitam, in publicum exire uoluimus: & ut ipse pro ingentibus beneficijs, quibus nos hactenus deuinxisti, uicissim gratitudinis nostrae aliquod haberes μνημόσυνον, & ut, si quam sanitatis suae studiosi inde utilitatem hauserint, eam totam tuae Amplitudini & excellentiae acceptam ferant. Munusculum ergo hoc, in quo tanquam in speculo, qui, quando, & quatenus labori, cibo, potui, somno, & ceteris rebus non naturalibus indulgendum sit, clarissime intueri licet, quodq; grato animo offerimus, serena fronte, placidoq; uultu T. A. suscipiat, fructuumq; nostrorum ueluti primitias, candidè complectatur. Sic namq; fiet, & ut alij complures ad similes in literis ausus excitentur, & ut ipsi nostris laboribus abundè satisfactum putemus. Optimè in Domina uale, pater amplissime, ac nos, nostraq; studia in tuam clientelam suscipere dignare.

Erphordiae, XVI. Calend.

Septemb. Anno

M. D. XLV.

INDEX

INDEX SVMMARIVS

eorum, quæ hoc libello tractantur.

A.

| | |
|--|--------|
| Aceti proprietates | 74 a. |
| Aëris electio | 34 b. |
| Aescula, Mespila | 72 b. |
| Albica, piscis marinus | 55 b. |
| Allium contra uenena | 31 a. |
| Amarellus, auis aquatica | 54 a. |
| Anguillarum, lampretarum coctio | 58 b. |
| Animalium membra | 75 b. |
| Anisi utilitates | 77 a. |
| Anni quatuor temporibus quæ conueniant | 141 a. |
| Anni tempora quatuor | 40 b. |
| Anni temporum ratio in cibis | 41 a. |
| Anum comprimere nocet | 2 b. |
| Appetitus debilitatio | 6 b. |
| Appetitus retinendus | 11 b. |
| Aqua crapulae confert | 51 a. |
| Aque potus noxius | 50 a. |
| Athanasia purgat phlegma | 90 a. |
| Auditus grauitati mederi | 102 b. |
| Aues esui aptæ | 52 a. |
| Aurium tinnitum tollere | 103 a. |

I N D E X.

| | |
|---|-----------------|
| Butyrum quid cibo conducat | 62 b |
| C. | |
| Calculosis & podagricis obsunt anguilla | 58 b |
| Caluitiem emendare | 92 b |
| Cancrum curat hyssopus | 96 a |
| Caput purgare | 93 a. 94 a |
| Capitis dolor | 5 b |
| Capitis dolori curando | 140 b |
| Capo, siue gallus castratus | 52 b |
| Carnes animalium | 17 a |
| Caro salsa | 16 b |
| Carnis porcinae usus | 48 a |
| Carnes uitulinae | 51 b |
| Cascus parè sumendus | 24 b |
| Casei esus | 16 a |
| Casei proprietates, & usus | 63 b. 66 a |
| Castoreum neruis prodest | 89 b |
| Catarrhus | 5 b |
| Caulium in cibis effectus | 85 b |
| Cepæ | 91 b |
| Ceparum usus | 31 b |
| Cerasorum esus commoda | 68 a |
| Cerebra stomacho inimica | 24 b |
| Cerebri confortatio | 3 b |
| Ceresolij herbae effectus | 96 a |
| Cereuisiae potus | 39 a. 40 a 73 a |
| Cereuisiae confectio | 73 b |
| Chelida- | |

I N D E X.

| | |
|----------------------------|-----------|
| Chelidonia uisum acuit | 98 b |
| Cholerica Complexio | 118 b |
| Cibus iucundus | 25 b |
| Cibi & potus alternatio | 59 a |
| Cibi bene nutrientes | 20 a 23 b |
| Cibi diuersi | 13 b |
| Cibi melancholici uitandi | 14 a |
| Cibo & potui præmittenda | 12 a |
| Cœna parca. | 2 a 8 b |
| Colica | 8 a |
| Colicæ medetur urtica | 49 b |
| Colorum hominis indicia | 122 a |
| Columba cibus cholericus | 53 a |
| Condimenta generalia | 44 a |
| Consuetudo uarianda | 83 b |
| Consuetudinis necessitas | 82 a |
| Consuetudini indulgendum | 11 a |
| Coturnix siue Quiscula | 53 a |
| Crocum epati conducit. | 100 a b |
| D. | |
| Dentes mundare | 4 b |
| Dentium conseruatio | ibidem |
| Dentium dolori conducentia | 106 b |
| Dietæ habenda ratio | 3 a |
| Dietæ conseruatio | 82 a. |
| E. | |
| Ebrietatis commoda | 36 a |
| Ebrietatem sedantia | 93 b |

INDEX

| | |
|-------------------------------|---------|
| Ebrietatem tardantia | 86 a |
| Edendi & bibendi modus | 65 a |
| Edendum quàm diu | 13 b |
| Enule campanæ effectus | 96 a |
| Epilepsiæ medici | 94 a |
| Excrementorum retentio | 2 a |
| F. | |
| Fames duplex | 12 b |
| Febris causa | 8 a 6 a |
| Ficus proprietates | 25 b |
| Ficum usus in cibis | 70 b |
| Fistulæ curatio | 109 b |
| Fœniculi semen | 76 b |
| Frigellus avis cibo accommoda | 54 a |
| G. | |
| Gallinæ commendatio in cibo | 52 b |
| H. | |
| Humores corporis quatuor | 111 a |
| Hydraps | 8 a |
| Hyssoopi effectus | 95 a |
| I. | |
| Irasci utile | 2 a |
| Iura è carnibus | 23 a |
| L. | |
| Lac | 24 a |
| Lactis esus | 15 b |
| Lætitia confert ualeitudini | 2 b |
| Lauendula nervos confortat | 89 b |
| | Lactis |

I N D E X,

| | | | |
|-----------------------------------|----|-----|----|
| Lactis electio & usus | | 62 | b |
| Lotionis manuum commoda | | 46 | a |
| Lucius piscium tyrannus | | 55 | b |
| M. | | | |
| Maluæ proprietates | | 86 | b |
| Manuum lotio | | 4 | a |
| Medicinæ administrandæ ratio | | 84 | b |
| Medulla osium | | 25 | a |
| Melancholica complexio | | 120 | b |
| Menses phlebotomiæ accommodati | | 125 | b |
| Mentha quid efficiat | | 88 | a |
| Merula avis quæ | | 53 | b |
| Mictio noctis multa | | 72 | a |
| Mithridatium | | 33 | b |
| Musti potionis nocumenta | 49 | a | 93 |
| Mutatio subita nociua | | 82 | b |
| N. | | | |
| Nasturtium herba | 90 | a | 98 |
| Nauseam marinam quæ prohibeant | | 43 | b |
| Nervorum dolor | | 6 | b |
| Nuces contra uenena | | 33 | b |
| Nucum usus quis | | 65 | b |
| O. | | | |
| Ouorum electio | | 20 | a |
| Orex, gallina sylvestris | | 54 | a |
| Orthogometra | | 53 | b |
| Ossa, nerui, & dentes homini quod | | 110 | a |
| Oua sorbilia. | | 25 | b. |
| | | | P. |

I N D E X.

P.

| | | |
|--|-------|-------|
| Pandiculari membra | | 4 a |
| Panis electio, & ratio | 24 a | 46 a |
| Panis crustæ quid conferant | | 47 b |
| Panis triticeus | | 23 b |
| Pectere crines | | 4 a |
| Peregrina piscis squamosus | | 55 b |
| Perdici in cibo usus | | 54 a |
| Persica prima mensa edenda | | 14 b |
| Persica, Passulæ | | 69 b |
| Phasianus, gallus syluestris | | 53 b |
| Phlebotomanti quæ uitanda | | 133 a |
| Phlebotomia, & uenæ sectio | | 123 b |
| Phlebotomiæ impedimenta | | 126 b |
| Phlebotomiam circa obseruanda | | 129 a |
| Phlebotomiæ effectus | | 130 a |
| Phlebotomiã post, Dieta Ioachimi Camerarij | 140 b | |
| Phlegmatica complexio | | 119 b |
| Pigrities | 5 b | 6 a |
| Piper nigrum | | 101 a |
| Pisa & legumina | | 60 b |
| Pisces qui, & quibus conducant | | 58 a |
| Pisces squamosi meliores | | 56 b |
| Piscium qui probi malique | 55 a | 57 b |
| Piscium salsa calida | | 46 a |
| Pisorum coctio | | 61 a |
| Pomorum esus | | 35 a |
| Potatio uini nimia | | 35 b |
| | | Potus |

INDEX.

| | |
|---------------------------------|----------------|
| Potus mali correctio | 43 a |
| Potus ratio | 59 b |
| Porri effectus | 100 b |
| Præcepta ualetudinis | 4 b |
| Primula ueris neruis prodest | 89 b |
| Prandium largius cœna | 10 a |
| Pruna in cibo quid conducant | 69 a |
| Pulegij uirtutes | 97 b |
| Pulices fugare | 91 a |
| Pyra | 24 b 32 b |
| Pyrorum nutrimentum | 67 a |
| R. | |
| Raporum commoda | 75 a |
| Raphani proprietates | 33 a |
| Remedia ualetudinis conseruande | 1 a |
| Repletio nocua | 11 b |
| Rheuma | 5 b |
| Rheumatis curatio | 108 b |
| Rutæ contra uenena efficacia | 32 b 43 a 90 b |
| S. | |
| Salis commendatio in cibis | 78 b |
| Salmones pisces crassi | 57 b |
| Sanguinea complexio | 216 a |
| Saluia potus malitiam emendat | 43 a |
| Saluiæ operationes & effectus | 88 a |
| Saluiatum uinum | 89 a |
| Salix uerrucas tollit | 99 b |
| Sapores octo qui | 79 b |
| | SAXANUS |

I N D E X.

| | | |
|------------------------------|------------------|------|
| Saxaulus piscis marinus | | 55 B |
| Serū lactis 63 b. | Sinapis effectus | 93 a |
| Sitis aqua extinguenda | | 50 b |
| Sitis nocturna | | 51 b |
| Somnus à prandio | 2 a | 6 a |
| Somnus meridianus | | 5 a |
| Sornus piscicula marina | | 56 a |
| Spasmus 7 b. | Splenis passio | 6 b |
| Spodium quas habeat uirtutes | | 77 b |
| Sturnus cibo commendatur | | 52 b |

T.

| | | |
|--------------------------------|--|--------|
| Tencha piscis glaber | | 55 b |
| Testiculi gallorum | | 24 b |
| Theriaca contra uenena | | 53 b |
| Tormina discutit hyssopus | | 96 a |
| Tranquillitas sanitati confert | | 3 a |
| Tremor manuum | | 89 a |
| Tremulus auis, uulgo Maticilla | | 54 a |
| Tristari utile quibus | | 1 b |
| Tristitia nocet ualetudini | | ibidem |
| Turtur boni alimenti est | | 52 b |
| Tusim curat urtica | | 94 b |

V.

| | | |
|--|--|-------|
| Vapores stomachi prohibentia | | 44 a |
| Venæ diuersæ uarijs de causis incidendæ | | 138 b |
| Venæ Saluatellæ sectionis commoda | | 137 b |
| Venæ sectio quibus morbis, & atatibus cõueniat, et quantū sanguinis quoq; tēpore detrahendū | | 134 a |
| | | Venæ |

INDEX.

| | | |
|--|-----|----|
| Vena sectionis sectio quanta | 131 | D |
| Vena sectionem circa quæ consideranda | 132 | A |
| Vena sectione quæ membra quoq; tempore cu- cuanda | 137 | A |
| Venenum prohibentia | 30 | B |
| Ventris flatus | 7 | B |
| Vermes prognerantia | 4 | A |
| Vertigo s b. | 22 | A |
| Vina Theologica | 23 | A |
| Vini electio | 21 | B |
| Vino parcè utendum | 24 | |
| Vinum dulce & album | 28 | B |
| Vinum est lac senum | 29 | A |
| Vinum melius | 87 | B |
| Vinum pueris nociuum | 38 | B |
| Vinum rubrum | 30 | A |
| Vini boni proprietates | 27 | A |
| Vini commoda | 37 | A |
| Viola effectus | 93 | B |
| Vipa est panis cum uino | 82 | B |
| Visui nocentia | 104 | A |
| Visum acuentia | 91 | A |
| Visum confortantia | 106 | A |
| Vocis raucedinis cause | 108 | A |
| Vomitus ante cibum ciendus | 40 | A |
| Vomitum sedat hyssopus | 96 | A |
| Vriticæ effectus | 94 | A |
| Vuæ quid conducant. | 26 | A. |

Vina diluta

I&K&B

Ἰάκωβος ὁ κρῆλιος τοῖς
Ὀλιγαρχοῖς.

Ἡμσοὶ τῶν νοσηρῶν ἀκλυμῶν ἀρέσκη,
Γέντων τῶν γένηκῶν, καλῶν δ' ἄσυχον;
Δάφου μικρὰ Ὀλιῶν ὁ τῶν ἰπποτῶν,
Σοὶ τὰ μικρὰ, λέγω, πέλει γ' ἄκευμα.

Christophorus Aulæus, can-
dido Lectori.

Quod uicio præfens liber hic purgatus ab omni,
Vndiq; per doctas audeat ire manus:
Quodq; Theoninos possit modò spernere dentes,
Porrecta & patrium linquere fronte solum:
Curio, fætidici decus insuperabile Phœbi,
Præstitit, & medica Crellius arte potens.
Ergo age, iam culto quicumq; iuuare libello,
De bene tam meritis dic bene quæso uiris.

Antonius Musa, de hoc
libello.

Vulgatus Salernitarum de tuenda ualitudine li-
bellus, his qui legunt, non parum utilitatis præstat:
illisq; multò maiorem, qui libelli præcepta obser-
uant.

DE

DE CONSERVANDA

Valetudine, liber Scholæ Sa-
lernitanæ.



DE REMEDIIS GENERALI-
bus, pro conseruanda ualetudine.

CAPVT I.

Anglorum Regi scribit scho-
la tota Salerni:

Si uis incolumem, si uis te
reddere sanum:

Curas tolle graueis, irasce
crede prophanum.

Parce mero, cœnato parum, non sit tibi
uanum

A

DE CONSERVANDA

Surgere post epulas, somnum fuge meri-
dianum,

Non mictum retine, nec comprime for-
titer anum.

Hæc bene si serues, tunc longo tempore
uiuēs.

ΕΥΦΡΑΣΙΣ

A editus est hic liber à Doctoribus scholæ Sa-
lernitanæ, in gratiam regis Angliæ, qui mult-
ta, & diuersa præcepta, pro conseruatione humanæ
sanitatis continet. In hoc autem capite referuntur in
primis octo generalia præcepta, quæ sigillatim dein-
de per ordinem determinantur.

Primum ergo est, ut homo suæ sanitatis studio
suo, anxiferas & grauis curas relaxans, quàm lon-
gissimè à se propellat. Nam curæ arefaciunt corpo-
Tristitia. ra, unde contristantur spiritus uitales: spiritus uerò
tristes exiccant ossa. Prouerbiorum 17. Sub eodem
præcepto comprehenduntur & tristitiæ, quæ si-
militer corpora exiccant & refrigerant, maciem &
tenuationem inducunt, constringunt, spiritum obtu-
nebrant, ingenium hebetant, rationem impediunt, iu-
diciū obscurant, & memoriā obtundunt. Verum-
Tristari tamen aliqui sunt pingues & corpulenti, spiritus a-
utile deo mobileis & calidos habentes, ut eis interdum uti-
le sit tristari, quo spiritus calor hebetetur, & corpus
aliquo modo maceretur.

Ira.

Secundum est, Non irasci, Primo. Quia ira simi-
liter

litter corpora exiccat, nam ipsa maximè singula mem-
bra calfacit. Nimia autem calfactio siccitatem parit,
teste Auicenna, prima primi, doctrina tertia, capit.
2. Secundo, quia ira ob feruorem cordis omneis actus
rationis confundit. Aduertendum tamen est, quos- *irascè*
dam esse prauæ & frigide temperaturæ, quibus ira *utile.*
sci interdum ad conseruandum sanitatem proffit, ut
scilicet calor in eis resuscitetur.

Tertium est, ut parçè uino utatur. Nimia enim ui *Vinum.*
ni repletio somnolentiam, pigritiam, debilitatem sto-
machi, & reliquorum membrorum, multaq; alia
his similia mala, corporibus infert. De quibus dice-
tur cap. 15.

Quartum est, ut parum coenet. Nam nimia reple *Cœna.*
tio nocturna, dolorem uentris, inquietudinem, insom-
nia, & angustiam parit, ut manifesta docet expe-
rientia: id quod & infrà fusius declarabitur.

Quintum est, ut statim à sumpto cibo surgat:
hoc enim ad concoctionem facit, quia cibus sum-
ptus, ita facilius ad fundum stomachi, in quo uirtus
uiget digestiua, descendit.

Sextum est, ut statim à prandio non dormiat, cu-
ius rationes reddentur cap. 3.

Septimum est, ne diutius urinam, quàm natura
fert, remoretur: hinc enim interdum sequi solet dif-
ficultas mingendi, aut omnino prohibitio miçtus, *Excreme-*
ut testatur Auicenna decima nona tertij, Tractatu *torum re-*
secundo, capite de difficultate urinæ. Generatur *tenio.*

DE CONSERVANDA

etiam inde calculus, neque quicquam æquè vesicam lædit, atq; longior, ultra mingendi uoluntatem, lotij retentio. Similiter quoq; ex nimia secum siue excrementorum remotione complura proueniunt nocu-
 menta. Indurantur enim feces in intestinis, ob conti-
 nuam suctionem uenarum mesaraicarum, quæ cum
 intestinis continuatæ, omnem humiditatem à feci-
 bus exugunt, ita ut sicca remaneant, ac difficilio-
 ris exitus intestina oppilent, quam deinde oppilatio-
 nem, ob flatuum eductionis prohibitionem, & alia-
 rum consequentium secum coacervationem, sequun-
 tur nocumenta, cap. 40. enumarata.

Octauum est, ne fortiter comprimatur anum, hoc
 est, ne ad egerendum siue excernendum urgeat: in-
 de enim sequitur *τενερμός*, siue exitus longæonis.
 Postremo subiungitur, longissimo tempore sanita-
 tem tueri posse, quicumq; hæc omnia debite conser-
 uauerit.

Si tibi deficient medici, medici tibi fiant
 Hæc tria: Mens hilaris, requies, modera-
 ta diæta.

Hoc loco trium remedium generalium pro con-
 seruanda sanitate nature humane, fit mentio, &
 maxime ipsorum nobilium. Primum est, ut ani-
 mus hominibus sit iætus & hilaris. Lætitia enim æta-
 tem floridam facit, hominum iuuentutem conseruat,
 uirtutem conseruat, uitam prorogat, ingenium acuit,
 honu-

Lætitia

hominemq; ad singula munia subeunda habiliorē reddit. Sit autem hæc lætitia siue gaudium ad tuendam ualētinem conueniens, temperatum, non excedens modum: nimiam enim gaudium syncopen & mortem infert. Huius insignia exempla referunt Lilius lib 2. decadis 3. Valer. Max. lib 9. cap. 12. Gelli. lib. 3. cap. 15. Pli. lib 7. cap. 53. Maxime uerò gaudium confert his qui multis curis & sollicitudinibus distenduntur: potestq; profligatis tristitijs & conuersatione amiculorum ac familiarium, & per usum delectabilis cibi & potus, in ipsis amissum recuperari. His enim uirtus confortatur, teste Auic. 11. 3. cap. de casu uirtutis. Scias, inquit, quòd uirtus augmentetur cibo & uino subtilibus, conuenientibus, & odoribus bonis, tranquillitate, & gaudio, & dimissione eorum, quæ contristant, & rixari faciunt, & rememoratione rerum amabilium, & habitatione cum dilectis. Secundum est, tranquillitas animi. Nobiles Tranquillitas enim ob magnas & diuersas curas quas sustinent, magis leduntur (si cætera pariter adsint) quàm uulgares plebei. Inquietudo uerò mentis, somnum maxime impedit, qui nobilibus, cum sint natura sicciore cholericis, conueniebat. Tertium est moderata dietæ, id est modus seu ratio uiuendi (uulgus Regulam uisus uocat,) de qua infra cap. 55.

DE CONFORTATIONE

Cerebri, oculorum, &c.

A 3

DE CONSERVANDA

CAPVT II.

LVmina mane manus surgens gelida
lauet unda,

Hac illac modicum pergat, modicum
sua membra

Extēdat, crineis peccat, dentes fricet, ista
Confortant cerebrum, confortant cæte
ra membra. (te.

Lote cale, ista pranse, ueli, frigesce minu

Heic traduntur sex præcepta de confortatione ce
rebri, & singulorum corporis membrorum.

Primum est, ut manè oculi aqua frigida lauentur:
mundandi enim sunt ut inde remoueantur sordes
palpebris inherentes, ne ab ipsis oculi corrodan
tur. Auicenna 3. 3. Tractatu 1. cap. 5. Ex eis autem,
inquit, quæ abstergunt oculum, & acuiunt ipsum,
est submergi in aqua clara, & aperire oculum in
ipsa. Et 3. 3. Tract. 4. cap. 3. Ingredi aquam cla
ram, uiridem, & submergi in ea, & aperire am
bos oculos in ea, secundum quantitatem, qua possibile
est, & ex eis quæ conseruant sanam oculi, &
confortant ipsum, & proprie in iuuentute. Ratio au
tem, cur magis lauari debeant frigida quam calida,
est, quòd unumquodq; conseruetur suo simili, ut testa
tur Auicenna 4. 1. capit. 1. Et Galeni cap. 86. artis
Medicinalis, ubi sic inquit: Calidiora corpora, cali
dioris uictus rationem exposcunt, frigidiora frigidio
ris. Oculi autem sunt nature frigide, unde poti
us lauari debent frigida, quam calida. Secun

Oculos
acuemi.

Secundum est, ut lauentur manus, sunt enim in- **Manuum**
 strumenta, quibus emundantur organa superfluitate lotio.
 tum cerebri, ut sunt aures, oculi, nares. Ad hoc igitur
 manus mundas esse conuenit. Magis tamen lauanda
 sunt frigida quam calida, quia lotio manuum in
 aqua calida, uermes in uentre generat, & maxime
 post sumptionem cibi, ut innuit Auicen. 16. 3. Tra-
 ctatu 5. cap. 1. Ratio, Quia per lotionem manuum
 in aqua calida post sumptionem cibi, trahitur calor
 naturalis (quo completur digestio in stomacho) ad
 exteriora, quare imperfecta fit digestio, & hæc pos-
 tissima causa est uermium.

Tertium est, ut postquam homo à somno surrexerit, **Vermes:**
 paulatim inambulet ac sese moueat, ut superfluitates
 primæ & secundæ digestionis, quæ sunt, feces & uri-
 na, descendant, & præparètur faciliori euacuationi.

Quartum est, ut postquam manè surrexerit, pan- **Pandicu-**
 diculetur, id est, manus & pedes, & omnia membra **lari.**
 extendat, quò spiritus uitales trahantur, & mēbra ex-
 teriora, & inde spiritus cerebri subtiliores reddantur.

Quintum est, ut crineis peccat, per hoc enim ape **Peccere.**
 riumur pori capitis, ut exeant uapores cerebri reli-
 cti post somnum, ut subtiles fiant spiritus eius, Quare
 usus peccinis plurimum cum uisui tum sensibus omni-
 bus prodest. Vnde Auicen. 3. 3. Tractatu 4. cap. 3. Ad-
 ministratio inquit, peccinis super caput iuuatiua est,
 & propriè confert sensibus, quare oportet ut admini-
 stretur interdum sepius, quoniam attrahit uapores ad
 superiora, & expellit eos à parte oculi. A 4

DE CONSERVANDA

Sextum est, ut mundet & fricet dentes, immundities enim dentium est causa fœtoris anhelitus. Ad dentibus item immundis, spiritus immundi ad cerebrum eleuantur, ipsumq; perturbant. Præterea commixtio sordium è dentibus cum cibo ad stomachum perlata, est causa corruptionis eius in stomacho. Modum uero conseruandorum dentium, & suauis eorundem odoris, tradit Auicē. 7. 3. cap. 2. Et ex eis, ait, que conseruant sanitatem dentium, est, ut colluatur os in mense bis cum uino, in quo decocta est radix tithymali. Est enim perucniens ad ultimum in faciēdo bonum odorem, & non aducnit faciēti illud, dolor dentium.

Dentes
conser-
uare.

Ultimo uersu comprehenduntur aliquot præcepta generalia. Quorum primum est, ut homo lotus balneo, se calidum conseruet, quia à balneo pori sunt aperti, & ita facillimè frigus intraret, magnumq; in commodum corpori inferret. Alterum est, ut homo à sumpto cibo modicum stet, quò cibus perfectè descendat in fundum stomachi, in quo completur digestio, ac deinde lento gradu inambulet, ne ob fortem motum calor ad partes exteriores feratur, cibiq; digestio impediatur. Tertium est, post uenæ sectionem frigus conducere, uel ne is cui uenæ secta est, se subito calfaciat, sed paulatim. Mutationes enim subitæ naturam ledunt, Omnia enim extra naturam molesta sunt, ut dicit Gal. in comment. 51. 1. lib. 2. Aphorif. Hippo.

DE

VALETVDINE.
DE SOMNO MERIDIANO,
sue diurno.

CAPVT III.



Sit breuis aut nullus tibi somnus meri-
dianus.

Febris, pigrities, capitis dolor, atq; ca-
tarrhus,

Hæc tibi proueniunt ex somno meridia-
no.

Hic quatuor recensentur incommoda ex somno
meridiano. Primum est febris, quod putant nonnulli ue-
rum esse, si intelligatur de febre ex oppilatione. Causa
sua huius febris reddentes, quod tempore diurno, calore febris
ac spiritus moueantur ad exteriora, itaque uirtus dige- causa
stina in diesit debilior: Perfecta etenim digestio fit,
quando calor & spiritus mouentur ad interiora, ob
quorum motum, calor naturalis incenditur, unde

DE CONSERVANDA

Tempus nocturnum, est tempus perfectioris digestionis. Indigestio autem, & humorum cruditas est causa oppilationis, oppilatio uero febris. Auicenn. 1. 4. in locis compluribus.

Secundum est pigrities, quæ ex eadem causa oriari uidetur. Ex materia enim crassa & indigesta, crassi eleuantur spiritus, qui ad membra corporis elati, ipsi corpori grauedinem inducunt, quemadmodum spiritus tenues ac leues, animo simul ac corpori leuitatem cum alacritate.

**Capitis
dolor.**

Tertium est dolor capitis, qui & ipse ex eadem causa prouenire uidetur: ex cibonamque indigesto, in stomacho eleuantur spiritus casti, cerebrum perturbantes, quia ijdem etiã causa sunt discolorationis faciei, quãdo ad cutem feruntur: quia ubi materia crassa est, necesse est, quicquid inde dissoluitur esse crassum. Vnde Gal. in commenta. 14. lib. 1. Aphorif. Oportet inquit, similem esse defluxum subiectæ substantiæ, ut quando humida atque aëria substantia existit, tunc quod ab ea defluit, uaporosum est, & suaue &c.

Rheuma.

Quartum, catarrhus, quem itidem ex simili causa oriri certum est, nimirum ex rheumate. Rheuma autem dicitur quilibet fluxus materiæ de membro ad membrum, in quacunque parte corporis fuerit: sed secundum diuersitatem partium ad quas fluit, diuersa sortitur nomina: quãdo enim fertur ad pectus siue membra spiritualia, uidelicet ad pulmonem, dicitur catarrhus: quãdo uero ad fauces siue colatoriũ palati, brachius; ad nares Coryza, ut habetur in hisce uersiculis:

Si fluat ad pectus, dicatur Rheuma catarrhus.

Ad fauces branchus, ad naris, esto corysa.

Attamen prædictorum & alia possunt adsignari cause magis efficaces. Causa namq; primi incommodi, scilicet febris quæ aliquando ephemera, aliquando putrida est. Ephemeræ quidem est retentio fuligine in somno diurno, quarum resolutionem uigiliae facere consueuerat. His enim accruatis, & spiritibus admixtis, calor extraneus, febrem ephemeram faciens in eis accenditur: febris uerò putrida putrefactio humiditatum augmentatarum ex somno diurno, & ad cor effusantium.

Somni ad
urni in-
comoditas.

Secundum uerò incommodum, scilicet pigritia, accidit propter humiditates retentas per somnum diurnum circa musculos, chordas, & iuncturas, quibus illa torpescunt, & tardiora fiunt ad solitos motus.

Tertium uerò ex simili causa oritur, ex humiditatibus nimirum & uaporibus per somnum meridiano retentis, qui moti uersus caput & cerebrum dolorē ingerunt.

Quartum catarrhus, quo uniuersim omne rheuma significatur, contingit, propterea quod uapores & fumi, qui undiq; uigiliarum tempore per cutem resolui solent, in somno diurno ad caput tendant, ubi in spissati recidunt inferius, rheuma generantes.

Auicena uerò 3. Doctr. 2. ca. 9. addit & alia incommoda somni diurni: quorum primum est, ipsum generare egritudines humidas, ut guttas, & paralyses, ex retentionibus humiditatum, quæ interdum magis
resolua

DE CONSERVANDA

resolui solent. Secundum est, corrumpere colorem faci-
 ciei, propter humiditates aquosas, urinae similes, in
 sanguine multiplicatas ex somno diurno, resolui solit-
 as tempore uigiliarum, quae ad faciei cutem cum san-
 guine expulsa, ipsam reddunt tumidam & subcitrin-
 nam. Tertium est, ipsum generare splenem, id est,
 spleneticam passionem in dispositis. Cuius causa est
 retentio humoris crassi, melancholici, in splene ex
 somno diurno, quemadmodum enim uigiliae promo-
 uent motum ac liberum transitum crassi humoris per
 canales strictos calore diei uias aperiente, ita som-
 nus impedit, & maximè diurnus, eò quòd instet
 tunc hora ut plurimum transitus melancholici per ca-
 nales suos, & praecipuè per illum canalem, qui à sple-
 ne transit ad orificium stomachi ad prouocandum
 appetitum, per quem splenis superfluitas expurgari
 solet. Non enim par est ut de nocte appetitum cibi
 prouocet, sed potius de die. Quartum est relaxatio
 siue emollitio neruorum, Cuius causa est prohibitio
 resolutionis humiditatum, quam facere solent uigiliae
 diurnae, quae interius retentae, ueruos irrigant. Quint-
 um est debilitatio appetitus, propter prohibitionem
 resolutionis, quae est prima causa famis. Alia causa,
 est repletio stomachi ex fumis, uaporibus & humi-
 ditatibus emollientibus & saturantibus orificium sto-
 machi. Sextum, est generatio apostematum, quia su-
 perfluitates per somnum diurnum multiplicatae, sepi-
 us in membro aliquo coaccernantur, ipsarumq; tumi-
 dum reddunt.

Addit

Addit idem Auicenn. duas potiores cauffas esse ob
 quas noceat somnus diurnus. Primam quidem, quòd
 citò interrumpatur, eò quòd calor diei calorem in-
 ternum corporis ad exteriora trahat, & è diuerso,
 somnus ad interiora, unde motus sequatur agitati-
 uus, & ideo consulitur per id tempus dormire uolen-
 tibus, ut in umbra, & tenebroso loco dormiant. Se-
 cunda uerò est, quòd reddat naturam stupidam, &
 quasi perterritam, retrahentem uidelicet se ab eo in
 quo erat, nimirum à digestionem cibi.

Aduertendum tamen, quòd licet somnus diurnus
 uniuersim uituperetur, nocturnus uerò commende-
 tur, ex diurno tamen minus offendit, si quis dormiat
 prima luce ad tertiam diei partem. Iuxta id quod im-
 primis testatur Hippoc. in præfagijs lib. 2. ubi sic
 scriptum reliquit: De somno quemadmodum ex na-
 tura & in consuetudine est, inter diu uigilandum, no-
 ctu dormiendū est. Si contrà commutetur, pessimum
 est. Minimè uerò offendit, si quis dormiat prima luce
 ad tertiam diei partem. Et Gale. in comment. At ue-
 rò, inquit, temporibus Hippocratis, non aliud fuit ex
 natura, aliud in consuetudine. Nunc uerò diuites è
 contrario agunt, tum in quibusdam alijs, tum etiam
 somno, inter diu dormientes, noctu uigilantes.

In his igitur, ut sit somnus non omnino malus, quin
 & conditiones, Bertrutio autore, obseruari conue-
 nit. Prima, ut sit consuetus. Secunda, ut non fiat ili-
 to super cibum, Tertia, ut non sit capite depresso.
 Quarta

DE CONSERVANDA

Quarta, ut non sit lōgus. Quinta, ut non fiat ab ipso
subita, & repentina experge factio, sed tarda & lēta.

DE FLATVS VENTRIS

retentione. CAP. IIII.



Quatuor ex uento ueniunt in uentri
tre retento:

Spasmus, hydrops, colica, & uertigo
quatuor ista.

Heic quatuor recensentur nocumenta ex flatuum
in corpore humano retentione. Primum est spasmus.
quia flatus retenti, sepe rapiuntur ad iuncturas,
& neruos, ipsosq; replent, unde sequitur conuulsio,
quæ Græcis σπασμὸς dicitur. Et ab Auicenna 2.3. cap. 5.
definitur hoc modo: Spasmus est ægri-
tudo nervosa, qua mouentur lacerti ad principia
sua, & imobedientes sunt in dilatatione. Est autem
duplex. Quidam ex repletione, in quo membrum ab-
breuiatur incrassaturq; propter rem implentem
quænt-

Spasmus.

quemadmodum lora & chordæ extenduntur, ubi aut multa madent humiditate, aut uehementius exiccantur: coningit uerò hic subitò. Alter ex inanitione, in quo contrahitur longitudo & latitudo, & diminuitur membrum secundum longum & latum, ueluti in membrana, cum adponitur igni, fit contractio, secundum longum & latum: & hic fit paulatim.

Secundum est hydrops, morbus materialis, causa Hydrops tus ex re frigida plurima, ingrediente & inflante mēbra, aut loca partium, in quibus fit digestio ciborū & humorum, ut testatur Bertrutius, sectione 3. Tract. 2. ca. 4. Hydrops enim fit cum sanguinis generatio frustratur, ut dicit Gal. comment. 12. lib. 6. Apho. Et hæc triplex est: ὑποσφρα, ἄσκήτης, & τυμπανίτης. De tympanite, intelligendum est secundum hoc nocumentum. Tympanites enim, autore Bertrutio, fit à mala complexione frigida stomachi & epatis, prohibente cibi transmutationem in chylum, & humorem benignum, siue sanguineum: quare conuertitur in rem uentosam, quæ cum nō expellatur per eructationem, aut aliunde, oppilatiōe uiarū prohibente, uel uirtute expulsiva, & sequestratiua superfluitatū debili existente, colligatur inter Siphac & Mirach uentris, & generatur hydrops.

Tertium est Colica, ægritudo uehementissimi doloris, facta in intestino, quod Græcis κωλον dicitur, est q̄; unū de intestinis crassis, quemadmodum Iliaca est ægritudo grauisissimi doloris in intestino gracili.

Græcè

DE CONSERVANDA

Græci ἰλεορ uocant: & fiunt istæ ægritudines sæpius ex uentositate in dictis intestinis inclusa.

Quartum, uertigo, ubi obtenebrationes hebetudinae s̄q; oculis obuersantur, & omnia circumagi & rotari uidentur. Cuius causa est, spiritus uaporosus, qui ad cerebrum fertur, & in eius partibus inordinatè mouetur. Hæc quatuor nocumenta cum alijs quibusdam pulchrè recenset Auicenna, lib. 3. Tractatu 4. cap. 28. Scias, inquit, quòd retentio uentositatis multoties facit accidere colicam, propterea quòd subleuat eam, & reprimat ipsam, ita ut aggregetur res una, & quòd facit accidere debilitatè intestinis. Et quandoq; perducit illud ad hydropisim. Et quandoq; generat tenebrositatem uisus & uertiginem, & epilepsiam. Et quandoq; retinetur in iuncturis, & facit accidere spasum. Rectè itaq; Hippo. lib. 2. præsagiorum, Flatus (inquit) optimus est, qui neq; strependo, neq; pedendo emittitur, quanquam enim satius est ipsam cum strepitu exire, quàm includi. Hac etiam ratione inductus Claudius Cæsar, dicitur meditatus editum, quo ueniam daret, si flatum crepitumq; uentris in conuiuio emittendi, Cùm periclitatum quendam præ pudore ex continentia reperisset. Autor est Suctonius.

DE COENA. CAPVT V.

EX magna cœna stomacho fit maxima cœna.

Ut sis nocte leuis, sit tibi cœna breuis.

Hic



Hec traditur unicum præceptum conseruandæ
 ualetudinis , ut homo in cœna sit temperantior , nec
 sese cibo obruat. Nimia enim repletio sub noctem in-
 ducit impedimentum somni, tormina uentris, inque
 tudinem corporis, pustulas in facie, grauitatem capi-
 tis, & maliciam oris. Hec dubitari solet, utrum ma-
 ior quantitas cibi sumenda sit in prandio, an in cœna. Cœna
parca.
 Pro cuius solutione, aduertendum est, iuxta cor-
 porum diuersitatem, maiorem aut minorem cibi quã
 titatem sumendam. Corpora etenim, aut sunt in mor-
 bum dscidentia, aut sub latitudine sanitatis. Si in-

g

DE CONSERVANDA

morbum deciderint, sunt aut cum humoris uicio, aut
 sine. Si sine humoris uicio, tum est liberius coenam-
 dum, quia natura in eiusmodi tanuummodo cibo-
 rum digestioni intenta est, non autem superfluita-
 tum maturationi, carent enim eis. Quod si cum hu-
 moris uicio patiantur, conuenientius est largius pran-
 dere. Vnde Auicen. 1. 3. Tractatu 5. cap. 11. Ille in-
 quit, cuius consuetudo non tolerat, ut semel reficia-
 tur, diuidat cibum suum, qui est minor refectio, in
 treis partibus, & sumat duas tertias in prandio, &
 tertiam in coena post leue exercitium. Ratio, quo-
 niam illo tempore, quo natura debilis iuuatur in di-
 gesticione per calorem solarem uiuificum, & resol-
 uuntur plures superfluitates, amplior cibus sumen-
 dus est, hoc autem magis fit in prandio quam in coe-
 na. Ergo &c. Adhæc inter diu, ob præsentiam calo-
 ris uitalis solis & lucis, facilius fit digestio (est e-
 nim sol uita principium) Habet itaq; diurna dige-
 stio duplex calidum, nocturna uerò minimè. Et no-
 ctu in eiusmodi natura magis circa superfluorum
 digestionem occupata est, quare non est impediend-
 da multorum ciborum exhibitione. Quamuis enim
 calor in plerisq; noctu fortificetur, spirituum retra-
 ctione, & reductione somni, non tamen præest huius-
 modi calor duo, scilicet, alimemum & superfluita-
 tes digerere. Conuenit itaq; in his coenæ non nihil
 demere. Si uerò huiusmodi corpora sub latitudine
 fuerint sanitatis, aut sufficienter sana, robusta, super-
fluitatibus

fluitatibus sensibilibus carentia, cum eas omnes expellam proprio meatu, ut in Athleticis, His expedit copiosiore cœna uti: Vel, quia natura eorum noctu solum est digestioni ciborum intenta, & non superfluum maturacioni, cum illis ferè carcant. Vel, quia soli robori corporis student, quod & nocte acquiritur magis, cum amplior fiat sanguificatio, distributio, & in his spirituum generatio. Quod si corpora à dicto temperamento & robore non nihil recesserint, sicut plurima, usq; in ægritudinem nunc deuenientia, eiusmodi aut exercitamur exercitio forti, continuo, & uehementi, aut non. Si exercitantur, ut sunt qui uictum manibus querunt, præstat hisce largius prandere quàm cœnare, quia alimentum expeitur, non modo ut nutriat, sed etiam humectet & irriget membra, ne arefiant ex forti motu, & ut resistatur resolutioni, ex caloris incendio proueniendi. Idcirco oportet in prandio plus cibû exhiberi, neq; enim propter exercitium eiusmodi corpora à digestionem sua cessant, cum ita consueuerunt. Usus enim est res præter naturam, & calor item ex uehementiori motu, digestionem accelerat in eis, Quare uidemus eos ter in die cum appetitua comedere, ac bene digerere. Si autem non utamur forti & laborioso exercitio continuo, sicut prædicti, dupliciter hoc euenit, quia aut solum quandoq; utuntur exercitio forti & laborioso, sed non continuo, aut solum utuntur exercitio debili, unde sequitur multiplicatio superfluitatum.

B 2.

DE CONSERVANDA

Si utantur exercitio plurimū, forti & laborioso, propter occupationes necessarias in uita, & ad salutem, sicut ciuiles ac plebei complures uiri, circa bona fortune negociantes, ad salutem interdum exercitio forti & laborioso mouentur: ut diu equitantes, uel iter facientes, aut aliud quoddam fortius à consueto agentes exercitio. His utilius est largiori cœnæ quàm prandio indulgere, quia si prandium auferent, cum non sint consueti adeo forti et laborioso exercitio agitari, ut priores, ipsorum corrumpetur digestio, malos scilicet humores generando. Item propter motū superfluū, calor horum dissipatione debilitatur cuius quidem unitio, quæ magis noctu fit quàm inter diu, potissima est fortitudinis & digestionis causa. Quare cœna instante nocte copiosius alimentum expetit. Item isti prius non utebantur uehementi motu, unde corpora eorum humiditatibus plena sunt, quibus & paruus cibus sufficit ad resistendum resolutioni, quæ sunt per motum inter diu occurrentem.

Si uerò paucis, leuibus exercitijs, & occupationibus in uita utantur, præcipiendum est eis, ut copiosius prandeant quàm cœnēt. Et declaratur hoc, sicut in corporibus nunc ærotantibus apparuit. Cùm enim hi debilem habeant digestionem, ut plurimum iuuantur uiuifico calore & luce solis, confortatur enim inde spiritus propter suum simile. Ipse enim est lux, aut effigiem habet secundum Auicennam. Iuuantur etiam, quia superfluitates melius expelluntur poris aperuis

apertis interdū quàm noctu. Noctu præterea, non oportet eos multo cibo repleri, cum natura tunc magis occupetur circa crudorum humorum digestionem, quos somnus maximè digerit accommodosq; facit. Licet enim uirtus digestiua noctu fortificetur, non tamen tanta est ut ualeat simul & cibum & superfluitates digerere.

Insuper quoq; aduertendum est, in exhibitione cibi Consuetudo copiosioris, aut minoris, in prandio quàm coenatio. maximè seruandum esse usum, quia consuetudo plurimum potest in tuenda sanitate, & ægritudine curanda. Hipp. lib. 2. de uictus ratione in morbis acutis, Quod ostenditur ex eo, quòd omnis subita mutatio, si modum excesserit, noxam inducat. Vnde Damascenus Aphorif. 57. Mutare consuetudinem, præsertim ueterem, & noxium & pestilentissimū habetur. Quare corrigere oportet, ac sensim ad meliora transferre. Neq; enim natura patitur eas quæ subito fiunt alterationes. Gal. cap. 86. artis Medicin. Et sic patet in uniuersum, largius prandendum quàm coenandum, cum plurimæ ægritudines sint materiales, & corpora plurima lapsa. Si tamen semel tantum in die comedatur, melius est coenare, nisi oculi aut cerebrum adfecta sint, ita enim melius est prandere, aliàs non parum egrotantis oculi & cerebrū læderentur. Coena enim exigua capiti confert & oculis, teste Manardo.

Notandum præterea quòd non solum repletio no-

DE AONSERVANDA

Repletio *sturna* siue cœna nocet stomacho, uerum etiam *omnis* non minus repletio cibi, generat enim oppilationes, febres, *cuis.* putredines, apostemat. & lepram, quia causa est indigestionis. Vnde Auicenna. 13. 3. Tractatu 1. cap. 36. Ex rebus inquit, magis inimicis stomacho est repletio, & propter illud non augetur corpus gulosi, quoniam cibus eius non digeritur, quare non crescit ex eo corpus. ille autem qui cibo abstinet, dum tamen remanet aliquid in ipso, appetitus eius augetur, quoniam stomachus eius bene digerit cibum.

Et sic plurimum cauendum est ne stomachus torqueatur, & multum grauetur cibo, ita ut anhelitus angustior, & pulsus uelocior fiat. Similiter repletio nauseam & fastidium mouens, plurimum est euitanda, & præcipue ex malis alimentis. Nam si fastidium sit ex crassis alimentis, proueniunt dolores iuncturarum & renum, & podagra, induratio splenis & epatis, & egritudines phlegmaticæ ac melancholicæ. Si uero fastidium fuerit ex alimentis subtilibus, proueniunt febres acutæ & malignæ, & apostemata acuta, igitur repletio quæ fit usq; ad nauseam, est euitanda.

Appetitus retinendus.

Et semper curandum est, ut stomacho maneat aliquis locus uacuus, ne penitus desiderium sopiatur, sed remaneat aliquis edendi appetitus. Vnde Auicenna 3. 1. doctrina 2. cap. 7. Cibo nullus ita repletus est, ut non sit locus superfluous, sed est ab eo remouendus, reliquis desiderij adhuc in anima remanentibus,

mentibus. Et hoc obseruandum est cum primis in ijs quibus sit appetitus uehementior, sunt enim nonnulli natura debiliorem cibi appetentiam consequuti, quibus fortassis concedendum ut plus comedant.

DE DISPOSITIONE ANTE CIBI
sumptionem, edendi item & ciborum
ratione. CAPVT VI.



TVnunquam comedas, stomachum
ni noueris antè
Purgatum, uacuumq; cibo, quem sump-
feris ipse.

B 4

DE CONSERVANDA

Ex desiderio poteris cognoscere certo,
Hæc sint signa tibi, subtilis in ore diæ-
ta.

Ephrasis.

Heic traduntur quædam præcepta, homini sanie-
tatis suæ studioso, ante cibi sumptionem obseruanda.
Primum est, ne sumat cibum, nisi stomachus à malis
humoribus sit expurgatus, uidelicet per uomitum, ex-
pellendo humores putridos ac prauos in ipso existens
tes, quia si sumeretur cibus prædictis humoribus in
stomacho residentibus, ex talium cum cibo commix-
tione, cibus sumptus corrumperetur. Secundum est, ne
sumat cibum nisi stomachus à sumpto cibo iam con-
cocto & digesto euacuatus scmiatur, Quia nihil est
deterius humão corpori, quàm cibi prioris digestiõe
nondum absoluta, sed tantum inchoata, alium cibum
ingerere. Ita enim prioris cibi digestio iam inchoata
impeditur, & digestio prioris antè complebitur, qui
transiens ad epar per uenas Mesaraicas, trahet se-
cum cibum postremò adsumptum indigestum, unde
crudi humores in corpore crescent.

Sequuntur dein duo signa euacuationis stomachi
à cibo præassumpto. Primum est desyderium certum,
id est uera fames. Sciendum autem est, duplicem esse
famem, ueram scilicet, & mendosam. Veram descri-
bit Gal. commentar. 16. lib. 2. Aphor. ubi sic inquit:
Famescere illos dicimus, qui ob ciborum inopiam ad
extrinsecam esuritionem perueniunt. Sed mendosa fa-
mes

Fames.

mes est cibi appetitus, corpore non indigente. Et sicut uera fames fit ex constrictione & corrugatione uenarum orificij stomachi, procedentibus à suctione membrorum inanitorum cibo indigentium, ita mendosa fames solet ab his fieri, quæ stringunt & rugant orificium stomachi, membris cibo non egenibus, ut ab actu frigidis, stypticis, aut acetosis. Huius signi & secundi præcepti præcedentis mentionem facit Auicenna 3. 1. doctrina 2. cap. 7. Oportet præterea, inquit, ne aliquis comedat nisi post desyderium, neq; in hoc tardetur, cum desyderium ebullierit, id est, forte fuerit, nisi mendosum fuerit, ut ebriorum desyderium, & habentium fastidium, quoniam tolerare famem, stomachum malis & putridis replet humoribus, quos attrahit ad se loco cibi, ut patet per experientiam, cum ieiunamus, noctu habemus appetitum comedendi, sed sequenti die minimè: ergo est signum, stomachum tunc esse repletum malis humoribus, & maxime orificium eius, quæ repletio non est uera, sed mendax, & propterea sumpto pauco cibo, regreditur statim appetitus. Auicenna ibidè: Neq; ipse, neq; omnes, qui sanitatem custodire uolunt, aliquid comedant, nisi desyderium fuerit certum, & stomachus, & superiora intestina à primo nutrimento euacuata fuerint. Quod enim in corpore existit deterius, est nutrimentum super nutrimentum, quod non est digestum, mittere. Secundum signum quod significat si per certo desyderio siue certa fame, est subtilis diæta.

DE CONSERVANDA

præcedēs, id est, parua administratio cibi, quādo & illam sequitur fames, significatur esse certa & uera.

Cibi diuersi.

Insuper sciendum est, in una eademq; refectione, pessimum esse si simul multi & diuersi cibi coniungantur, ut carnes & pisces, uel pulli & suilla, ac postea tempus inter comedendum producat. Quia primus cibus iam digeri incoepit, cum accedit ultimus, & ita partes in digerendo sunt dissimiles, adeo ut præsumptæ prius digestæ sint, quàm postremò sumptæ digestionis suæ medium attigerint: unde quædam sequitur corruptio, id quod innuit Auicē. 3. 1. doctrina secunda, cap. 7. ubi sic inquit: Nihil quidem deterius est, quàm diuersa nutrimenta simul coniungere, & post in comedendō tempus prolongare: cum enim postremum nutrimentum aduenit, primum iam incoepit digeri: nutrimenti ergo partes in digerendo non æquantur.

Edendum quamdiu.

Attamen mora inter edendum ad unam ferè protracta horam, causa bonæ masticationis & transglutionis non improbat, sed plurimum facit ad sanitatem tuendam, quia perfectæ cibi masticatio cum tarda & lenta transglutione est quasi media digestio: sed mala masticatio, uel digestionem impedit, uel certè retardat. Mora uerò inter edendum cum interlocutionibus, ad duas uel tres horas plurimum nocet, & sequuntur inde incommoda prædicta.

DE

VALETVDINE.
DE CIBIS MELANCHO
licis uitandis.

CAPVT VII.



Perfica, Poma, Pyra, & Lac, Caseus,
& caro falsa,
Et caro ceruina, & leporina, caprina, bo-
uina.
Atra hæc bile nocent, suntq; infirmis i-
nimica.

Hic recensentur decem alimenta Melancholi-
am generantia, & infirmis inimica. Primum est esus
Persicorum, de quibus Gal. cap. 19. lib. 1. alimento-
rum, sic scriptum reliquit: Nempe horum succus fa-
cile corrumpitur, & penitus noxius est: quapro-
pter post alios cibos ultima minimè edere, uti quibus-
dam mos est, oportet. Nam in summo natantia, citò
corrumpuntur. Quin huius quoq; communis edicti
debet meminisse, uidelicet; Omnia cibaria prauum
succum.

DE CONSERVANDA

*Persica
prima
mensa e-
denda.*

Succum cum humiditate & lubricitate obtinentia,
ex facili descendere, eoque prima mensa sumenda es-
se. Sic enim & ipsa celeriter pertransseunt, & alijs
commodè præeunt, ac quasi uiam manuum. Postremò
autem sumpta, unà secum alia in corruptione tra-
hunt. Hinc patet istud dictum intelligendum de Persi-
cis, post alium cibum comestis, ipsa enim præsumpta
stomacho conferunt, uentrem leniunt, appetitumq;
ciunt.

Vnde Auicenna 2. Canone, Tractatu 2. cap. 571.
Matura, inquit, sunt bona stomacho, & in eis est uir-
tus faciendi appetitum cibi, & oportet quidem, ut
non comedantur post alium cibum, quoniam corrumpuntur
post eum, sed præcedant, ante cibum. Simili-
ter Dioscorides libro primo, cap. 131. Persica inquit,
poma matura tam stomacho quàm uentri utilia sunt,
acerba alium cohibent, sed sicca uehementius, deco-
ctum è siccis, alui stomachique fluxiones sistit.

Et Serapion de Simplicibus capit. 241. Quando Per-
sica sicca, trita super locum pulueris antur, unde fluit
sanguis, abscindunt eum. Et licet prædicta habeant in-
uamentum, attamen quia humorem generant putri-
dum, noxia sunt infirmis, & præcipuè intempestiuè
sumpta Persica porrò frigida sunt in primo ordine,
& humida in secundo.

Pyra

Secundum, Pyra, hæc enim & generaliter omnis
fructus recens, non coctus, replent sanguinem aquosi-
tate ebulliente in corpore, præparantque sanguinem
ad putre-

ad putrefactionem, & per consequens nocent aegris. Auicenna 2. Canon. capit. 550. Pyra à proprietate inducunt colicam, ipsa tamen inter ceteros fructus multum impingunt, quare porci ex ipsis impinguntur plusquam ex alijs fructibus. Et quia pyra uentositatem generant, & sic inducunt colicam, usus obtinuit, ut pyra & alij fructus uentositatem generantes, cum carminatiuis, id est, flatum expellentibus, comedantur, uel statim uinum uetus odoriferum ab eorum esu bibatur. Meliora pyra sunt ualde odorifera, & dulcia, meliora item cocta quam cruda, coquantur uero cum Aniso, Fœniculo, & Saccaro.

Tertium, Esus Pomorum, de quibus Auicenna 2. Ca. Pomorum. cap. 569. Assiduatio, inquit, comestionis eorum, facit euenire dolorem neruorem. Poma etiam generant uentositatem, in secunda digestionem, quare nocent aegris, sicuti de pyris dictum est, idque maxime de crudis intelligendum est: neque solum hi fructus infirmis sunt uitandi, uerum etiam quicumque implent sanguinem aquositate ebulliente, ut fructus recentes, quorum succus in humano corpore non secus ebullit atque mustum, & succus fructuum feruendo ebulliunt in uase, & hoc propter calorem solis in eis relictum, cum maturarentur. Hi enim fructus propter ebullitionem succi sui, præparant sanguinem putrefactioni, tametsi eo tempore quo sumuntur, humectent, & hac de causa Auicenna fructus recentes febricitantibus interdixit, 1. quarti, Tracta. 2. cap. 7. Omnes, inquit,

DE CONSERVANDA

Lac.

inquit, fructus nocent febricitantibus ebullitione sua
& corruptione in stomacho.

Quartum, eius lactis, quia lac facile corrumpitur, in quo sumum & acetositatem in immundo stomacho couertitur, qualis est stomachus laborantis febre putrida: quare febricitantibus febre putrida non conceditur. Nocet quoque laborantibus dolore capitis, siticulosus, & compluribus alijs, de quibus Hippoc. lib. 5. Aphor. 64. Lac dare caput dolentibus malum, &c. Conuenit tamen in quibusdam passionibus, ueluti in Phthisi & Hectica, & quibusdam alijs, ut dicit Hippoc. Aphorif. iam citato, De hoc plura dicentur infra cap. 34. Et quamuis lac in dictis passionibus improbetur, in sanis tamen laudabile est, & hoc si in stomacho & epate bene digeratur, tunc enim omnibus auxiliatur internis exulcerationibus, praesertim faucium, pulmonis, interaneorum, uesicae, & renum, sua aquositate & butyrositate lauando & mundificando. humo. uenenosis repugnat. membra humectat, tormina. trium humorum intestinis mitigat, quia uisceribus inuisantur, & humorum prohibet morsum. Praeterea conuenit lac corporibus temperatis, quorum stomachus mundus est à Cholericis & Phlegmaticis humoribus. In his enim bene digestum, multum praebet nutrimenti, laudabilem generat sanguinem, carnem augmentat, totum corpus probe humectat, exteriora pulchra reddit, ut refert Isaac in diætiis uniuersalibus. Vbi etiam

etiam dicit autoritatem Ruffi, quòd lac bibentes ieiunos esse oporteat, & bibatur calidum protinus ut mamillis excidit, neq; aliquid comedatur, quo usq; digeratur; & caueatur labor, & nimius motus. Non est tamen quiescendum prorsus à deambulatione, sed deambulandum lentè, donec in stomachi fundum descendisse sentiat. In distemperatis uerò corporibus lac non conuenit, in calidis enim citò in fumositatem & choleram conuertitur. In frigidis uerò in acetositatem & putredinem. Stomacho etiam imundo lac non conuenit, quia in eo corrumpitur. Quantum ad electionem attinet lactis cibi caussa, eligendum est lac æquali crassitudine, neq; ut Camelinum, aut Asininum, liquidissimum, & minimè pingue, neque pinguisimum & crassissimum, ut bubulum. Eligendum est igitur lac capræ, quod minus habet aqueæ substantiæ quàm Camelinum, & minus pinguetudinis, & caseosæ crassitiæ quàm bubulum, quod propter crassitiem & pinguetudinem oppilat uenas, & generat uentositates, estque difficilioris digestionis quàm in sanitate tuenda conueniat. Eligatur igitur lac capræ, non nimis propinquæ partui, nec nimis distantis à partu, non pregnantis, nutritæ in lætis pascuis.

Quintum, Esus casei, potestque intelligi de omnium caseorum genere, maximè tamen de ueteri. Casei Caseus
 enim recès frigidus & humidus est, & crassæ substantiæ, & difficilis digestionis, obstruit & calculos

DE CONSERVANDA

los generat, nec admodum conducit sanitatis suae studio. Vetus autem caseus, ratione salis, calidus & ficans est, facit cibum digeri, cum ipse difficulter digeratur, iuxta uersiculum:

Caseus est nequam, quia digerit omnia, se quam.

Parum & malè nutrit, stomacho nocet, nimis desiccatur, minusq; quam recens competit. Caseus qui est inter utrumq; medius, uidelicet, inter recentem & ueterem, uiscosum & frangibilem, durum & mollem, declinans ad aliquam dulcedinem, non nimis salsus, neq; lachrimosus cum inciditur, saporis delectabilis, & boni odoris, ex bono lacte conuenienter factus: talis utiq; bonus est, & prae alijs eligendus, & post alios cibos sumendus, non immodicè, aliàs enim obstruit aluum, stomachum grauat, digestionem impedit, lapidem in renibus, humores crassos, & flatus in corpore generat. Solus igitur

Caseus ille bonus, quem dat auara manus.

Caro sal-
sa.

Sextum, caro salsa, haec enim siue sole, siue fumo exiccata, cuiuscunq; generis, aut animalis fuerit, generat sanguinem crassum, & melancholicum, ac proinde nocet infirmis, neq; conuenit sanis: & hoc innuit Auicenna. 2. 1. Doctrina. 2. cap. 15. circa finem, Exemplum, inquit, Spissi pauci nutrimenti mali chymi, id est, mali humoris est caro falsa.

Ceruina.

Septimum, caro ceruina, quae & ipsa sanguinem melancholicum generat, teste Rhaze. 3. ad Mansorem cap. 9.

Octauum;

Octauum, caro leporina, quæ maximè sanguinè *Leporina*
 nem melancholicum generat, unde Rhazes loco cita-
 to: Ipsa plus alijs melancholiæ generatiua est. Et de
 hac Isaac in dietis uniuersalibus testatur, quòd non
 conueniat ut cibus, sed solummodo ut medicina. Et est
 notandum, quòd hæc caro & ceruina, cum fuerint
 animalis multum in senectute prouecti, simpliciter
 sint euitandæ: si tamen aliquo modo conueniant, me-
 liores sunt partui propinquiores.

Nonum, caprina. Decimū, bouina, hæc carnes *Caprina,*
 etiam sunt Melancholicæ, unde Isaac in dietis uni- *Bouina.*
 uersalibus. Caro, inquit, caprina, & bouina, est pes-
 sima, dura, in digestionē tarda, & digesta crassum ge-
 nerat sanguinem, & Melancholicum. Et Auicē. 2.
 Canon. cap. 146. Caprina uerò, non est bona mul-
 tum, & eius humor fortasse est malus ualde. Sub his-
 ce tribus intellige & hircinam, & uaccinam, quæ
 prædictis sunt peiores. Dicit enim de eis Auicē. ibi-
 dem. Caro uaccina & ceruorum, & hyrcorum syl- *Vaccina,*
 uestrium, & magnarum auium, facit euenire febres
 quartanas. Galenus in lib. de renum affectus digno-
 tione. Ceruinam carnem uitabis, quippe quæ dura
 sit, concoctu difficilis, & melancholica. Item de
 carne uaccina: Caro uaccina, plurimi est nutrime-
 ti, crassa, melancholica, generans ægritudines me-
 lancholicas. Et, caro uaccina generat lepram.
 Caro hircina est mala absolutè. Circa electionem *Hircina.*
 uerò carnis animalium quadrupedum, inter auto-

DE CONSERVANDA

res controuersia est, quidam enim carnes porcinas meliores esse dicunt, sicut Galenus & quidam alij. Alij uerò carnes hœdinas, sicut Rhazes, Auicenn. & Auerroës. Licet Auerroës quinto colliget, imponat Auicennæ, quòd dixerit carnes porcinas esse meliores, cum tamen hoc ipsum non dicat, autoritate propria, sed Christianorum. Alij uerò uitulinas præferunt. Porrò electio & præstantia carnis animalium quadrupedum, multipliciter attendi potest.

Porcina. Primo ex parte maioris nutrimenti, & irresolubilioris, & carnibus humanis similioris. Et hoc modo caro porcina ceteris est melior. Primo ob maximam similitudinem, quam habet cum carnibus humanis, teste Galenolib. 3. Alimentorum, cap. 1. ubi dicit. Similitudinem quæ suillæ carni cum humana est, uel ex hoc colligas, quòd quidam humanis carnibus quasi porcinis uescentes, nullam eius neq; ex gustu, neq; olfactu suspensionem habuerunt. Et lib. 10. § Simplicium Medicam. cap. de sanguine suillo: Sanguis suillus humano maxime temperie similis est: comperti enim sum hospites, & coqui complures, qui humanas carnes pro suillis uenderent, tametsi qui eas edissent, nullum omnino discrimen percipere potuerint, donec inuenerint digiti partem anteriorem. Idem Auicenn. 2. Canon. cap. 610. Et Auerroës 5. colliget. cap. de Carne. Secundo, quia caro porcina ualde nutrit, dicit enim Gal. 3. alimentorum, cap. 1. Inter omnia edulia ualentissima est suilla.

suilla. Argumento sunt euidentissimo ipsi athlete.
 Tertio, quia generat alimentum firmum, fortiter
 resistens resolutioni. Et hæc fuit mens Galeni mul-
 tis in locis, ubi porcinas cæteris carnibus præfert,
 ut lib. 8. Therap. Metho. cap. 2. ubi dicit: Ex ipsis
 suillis carnibus optima est montana, ab his deinceps
 hoc dicitur. Et similiter in lib. de renum adfectus di-
 gnatione. E pedestribus optimi succi, est caro suilla,
 & hominibus maximopere familiaris, maximeq;
 tum nutritibilis, tum uerò corrobrans. Et in lib. de ci-
 bis boni & mali succi: Suilla caro, si exactè in uen-
 triculo concoquatur, tum in sanguinem à iocinore
 conuertatur, probatissimos humores gignit. Quod
 quidem uerum est, si de carne porcorum non anti-
 quorum intelligatur, quia eorum caro indigestibi-
 lis est, neq; iuuenum siue lactentium, eorum enim
 caro humidissima est, sed ætate mediocriam, uideli-
 cet unius uel duorum annorum, tam domesticorum
 quàm syluestrium. Verisimilius autem æstimandum
 est, quòd porci syluestres domesticis sint meliores,
 quia caro porcorum domesticorum, est debito ui-
 scosior, unde Auicenn. 2. Canon. cap. 146. Christiani,
 inquit, dicunt, & qui eos imitantur, quòd meli-
 or caro syluestris est caro porci syluestris. Nam cum
 hoc quòd est leuior carnibus domesticis, est fortis nu-
 trimenti & plurimi, & uelocis digestionis: Et est
 melior quàm esse potest in hyeme. Hinc sequitur
 quòd carnes porcine multum laudabiles sint corpori

DE CONSERVANDA

ribus iuuenibus, sanis, fortibus, laborantibus, non dispositis ad oppilationes, & his qui impinguari cupiunt, huiusmodi enim corpora indigent plurimo nutrimento, & difficulter resolubili. Ideo Rhazes 3. ad Mansforem, cap. 9. Caro autem, inquit, crassa multum laborantibus conueniens est, subtilis uero his qui praedictis sunt contrarij, conuenit. Idem semit & Auicenna 3. 1. Doctr. 2. cap. 7. Exercitati praeterea ac multilaboris, magis tolerant crassa alimenta, aliter etiam potest attendi praestantia, & electio carniū, & temperata uidelicet complexione, facili digestionē, & sanguinis inde geniti temperantia, ut scilicet illa dicatur caro melior, quae temperata sit complexionis, facili digestionis, sanguinem in caliditate & frigiditate, subtilitate & crassitie temperatum generans, & hoc modo, haedina est melior ac laudabilior ceteris, teste Rhaze, Auicenna & Auerroë: Dicit

Haedina. enim Rhazes 3. ad Mansforem, cap. 9. Haedina caro est temperata, nullam in se habens malitiae admixtionem, quae licet temperatum generet sanguinem, laborantibus tamen non congruit, cui nulla alia caro praefenda est, non est enim adeo debilis, ut ex ea uirtus destruat, neque eius nutrimentum adeo multum est & crassum, ut ex eo in corpore proueniat repletio, & crassus generetur sanguis. Sanguis quoque qui ex eo generatur, inter subtilem & crassum, ac inter calidum & frigidum existit. Et haec non conuenit multum laborantibus, sed iuuenibus temperatis, exercitio

exercitio mediocri utentibus: quia generat sanguinem
forti exercitio seu labore facillimè resolvablem. Et
quemadmodum caro hœdina inter carnes domesti-
cas, ita caro capreoli inter sylvestreis præfertur.
Post uerò hœdinam plurimi ex medicis, ut Rhazes,
& Auerrois, ponunt carnem arietum: & dicit A-
uerrois quinto colliget cap. 32. Hæc est opinio maio-
ris partis medicorum, præter Galenum, qui abomina-
tur carnes arietum, & uidetur sibi, quòd caro uitu-
lorum est melioris nutrimenti, quàm arietina. For-
san Gal. respexit ad præstantiã nutrimenti, cò quòd
plurimum nutriat, & nutrimentum sit magis irreso-
lubile, quòd magis uidetur conuenire carnibus uitu-
linis, quàm arietinis, cum arietinæ magis humidæ
sint.

Arietina.

Postremo uerò, præstantia & electio carnum po-
test haberi ex minori uiscositate & iocundiori odo-
re. Et sic uitulinae sunt cæteris meliores, id quòd in-
nuit Auer. quinto colliget. cap. 32. Et carnes, inquit,
uitulinae sunt bonæ carnes, propterea, quòd non ha-
beant illam uiscositatem, frigiditatem, & siccitatem,
quam habent carnes bouinæ ueteres, & carnes eo-
rum sunt magis odoriferae alijs carnibus. Et quantum
est in hoc, meliores sunt carnibus hœdulinis, quia in
carnibus hœdulinis manifestatur quædam mucilago,
id est, uiscositas, quando coquuntur. Sed carnes hœ-
dulinae, sunt meliores uitulinis, quia meliores gene-
rant humores. Vnde patet non esse tantam contra-

Vitulina.

DE CONSERVANDA

uersiam inter medicos, de electione carnum, quanta
 prima facie apparet. Notandum insuper, carnes
 animalium sicca complexionis, meliores esse cir-
 ca partum, quam multum à partu distantes. Er-
 go hœdi & lactentes uituli meliores sunt hircis
 & bobus, quia eorum siccitas primæ ætatis humidi-
 tate corrigitur. Sed carnes animalium complexio-
 nis humida meliores sunt distantes à partu, & cir-
 ca partum deteriores, quia nimia eorum humidi-
 tas progressu ætatis exiccantis, id est iuuenutis,
 corrigitur aut tollitur, & ab humiditate primæ æ-
 tatis augetur. Ideo iuuenes arietes castrati unius
 anni, sunt meliores minusq; uiscosi lactentibus agnis,
 & porci unius uel duorum annorum porcellis la-
 tentibus meliores. Vnde bene dixit Auicenna 3,
 1. cap. 7. Oportet autem, inquit, ut cibus sit ta-
 lis, quales sunt carnes, & propriè carnes hœdorum
 & uitulorum lactentium paruorum, & agnorum
 unius anni. Ex quibus omnibus concluditur, quòd
 carnes hircorum, caprarum, arietum, boum & por-
 corum antiquorum, non castratorum, & porcello-
 rum, & agnorum lactentium, non multum conue-
 niant pro conseruanda sanitate, sed carnes uitulo-
 rum iuuenum & arietum unius anni, & porco-
 rum unius uel duorum annorum, castratorum, ap-
 tissimæ sunt esui ad conseruandam ualetudinem. Est
 præterea notandū, carnes declinantes ad siccitatem,
 esse elixandas, ad humiditatem assandas, ut humiditas
tempe-

Carnes
malæ.

Carnes
bonæ.

parum temperetur, quare carnes cuniculorum, lep-
 rum, ceruorum, uitulorum, & capreolorum sunt eli-
 xanda: porcellorum uero & castratorum arietum
 assanda. Elixatio enim temperat siccitatem. Vnde
 patet in temporibus & complexionibus humidis ma-
 gis conueniens carnes sicciore ut assentur. In tem-
 poribus uero, complexionibus & etatibus siccis, hu-
 midiores, ut elixentur.

DE CIBIS BENE NVTRIA
 entibus. CAP. VIII.

OVa recentia, uina rubentia, pin-
 guia iura,
 Cum similia pura, naturæ sunt ualitura.

Heic recensentur tria alimenta, quæ parua quan-
 titate multum nutriunt. Primum oua recentia, de
 quibus Auicen. 2. Canon. cap. 530. Et 4. 1. cap. 1. Nus Oua
 triens, inquit, parua quantitatē, & multi nutrimen-
 ti, sicut oua & gallorum testiculi. Idem multis alijs
 in locis repetit. Electio. Oua gallinarum, perdicum,
 & phasianorum iuuenum & pinguium conferunt in
 uictus salubris ratione: & alijs simpliciter sunt me-
 liora, eligenda autem paruula, oblonga, & candida,
 ut habetur in hisce uulgatis uersiculis.

Filia presbyteri iubet hoc pro lege teneri,

Quod bona sunt oua hæc candida, longa, noua.

Oua item tremula, id est, per decoctionem nonni.

DE CONSERVANDA

hil in spiffata, ut in manu tenentis in cortice suo uideantur tremere, sunt meliora duris, & sorbilib. Multi nutrimenti, probæ & facilis digestionis, & generant sanguinẽ cordi maximẽ proportionabilẽ, Vnde conualescentib. senib. & debilib. maximẽ conueniunt, & imprimis uitelli. Vnde Auc. in lib. de uiribus cordis. Tractatu. 2. cap. de ouis, testatur uitellos ouorum, bonæ carnis auium, ueluti gallinarum, perdicum, & phasianorum, licet non sint medicinæ cordis, ipsum tamen confortatur, Et citò in sanguinem conuerti, & post transmutationam parum superfluitatis relinquere, sanguinem generare subtilem, clarum, quo maximẽ confortatur cor, multumq; ualere in dissolutione substantiæ spiritus, & diminutione sanguinis cordis. Sorbilia uerò oua, facilis sunt digestionis, leniunt pulmonem & pectus, & aluum deijciunt, minus tamen nutriunt quàm tremula. Cocta seu durata oua difficilis sunt concoctionis, & tardi transitus, crassamq; corpori exhibent alimoniam. Ouorum item excocturæ diuersitate magna differentia est. Nam quædam sunt assata, aut elixa, aut frixa, aut in iure cocta. Assata elixis sunt crassiora, & duriora, ac difficilioris concoctionis. Focus enim substantialem eorum humiditatem exiccat. Et fiunt duobus modis. Aut enim cum corticibus seruentibus inferuntur cineribus, aut in testis franguntur, In testis fracta, reliquis sunt peiora. Illa uerò, quæ cum corticibus, seruentibus inferuntur cineribus dupliciter fiunt. Aut enim toto cinere cooperi-

cooperiuntur, aut super carbones nuda collocantur. Quæ cinere cooperiuntur pessima sunt, quia calor foci circumfusus, fumositatum exhalationem prohibet. Nuda super carbonibus collocata, fumositatem emittunt, & emundantur. Elixæ in aqua, meliora sunt assatis, quia aquæ humiditas, calori foci, in sicca humilitate repugnat. Fiunt & hæc dupliciter, aut enim cum testis elixantur, aut in aquam franguntur: cum testis elixata, reliquis peiora sunt, quia testæ fumositatum & crassitici resolutionem prohibent. In aquam uerò fracta calor penetrat, crassitiam attenuat, & odoris grauitatem aufert. Vnde eius modi cæteris omnibus sunt laudabiliora. Frixæ, quia pessimos generant humores, cæteris peiora sunt, stomacho diutius inhaerent, unde sequuntur fumi, corruptio, & fastidium. In iure cocta, inter assata & in aquam fracta, media sunt, ut colligitur ex Isaac diætis uniuersalibus.

Est etiam ouorum secundum partes diuersitas. Oui partes. Nam uitellus in caliditate temperatus existens, bene nutrit. Albumen uerò frigidum est & uiscosum, dureq; digeritur, & sanguis inde generatus non est bonus, ut testatur Rhazes 3. ad Mansorem, cap. 14. Et ut oua prædicta, scilicet gallinarum, perdicum, & phasianorum, conueniunt in uictus salubris ratione, ita anatum, anserum, struthionum, & similiarum uolatilium, minus conferunt.

Secundum, uinum rubrum. Vini secundum colo-

DE CONSERVANDA

tem magna est differentia. Nam quædam sunt alba, quædam rubea clara, quædam citrina, & quædam nigra: Vina alba cæteris sunt imbecilliora, minus calida, minusq; nutriencia, uerùm caput minus feriunt, urinam prouocant, & meatus aperiunt. Quòd autem cæteris sint imbecilliora, patet secundum Gal. com. 1. lib. 3. de uictus ratione in morbis acutis, ubi inquit: Vinum potens uehementer celeriterq; corpus calfacit, caputq; ferit: imbecillum contrario agit modo. Cum ergo minus calfaciat, minusq; repleat caput cæteris, ut patebit, erit & imbecillius cæteris. Quòd autem uinum album cæteris minus calfaciat, docet Gal. com. 6. lib. 3. de uictus ratione, in morbis acut. Nempe, inquit, ex uinis albis nullum ualenter calfacere potest, quod enim summè calidum est, id continuo & flauum existit, ueluti & quod ab ipso est fuluum, mox ab his rubrum, & deinde dulce. Album autem minus quidem his omnibus calfacit. Et hoc uerum est, si inuicem compares uina eiusdem territorij. Quoniam uina rubra & ruffa gallica, non sunt tam potentia, nec ita calida, sicut multa alba, quæ in alijs territorijs reperiuntur. Quare comparanda sunt inter se uina eiusdem territorij. Quòd uerò & cæteris minus nutriant, probatur per Gal. com. 11. lib. 2. Aphoris. ubi sic scriptum reliquit: Vina aquosa (sic autem nominant alba & tenuia) sicuti aquæ similem formam habent, ita etiam uim: ~~quæ~~ ^{quæ} urinam cient, & minimè nutriunt. Item in com. 12.

Album:

com. 18. eiusdem libri, Vina, inquit, aquosa, exigua
 præbent corpori alimentum : sunt hæc colore qui-
 dem alba, tenuia uerò substantia. Quòd item minus
 caput feriant, probat Auicenna 3. 1. doct. 2. cap. 8.
 Vinum, inquit, album & subtile calfactis est melius,
 non enim capitis efficit dolorem, sed fortasse hume-
 ctabit, & dolorem capitis alleuiabit, qui ex stomachi
 ardore prouenit. Item teste. Gal. com. 1. lib. 3. de uict.
 rat. in morbis acut. Ratio autem, cur minus feriant
 caput, est quòd minus fumosa ac uaporosa sint cæte-
 ris. Quòd autem aperiant, urina m̄q; cient, docet Hip-
 po. Canon. 6. lib. 3. de uictus ratione in morbis acut.
 Ad uesciam, inquit, uino alio magis penetrat, uri-
 nasq; prouocat, & perpetuò purgat : atq; multa ad-
 opem his morbis ferendam facit. Ex hoc sequitur, ui-
 na alba tenuia, magis conuenire calidioribus siue à
 natura, ut cholericis & sanguineis, siue ab acciden-
 ti, ut ex irauel mora in sole. Studiosis præterea ma-
 gis conueniunt, & quibus exhibendum sit uinum mi-
 nimè cerebrum perturbans, Et habentibus cerebrum
 imbecillum, idq; per naturam, siue ex accideni. Ex
 potenti enim uino facilimè inebriantur, ut innuit A-
 uic. 3. 1. doct. 2. cap. 8. Attamen si uti uoluerint uinis
 potentibus, necesse est ea copiosiore aqua dilui. Con-
 ueniunt quoque uina imbecilla epar calidum haben-
 tibus & stomachum, & habitantibus in regione ca-
 lida, quia calida uina in ipsis æstuationem facerent.
 Vina uerò rubra clara, sicut Bellouacensia, calidiora

sunt.

DE CONSERVANDA

sunt cæteris, ut autor est Gal. com. 6. lib. 3. de uictus ratione in morbis acut. Quod summè inquit, calidum est, id continuò & flauum existit. Et hæc uina etiam cæteris magis nutriunt, & habet Gal. com. 11. lib. 2. Aphor. ubi dicit: Crassa uerò & colore rubea, plus alimenti habent quàm reliqua uina. Inest autem eis, & citissimè implere corpora euacuata, quod ita est intelligendum. Vina rubea dici nutribiliora, quia ex eis plus in substantiam membrorum conuertitur. Vina tamen nigra possunt dici nutribiliora cæteris, quòd magis nutriant, & tardius à membris resoluantur, Vnde Galen. comment. 18. lib. 2. Aphor. Crassa, inquit, & fusca, multò magis corpus alunt quàm aquosa. Tantum uerò uincuntur à nigrioribus in nutriendo plurimum, quantum superant in præstando uniuersum & uelox alimentum. Ita enim intelligitur dictum Isaac in dietis particularibus, ubi contendit, uinum nigrum plus nutrire quàm rubeum. Et ista uina rubea magis feriunt caput quàm alba, minusq; urinam cient. Hinc imbecillum habentibus cerebrum non conueniunt, ut dictum est, sed bene habentibus forte, quod uapores ad se eleuatos, non suscipit, ut dicit Auic. 3. 1. Doct. 2. cap. 8.

Sciendum præterea, quòd ingenium hominis fortis cerebri magis clarificetur & acuatur, si bibat uinum bonum, quàm si non biberet, ut Auic. test. loco citato. Ratio, quia ex bono uino plus quàm ex quo eunq; alio potu, generantur & multiplicantur spiri-

tus tenues, clari, & puri. Quare Theologi in co-
 templatione circa altissima deligunt uina bona. Con-
 ferunt itē hominibus frigidaē complexionis & phleg-
 maticis. Auicē. ibidem teste, Corrigunt enim frigiditatem,
 & aperiunt oppilationes, quæ solent euenire
 frigidis & phlegmaticis, digeruntq; phlegmata ad
 conuersionem in sanguinem, & ipsa facili-
 mē digeruntur, citoq; penetrant, præbentq; alimentum purum,
 & spiritus plurimos. Vina uerò citrina, minus cal-
 faciunt quàm rubea clara, ut testatur Gal. com. 6. lib.
 3. de uictus ratione in morbis acut. Magis uerò cal-
 faciunt quàm alba, quare magis etiam caput feriunt,
 teste eodem Gal. com. 1. lib. 3. de uict. rat. in morbis
 acut. Minus etiam nutriunt quàm rubea, excellentia
 us tamen quàm alba. Et à quibusdam hæc uina etiam
 alba uocantur. Hinc quidam dicunt, uina alba citò
 plurimum calfacere, Vina uerò nigra minus calface-
 cere quàm citrina, ergo etiam minus ferire caput,
 sed quia tardius descendunt in uentrem, urinamq;
 minus cicut quàm alba, uehementius caput feriunt
 quàm alba, ut habet Galen. loco paulo ante citato. Et
 ipsa uina plus etiam nutriunt quàm alba & citrina,
 minus tamen, quàm rubea, ut dictum est.

Tertium, sorbilia facta ex iusculis carniū, & iura ē
 præcipue pullorum. Huiusmodi enim naturæ huma-
 næ amica sunt, quia facili-
 mē in sanguinem commu-
 tantur, & sanguinem bonum generant, maxime si
 præparentur ex simila, id est, ex subtilissima parte
 farinæ.

DE AONSERVANDA

farina: quia simila, tritici præsertim, plurimum nutrit, & bonum nutrimentum præstat, ut patet ex Rhazæ 3. ad Mansorem. cap. 3. Hæc tria alimenta Auic. 2. 1. Doct. 2. Summa 1. cap. 15. circa finem, cõpendiosè enumerat. Exemplum, inquit, subtilis, multi nutrimenti, boni chymi, ouorum uitelli, & uinum, & aqua carnis. Vnde concluditur hæc tria naturã humanã maximè confortare.

DE CIBIS BENE NVTRITIBUS & IMPINGUANLIBUS.

CAPVT IX.

NVtrit triticum & impingat, Iac, caseus infans.

Testiculi, porcina caro, cerebella, medullæ.

Dulcia uina, cibus gustu iucundior, oua Sorbilia, & ficus maturæ, uuaq; recentes.

Hic referuntur res duodecim, unde corpus humanum & nutriri & impinguari perhibetur.

Prima est triticum, id est, panis triticeus, de quo Auic. 2. Cano. cap. 572. Panis, inquit, qui est de frumento nouo, impingat uelociter. Rhazes uerò 3. ad Mansorem, cap. 2. Triticum ait, temperamento iucinum est, licet caliditati parum attineat. Quod autem ponderosius inuenitur & solidius, maioris est nutriti-

nutrimenti, hominib. quoq; omnibus alijs granis magis conueniens. & magis proprium inuenitur. Sanguis etiam ex eo generatus, omni sanguine qui ex alijs generatur granis temperatior existit. Et cap. 3. eiusdem lib. Panis inquit, qui ex tritico fit, pluribus hominum conuenientior est. Electio autem tritici sumitur partim à sua substantia, partim uerò à præparatione. A substantia quidem, ut dicit Auicenna 2. Canon. cap. 250. Melius est illud, quod est medium inter duritiem & raritatem, magnum, pingue, recens, planum, quod est inter rubedinem & albedinē. Frumentum uerò nigrum est mali nutrimenti. Electio ex præparatione. Sciendum, quòd omnia quæ sunt ex farina tritici frixa, tardè à stomacho descendunt, crassos humores generent, uias epatis oppilent, splenem augmentent, & calculum generent; multum quidem nutriunt, si digerantur. Triticum uerò elixum in cibo grauat, & difficulter digeritur; quòd si tamen digeratur, uehementer nutrit, & eorū roborat uirtutem Panes autem ad concoctionem aptissimi sunt, qui plurimū fermentati, & ad probe elaborati in clibano, igne moderato percoquantur, teste Gal. lib. 2. cap. 2. de alimentorum facult.

Secundares, lac est, & potest intelligi de lacte. Lactis est acetoso, cui butyrum detractum est, quod si comedatur cum pane recenti, siue calido, maximè impinguat. Intelligit etiam potest de lacte caprino, de quo dictum est supra cap. 7.

Tertia

DE CONSERVANDA

Caseus. Tertia res, est caseus infans, siue recens, de quo Auicenn. Cano. 2. cap. 127. dicit, quòd nutriat & impinguet. Et licet caseus recens nutriat & impinguet, non tamen conuenit in uictus salubris ratione, quia sequuntur ex eo nocumenta, suprà in cap. 7. enumerata.

Testiculi. Quarta res est, testiculi, quòd imprimis de gallo- rum pinguium testiculis intelligendum est, de quibus Auicenn. 1. Can. cap. 719. dicit, quòd sint ualde boni, & plurimi nutrimenti. Et quarta, 1. cap. 1. testatur, eosdem parua quantitate multum nutrire. Idem senti- tiri potest de testiculis porcorum admodum pingui- um, Venerem nondum expertorum. Etenim quanto horum caro alijs præfertur, tanto horum quoque tes- tes aliorum animalium testibus. Galen. lib. 3. cap. 6. de alimentorum facultate. Est hic quoq; diligenter no- tandum testiculos animalium prouectorum, in qui- bus semen iam fermentatum est, non esse boni nutri- menti, sed testiculos animalium iuuenum, nondum Venerem expertorum, quibusq; semen nondum fer- mentatum est, laudabilis esse nutrimenti, si probè con- coquantur.

Quinta, caro porcina, de cuius electione & ef- fectu satis superq; dictum est suprà cap. 7.

Cerebrū. Sexta, cerebella, pro cuius declaratione obser- uandum, quòd cerebrum stomacho sit inimicum, nau- seam concitet, & cibi fastidium, pituitosum, & cras- si succi: Si tamen probè confici possit, alimentum cor-
pori

pori non infimæ notæ præstabit. Attamen cauendum, ne in cibis postremo loco sumatur, nimirum ipsa loquente experientia, nauseam post consecuturam. Neq; iniuria pleriq; cum origano sumptitant, uti nonnulli cum apparato uarijs modis sale, quippe, cum crasso succo & superfluo constet, incidentibus & calefacientibus contemperandum est, Quod quidem antequam comedatur, super ardentib. carbonib. assandum est. Nocet autem ijs quos frigida infestare solent ægri tudines. Hominibus uerò complexionis calidæ minorè noxiam præstat, teste Rhaze 3. ad Mansorem, cap. 11. In summa, parum couenit in uictus salubris ratione. Aliquando tamen conuenit ut medicina, sicut cerebrum capreoli confert contra uenena & morsum uenenatorum, & cerebrum leporis contra tremorem, & ut quibusdam placet, cerebrū pulli & caponis ad memoriam, & acumen siue uigorem ingenij. Circa electionem tamen sciendum, meliora esse auium, & præcipuè montanarū. Ex cerebris autem quadrupedum præfertur arietis, deinde uituli, ut testatur Auicen. 2. Canon. cap. 329.

Septima, est medulla que multi nutrimeenti est, Medulla siquidem bene digeratur, ut dicit Auicen. 2. Canon. osiam. cap. 496. Etiam faciliè in sanguinem conuertitur, hoc tamen mali præstat, quòd prouocat nauseam, & cibi fastidium. Quare Auicenna teste, seminibus & pipere condienda est in cibo, Quod delicatuli quidam & Apitij faciunt citonijs & passulis. Electio.

D

DE CONSERVANDA

Etio. Dicit Auicenna: Conuenientior est medulla uitulorum & cerui, deinde tauri, & postea caprearum, deinde ouium.

Octaua, dulcia uina, de quibus infra cap. 11.

Nona, cibus gustu iucundior, hic enim maximè nutrit, iuxta Aphor. 38 lib. 2. Hippoc. Parum deterior potus, aut cibus, suauior autem, melioribus quidem, sed minus suauibus est præferendus. Et Galen. in comment. ait: Quæcunq; cum uoluptate adsumuntur, ista uenter uidius amplexatur, faciliusq; concoquit, sicuti illa, quæ displicent, refugit. Vnde & nausæ, & flatu, & fluctuationes subsequuntur. Hinc quidam maius nutrimentum consequuntur ex cibo malo quàm bono, quia malo magis delectantur.

Decima, oua sorbilia, quæ parua quantitate multum nutriunt. Sed de his supra cap. 8.

Oua sorbilia.
Ficus.

Vndecima, maturæ ficus, quæ dulcedine sua multum nutriunt & impingunt. Et licet nutrimento habeant imbecillius, nutrimento carnis & granorum, uehementius tamen omnibus alijs fructibus & nutriunt & corroborant, teste Auicenna. 2. Canon. cap. 233. ubi sic inquit: Ficus quidem nutritibilior est cæteris fructibus. Idem 3. 1. Doctr. 2. cap. 7. Fructus, inquit, nutrienti magis similes sunt, ficus, & uuæ ualde maturæ, & dactyli. Electio, Auicenna 2. Canon. cap. 233. Melior est alba, deinde rubra, deinde nigra, & quæ uehementer matura est, melior

melior est, & proxima ad hoc ut non noceat.

Ficus item humide, & recentes magis uelotiusque nutriunt quàm sicca, & citius de stomacho ad epur transcunt, ipsumque magis humectant, & lenius reddunt quàm sicca. Sicca uerò minus inflant, & magis conueniunt stomacho quàm humide. De siccis Auicenn. loco iam citato sic inquit: Sicca quidem in suis operationibus est laudabilis, uerùm sanguis ex ea generatus, non est bonus, & propter hoc facit pediculos, uerùm si sit cum nuce, tunc eius chymus fit bonus, & post nucem cum amygdala. Sequitur in Auicenn. Administratio sicca, cum ieiunium adest, est mirabilis in uamem in aperiendo uias cibi, & propriè cum nuce & amygdala, cum tamen eius nutrimentum cum nuce sit plus quàm cum amygdala. Vtræque ficus in hoc conueniunt, quòd inflent, leniant, superfluitates ad cutem expellant, sudorem prouocent, asperitatem gutturis emendent, emundent & leniant pectus, pulmonem, & cannam eius, obstructions epatis, splenis, & renum tollant.

Duodecima, *Vua* recentes, id est, dulces & *Vua* mature. Porro, triplex uuarum genus est, nam quedam sunt immature & acerbæ, unde fit agresta, quæ stringit uentrem, choleram rubeam, atque sanguinem reprimat. Plurimum item confert in fluxu uentris cholericò. Aliæ sunt mature, uirides & recentes, ex quibus uinum exprimitur. Hæ præcipuè, si albæ fuerint, sine nucleis & cortice

DE CONSERVANDA

uentrem laxant, & præ cæteris fructibus plurimum nutriunt, quemadmodum & ficus, minoris tamen nutrimenti sunt quàm ficus. Auicenna 2. Canon. cap. 737. Attamen uentositatem, inflationes & uentris dolorem generant. Si per duos uel tres dies à collectione aëri suspensæ exponantur, donec cortex detumescat, melius nutriunt, minusq; laxant, neque tantum inflant. Habentibus autem stomachum plenum cibo, & malis humoribus, nullo modo conueniunt uuæ, & imprimis recentes, & sine arillis. Citò enim in stomacho immundo & pleno cibi corrumpuntur, quia citus quàm par est digeruntur, nec possunt digestæ è stomacho ob cibum nondum concoctum descendere, quare cum ipsæ corrumpuntur, tum alium cibum in corruptionem trahunt. Ita & de alijs fructibus laxatiuis sentiendum est. Si quis uelit uti uuis uiridibus ac recentibus, prius per horam in aquam feruentem infundantur, deinde in aquam frigidam, ac tandem utatur. Rhazes uerò 3. ad Mansorem cap. 20 testatur, uelociter corpus impinguare, & augmentare erectionem uirgæ. Quæ autem ex eis corticem habent tenuë, citius descendunt, minusq; inflant. His contrariæ, contraria operantur. Aliæ uuæ sunt siccæ, quæ passulæ uocantur, hæ in calore sunt temperatæ, bene nutriunt, & confortant stomachum, & epar, autore Auic. 2. Can. cap. 737. Et oppilationes remouent. Dicitur quoq; epar ex eis impinguari, & maxime si mundetur ab aridis. Et ita intelligenda sunt

sunt quæ hic dicuntur de uua matura, recenti, & de uua sicca, quam passulam uocant.

DE BONI VINI PROPRIETATIBUS. CAPVT X.



Vina probantur odore, sapore, nitore, calore.

Si bona uina cupis, quinque hæc laudantur in illis:

Fortia, formosa, & fragrantia, frigida, frigida, frigida, frigida, frigida.

Hic traduntur quatuor generalia signa boni uini: Primùm odor, uinum enim boni odoris, siue redolens, multiplicat spiritus tenues, & secundum Constantinum, quinto Theorices, cap. 28. bene nutrit, bonumq; sanguinem generat. A uino uerò foetido natura humana abhorret, spiritus namque crassos, &

Vini odor

DE CONSERVANDA

melancholicos generat, & malum sanguinem, capitisq; dolorem, ex malo fumo, in caput penetrante. Galen uerò com. 1. lib. 3. de uict. rat. in morbis acut. ut habetur in ueteri translatione, ubi agit de uini diuersitate, secundum odorem, sic inquit: Quod ex uinis est boni odoris, est melioris chymi, & secundū illud est multitudo, quæ implet ex eo caput, quòd est, quia est calidius & subtilius. Quòd autem ex eis est mali odoris, secundū malitiam chymi generati ab eo, erit paucitas læsionis eius in capite, Quòd est: quia est frigidius & crassius. Illud aut, cuius penitus non est odor, non facit accidere in capite aliquid omnino, quoniam est uehementer crassum.

Vini sapor.

Secundum, sapor, quemadmodum enim cibus sapidius, melius nutrit, & auidius à stomacho attrahitur, ut dictum est supra, ita & uinum. Sciendum tamen quòd & uini secundum saporem, magna sit diuersitas: quædam enim sunt dulcia, alijs nutribiliora, crassum sanguinem generantia, uentrem humectantia, concoctioni renitentia, & sitim excitantia. Alia Pontica, siue stiptica, stomachum confortantia, uentrem constipantia, pectori & eius pertinentiæ, sciæcet pulmone & canne eiusdem nociua, intestinis congrua, ad digerendum dura. Alia acerba, quæ sunt diuretica, id est, urinam proritant, crassos humores dissoluentia. Alia amara, minus calida, Hæc Conflantinus 3. Theorices cap. 28.

Tertium, nitore, siue resplendentia, unde uini subtilitas

tilitas deprehenditur, ac deinde ex eo spirituum gene- Vini ni-
ratur subtilitas. tor.

Quartum, color, nam & secundum colorem uini Vini co-
diuersitas in nutritione apparet. Vina enim rubi- lor.
cundiora (modò cætera pariter ad sim) albis magis
nutriunt, quare macris conuenientiora sunt quàm
alba, Alba tamen pinguibus magis conueniunt. Et
de hac diuersitate uini secundum colorem dictum est
suprà cap 8.

Sequuntur deinde quinque specialia boni uini si- Vinum
gna. Primum est, fortia. Fortitudo enim uini cognosci forte.
tur ex effectu. Vinum enim potens uehementer cele-
riterq; corpus calfacit, caputq; ferit, inquit Gal. com.
1. lib. 3. de uictu rat. in morbis acut. Maximè enim spi-
ritus multiplicat, & multum nutrit. Abstinentium
tamen ab illo nisi sit dilutum, ijs, qui sunt imbecillio-
ris cerebri, quia magna inde ad cerebrum humorum
copia elata, ipsum faciliè læderet. Secundum, for- Vinum
mosa, Vinum enim formosum siue pulchrum, cum formosum
maiori appetitu sumitur, facilius digeritur, & meli-
us nutrit.

Tertium, fragrantia, Vinum enim fragrans, siue Vinum fra-
bene redolens, maximè confortat, & spiritus tenues grans.
generat, ut dictum est.

Quartum, frigida, nam uinum quo ad tactum fri- Frigidum
gidum esse conuenit, non autem quo ad effectum.
Vinum enim calfactum, cum sit rarius, & subtilius,
citius inebriat, neruos debilitat, & caput lædit, nisi

DE CONSERVANDA

Friscum. moderatè sumptum fuerit. Quintum, Frisca, Vinum enim bonum debet esse friscum, siue leue, ut effusum, spumando sonum faciat, ut habeat spumam tenuem, ac facîle labilem seu euanescentem in medio: seu quando in eo mouentur atomi. Vinum enim ni fuerit eiusmodi dispositionis, pendulum dicitur, & maximè, si neq; sonet, neq; atomos habeat. Vel debile, seu dilutum, si spumam habeat cum magnis ampullis, uel ad latus scyphi spuma diu hæserit.

DE VINO DVLCI ET albo. CAPVT XI.

Corpora multum augent tibi dulcia
candida uina.

Alij sic:

Sunt nutritiua plus dulcia cãdida uina.

Hoc uersu docetur candida & dulcia uina (si cætera pariter adsint) reliquis magis nutrire. Quòd quidem testatur & Constantinus lib. 5. ca. 28. Et Auicenna 3. 1. doctr. 2. capit. 8. Vinum quoque inquit, crassum, quod est dulce, est melius illi qui uult esse pinguis. Vina etenim dulcia, propter dulcedinem, cui natura congaudet, uehementer à membris attrahuntur. Dicit enim Auicen. 2. Canon. tractat. 1. capit. 3. Operationes autem dulcis sunt digestio, & lenificatio, & multiplicatio nutrimenti, & natura diliget ipsum, & attractiua uirtus attrahit ipsum. Et licet hic uersus, in omni uino dulci ueritatem habeat, eligibilis

Vinũ can-
didum &
dulce.

eligibilis tamen est uinum moderate dulcedinis, quod summum dulcedinis gradum non attingit, ueluti uinum quod uulgo Muscatellinum dicitur: tale enim corrumpit sanguinem, quia naturalis uis epatis illud ex stomacho ad se capit priusquam concoquatur, & maturetur eius superfluitas, unde repletur sanguis aquositate indigesta, & redditur aptus ebullitioni & putrefactioni. Idem intelligendum & de alijs cibus in summo dulcibus.

Insuper sciendum ex usu uini dulcis, aliorumque alimentorum dulcium, tria sequi nocumenta indispositis. Primum est fastidium, quia dulcia caliditate & humiditate sua leniunt, & leuigant orificium stomachi, inducentia illuc dispositionem inanitioni & corrugationi contrariam, quæ sunt causa famis. Secundum, uelocitas inflammationis eorum, & conuersionis in choleram. Nam dulcia choleram pariunt, quare mel præ omnibus alijs choleram generat, est enim dulcissimum: secundum locum obtinet uinum dulce, ut habet Galenus comment. 2. lib. 3. de uictus ratione in morbis acut. Hinc etiam sitim inducit, nec confert febricitantibus, neque cholericis, Galeno ibidem teste.

Tertium oppilatio epatis & splenis. Hæc enim membra dulcia maxima cum delectatione ad sese, uenæ cum fece attrahunt, antequam concoquantur, & maximè epar. unde etiam facillimè obstruuntur crassa substantia, in qua dulcis sapor fundatur, ad hoc

DE AONSERVANDA

Præcipuè cooperante, Autor Auicen. 2. Canon. Tractatu 1. cap. 3. Hinc sequitur dulce uinum reliquis minus ciere urinam. Et contra ista tria nocumenta, plurimum ualent acetosa, quia appetitum acetositate sua prouocant, & frigiditate inflammationem prohibent, & subtilitate substantiæ, oppilationes aperiuunt. Et licet uina, & alia nutrimenta dulcia epate splenem obstruant, pulmonem tamen ab obstructione liberant, quia in transitu per meria dulcibus nil nisi subtile ad ipsum resudat, & sanguis ex rebus dulcibus ad pulmonem non penetrat, nisi prius in epate purior & in corde subtilior factus, testis Gale. comment. 2. lib. 3. de uictus rat. in morb. acut. Vina item dulcia minus inebriant secundum Hippocrat. li. 3. de uictus rat. in morbis acut. Can. 2. Vinum inquit, dulce minus caput, minusq; mentem ferit. Ex dictis iam omnibus colligitur, unum, si bibatur ut corpus nutriat, instauret & impinguet, ut in macris siue per naturam siue ex accidenti, maximè competere dulce, crassum & sufficienter coloratum. Hoc enim ualde nutrit, deperditum instauret & impinguat corpus. Quòd si uerò nullum horum fuerit necessarium, sicut in obesis & pingubus, eligenda sunt uina subtilia, sapore grato, odorifera, subalbida, & temperatè fortia. Ad sitis quidem extractionem eligendum est uinum album, subtile, & imbecillum. Hoc enim magis humectat & refrigerat, & per consequens, melius extinguit sitim, & quanto sitis maior est, tanto ip-

SUNT

Sum conuenientius est. Ad spirituum uerò & uirtutis confortationem, & reparationem, exhibendum est uinum subtile, odoriferum, saporis delectabilis, mediocris coloris, sufficientis fortitudinis, & hoc cum pauco cibo, Pectoris autem & pulmonis mundificationi, & uentris laxationi, eligendum est uinum mediocris substantiæ, & sapore dulci.

DE VINO RUBRO.

CAPVT XII.

S uinum rubeum nimium quandoq; bibatur,
Venter stipatur, uox limpida turbificatur.

Hec recensentur duo nocumenta nimie potationis uini rubri. Primum, constipatio uentris, quia uinum rubrū uehementius (sic ætera pariter ad sunt) calfacit ac nutrit. Quanto enim calidius est, comagis exiccatur, & quanto magis nutrit tanto auidius à natura retinetur. Potest etiam intelligi de nimia potatione uini thubri, stiptici, aut Pontici, unde constipatur uenter. Ad stomachi & uiscerum retentione uirtutis confortationem, eligenda uina crassa, Pontica, uel stiptica, rubra, uel nigra, ueluti in habentibus fluxum uentris, ob debilitatem facultatis retericis stomachi, teste Hippoc. 3. lib. de uict. rat. in morbis acut. Canon. 7. Fuluum uinum & nigrum, musterum & c. Et ibidem Gal. in comment. Ad confortationem

Vinum
rubrum
nociuum

DE CONSERVANDA

rationem uerò digestiue uirtutis competunt uina subtilia, mediocris substantiæ & coloris, odoris boni, saporis iucundi, & uigoris sufficientis, nonnihil sũpticitatis participantia.

Secundum est exasperatio gutturis siue rauo cedo, quam pariunt uina quædam intense rubedinis, ob siccitatem & terrestritatem, cuiusmodi sunt uina rubra Barbantiæ, & maximè musta: quæ equidem & uentris soluendi uim habent, quia mustum admodum rubrum facere solet uentris fluxum propter feces terrestres cum eo mixtas, quæ sua armonia mordicant intestina, unde caussatur fluxus uentris, Quare bibendum non est, nisi cum ad plenum deferbuerit. Quoniam uerò ipsum mordicat, ab eo etiam resoluitur fumus mordicans, qui ad cerebrum elatus, oculos corrodit, ac rubefacit Causa autem cur fumus ille mordicet, est, quia uinum, unde dissoluitur, est mordificatiuum. Nam, ut Galenus inquit commenta. 14. lib. 1. Aphor. Oportet similem esse defluxum subiectæ substantiæ, ut quando humida atq; ærea substantia existit, tunc quod ab ea defluit, uaporosum est atq; suaue. Cùm uerò terrestris atq; arida, tunc & quod effluit, fuliginosum est & acre.

CONTRA VENENVM.

CAPVT XIII.

Allia, ruta, pyra, & raphanus, cum Theriaca nux:
Hæc sunt antidorum contra mortale uenenum. Hic

Hic referuntur sex antidota contra uenenum,
 Primum, Allium, quod efficacissimum est contra
 omne ueneni genus, & præcipuè contra potum ma-
 le aquæ, teste Scrapione cap. 321. de temperamentis
 simplicium. Allium inquit, quando præsumitur,
 & postbibitur aqua corrupta, incognita, non nocet
 potari. Idem innuit Auicenna 2. Can. cap. 75. Et
 3. 1. Doctr. 5. cap. 7. Similem etiam facultatem ob-
 tinet cepe. Auicenn. 2. Canon. cap. 123. Quare potest
 comprehendì sub allio, de eo etiam dicit Auicenna
 3. 1. Doctr. 5. cap. 7. Quòd sit ut Theriaca mala-
 rum aquarum, & maximè cum aceto, quia cepe est
 subtiliatium, incisuum, & abstersiuum cum sti-
 pitate, & aperit fortiter, teste Auicenn. 2. Canon.
 cap. 123. Calidum est in tertio, Quare calfacit, ma-
 las aquas prohibens, ne sua frigiditate stomacho no-
 cumentum inferant, & crassas extenuat, ut citius
 penetrent. Acetum huic permixtum uirtutem eius
 in extenuatione & penetratione aquarum auget, &
 à siti, quam cepe comestum inducere solet, præseruat.
 Eadem de allio ratio est. Quare Auicenna 3. 1. Doctr.
 5. cap. 7. præcipit allia comedere super aquas cras-
 sas & turbidas, quia extenuant eas, ut citò descen-
 dant, & prohibent ne stomacho & intestinis offician-
 t, neq; uenas obstruant. Allium præterea si ante &
 post itineris ingressum comedatur, contra occurren-
 tis aëris frigiditatem prodest. Auicenn. 3. 1. Doctr. 5.
 cap. 4. Vnde sequitur, quòd plurimum conducatur
 per

DE CONSERVANDA

per diuersas terras oberrantibus, uariq; potu utentibus, iuxta uersiculos Macri.

Allia qui mane ieiuno sumpserit ore,
Hunc ignotarum non lædet potus aquarum,
Nec diuersorum mutatio facta locorum.

Allium præterea contra uiperarum ictus, & priuatim hæmorrhoi prodest, ita ut non aliud magis, si cum uino iugiter adsumatur, aut tritum in eodem ebibatur. Contra rabiosorum morsus & illitu & cibo ualet, teste Diosco. Auicenna uerò lib. 2. Tract. 2. cap. 75. Confert inquit, punctura uermium uenenosorum, & morsui serpentum, quando bibitur cum uino: & nos quidem iam experti sumus. Et similiter

Cepe. morsui canis rabidi. Cepe quoq; iuxta Aiac. 2. Can. cap. 123. confert morsui canis radibi, cum linitur super ipsum aqua eius, aut emplastratur ex eo, cum sale & ruta. Et cepe, quod comeditur expellit nocuum uentositatis uenenosorum. Et dixerunt quidam, quòd ipsum generat in stomacho humorè humidū plurimum frangentē nocuum uenenosorum.

Notandum tamen, allium, cepe, & porrum, in cibo non competere, neq; temperatis, nec calidis corporibus, & imprimis cruda: Parum enim & malè nutriunt, sanguinem generant acrem & pungituum, crassos tamen humores extenuant, & uiscosos incidunt: decocta uerò, pungendi quidem uim exuunt, incidendi tamen & extenuandi retinent. Vnde cocta magis competunt quàm cruda, Porrum calidum est

Et siccum, noxium succum creat, oculorum aciem hebetat, & sanguinem nigrum & melancholicum generat, somnum tumultuosum parit, nervos pungendi uel ledit, nocet demib. & ginginæ. Cholericis itaq; & melancholicis est uitandū, maximè crudum. Cepæ calidæ sunt, habentq; caliditatem superflue terrestrē, cum humiditate aquosa, tenui & cruda. Si comedantur crudæ, generant in stomacho humores malos, putridos, & corruptibiles. Inducūt somnia mala, & terribilia, largiore cibo, capitis dolores ciēt lethargicos & phreneticos, memoriam & intellectū perturbant. Sed si comedantur coctæ cū iusculo electæ carnis, promouent digestionem, & minus officiant, temperantq; cibos frigidos, cum quib. coquuntur. Sed melius est ab eis abstinere. Allium calidum est, nonnihil humiditatis participans, minus tamen quàm cepe. Valet contra inflationes, ueterem tussim, screaium prouocat, aciem oculorum hebetat, capitis dolorem facit, de quo Gal lib. 12. ca. ultimo Therapeu. Method. Est enim inquit, profectò allium ex eorum ciborum genere, què & flatum discutiant, & minimè sitim inferant. Sunt qui parum id experti, existiment maiorem quàm cepas sitim excitare: sed plane errore, quum non modò non maiorem quàm cepe, sed nec omnino sitim faciat. Idem omnium planè eduliorum maximè flatum discutit. Itaq; ipse certè agrestium thriacam id appello. Conueniunt autem hæc tria phlegmaticis tantum, & crassum, uiscosumq; humorem habentib. Cholericis planè uitanda.

Secur.

DE CONSERVANDA

- Ruta.** Secundum, Ruta, de qua Diosco. lib. 3. cap. 43: Ruta letalium medicamentorum antidotum est, si semen ex uino acetabuli mensura ebibatur. Folia per se præsumpta, aut cum nuce iuglande, aridisq; ficis, ino-
 efficaces uenenorum uires reddunt: contra serpentes simili modo sumere conuenit. Eadem repetit Auicenn. Tractatu 2. capite 578. Aristoteles libro 9. capite. 6. de historia animalium, tradit mustelam dimicaturam cum serpente, rutam comedere, odor enim eius infestus serpentibus est. Ruta quoq; cum ficibus & amygdalis dulcibus mane sumpta, à ueneno præseruat. Ruta porro duplex est: quædam enim satiuæ & domestica, quædam uerò montana & syluestris. Domestica & syluestris melior est: quia syluestris calida & sicca est in quarto ordine, quare in cibis damnatur. Domestica, calida in secundo, sicca in tertio. Crassos lentosq; humores digerit atq; incidit, flatuq; resoluit & extinguit. Serapion cap. 290. de simplici. Ruta est de rebus magis conferentibus inflationibus, id est, uentositatibus, sed in humida est inflatio. Ruta item uehementer uisum acuit, & propriè succus eius, cum succo fœniculi & melle factò collyrio, ant comesta, ut dicit Anic. loco citato. At quia in succo eius quædam est acrimonia oculis infesta, uenilando applicari debet, ut uapor tantum & substantia eius oculos pertingat.
- Pyra.** Tertium, pyra, de quibus Auicenna 2. Can. Tract. 2. cap. 550. dicit, quòd sint cura fungorum mortificantium.

Antium. Dioscor. lib. 1. cap. 132. Aium fungos, si syl-
uestria pyra cum eis coquantur, innoxios fieri. Idem
intelligi potest de pyris aromaticis, quæ spiritus con-
fortant, & ueneni nocuumum repellunt.

Quartum raphanus, de quo Auicenna 2. Canon. Rhabpha
Tract. 2. cap. 381. Confert inquit, morsui uiperæ; & nu-
cum uinò morsui cornutæ etiam. Et semen eius con-
fert uenenis; & uermibus uenenosis: & si ponatur
frustum eius super scorpionem, moritur: & aqua
eius est experta in hoc, & est fortior: & si morderit
aliquem scorpio, qui raphanum comederit, non
nocebit ei. Et his fungi strangulantur; tã cibo quã
potu salutaris est. Valet etiam contra uenum, quia
uomitiones mouet, per quas stomachus purgatur. Ra-
phanus, sanguinem acrem & pungitiuũ gignit, ac pro-
inde biliosis obest, stomacho aduersatur, ructus ciet,
humoresq; crassos & lentos generat: & si uirtus con-
coctrix debilis fuerit, crudum. Facultas ei inest exten-
nuandi & incidendi.

Quidam raphani radices à cœna crudas ingerunt,
quo iuuent scilicet concoctionẽ, De quo miratur Gal-
libro 2. de alimentor. facul. cap. penultimo. Aiunt
namq; inquit, id se ipsa experientia abunde comper-
tum habere, nullus tamen eos citra damnum potu-
it imitari. Quibusdam tamen placet, summo cibo
sumptos, concoctionem iuuare, & uentrem laxare.
Quum autem præsumuntur, cibum suspendunt, qua-
re uomituris; commodissimè dantur ante cibum:

DE CONSERVANDA

Summo tamen cibo, si cum sale & aceto parua quantitate sumantur, bonum est. Oculis nocent & capiti, Rhazes lib. 3. ad Marforem, cap. 18. Rhabanus, inquit, calidus est & crassus, qui in stomacho longam faciens moram, phlegma incidit, atq; cibum ad os eleuat stomachi, uomitum quoq; commouet, cuius folia cibum digerunt, & appetituum adiuuant, quando ex eis parum sumitur.

Therica. Quintum est Theriace, que tota sua substantia, tam brutis quam ratione præditis animalibus contra uenena & calida & frigida opitulatur. Sub hac comprehenditur & Mithridatium, consimilis ferè efficacie. De Theriaca Auic. 6.4. Tract. 3. cap. 1. Scias quòd Canon maximus in curatione ueneni, est confortatio caloris innati, & excitatio ipsius ad expellendum, sicut facit Theriace. De Theriace uerò & Mithridatio simul, idem 6.4. Tractatu 1. cap. 5. Sunt inquit, medicinæ contrariæ ueneno, quare non permittunt ipsum peruenire ad cor, & sunt sicut Theriacum & Mithridatium.

Nuces. Sextum, nux, Auicenna 2. Canon. cap. 505. Nux cum ficibus & ratâ, est medicina omnibus uenenis, & ex ea cum cepe & sale, fit emplastrum super morsum canis rabidi. Et hoc maximè intelligitur de nucce sicca, ante cibum sumpta. Sciendum uerò nucce siccas recentibus & humidis esse peiores, magis enim unctuosæ sunt, & citò in choleram conuertuntur: capitis dolorem inferunt, oculos turbant, uertiginem generant.

Generant, præcipuè à cibo sumptæ: linguæ paraly-
 sin inducunt, uomitur isieiunis in cibo aptæ. Habent
 bus autem stomachum biliosum inimicæ, uescas in o-
 re faciunt. Recentes stomacho innoceniores sunt, ut
 pote suauiiores, & minoris unctuositatis. Ratione
 tamen humiditatis, uentrem laxant, & si testæ ul-
 timo loco edantur, præsumptum cibum
 comprimunt.

DE AERE. CAPVT XIII.



DE CONSERVANDA

Lucidus & mundus sit rite habitabilis aër.

Infectus neq; sit, nec olens fœtore cloacæ.

Aëris electio. Heic quatuor traduntur notæ optimi & habitabilis aëris. Prima, ut sit purus, id est, non infectus à uaporibus, quia impurus alterat cor, secundum complexionem illius quod ei commiscetur. Sicut innuit Hali, com. 16. lib. 3. Galeni artis medicinalis. Secunda, ut sit luminosus. Aër enim turbidus, cor pori tristitiã & pigrítiam infert, quia commiscet humores, & turbidus ad cor penetrat, unde generantur spiritus turbidi, & crassi, animam contristantes, & pigrítiam inducentes. Nihil ergo magis iucundum ac hilarem reddit hominem, minuscq; grauat quàm si claro aëre ambulet, uel mane surgat. Tertia, ne sit infectus, cuiusmodi est in locis cadauerum non crematorum multitudine refertis, quemadmodum in prælijs contingere solet: & hunc pestis ferè subsequitur, inspiratus enim in corpore spiritus inficit. Quarta, ne fœtorem habeat cloacæ, & sub hoc comprehendunt infectiones particulares aëris, ut latrinarum, fouearum culinæ, & locorum in quos cadauera conuehuntur, & ossa mortuorum, aut lacuum seu paludum, in quibus linum uel cannabis putrescit. Talis enim spiritus nostros inficit, ac maximam cerebro noxam suggerit. Hinc Auicenna 2. 1. Doctr. 2. Et aër quidem, dum est temperatus, & clarus, neq; substan-

Substantia extranea, complexionis spiritus contraria, ei admiscetur, & sanitatem efficiens, & ipsam conseruans, & cum mutatur contrarium suae operationis operatur.

Verum quò praedictorum exactior noticia habeatur, sciendum est, aërem pro ualitudine tuenda, duobus modis esse necessarium. Primo quidem ob refrigerationem cordis. Secundo uerò, ob expulsionem fumosarum superfluitatum, spiritum & calorem innatum molestantium. Quemadmodum enim uidemus ignem externum uentilatione aëris suffocari & extingui, ita etiam de spiritu & calore innato imaginandum est. Indigent enim aëre nutricente, conseruante, & temperante. Temperatio ergo caloris innati fit per aëris attractionem, & depuratio, per aëris expulsionem. Primum quidem per motum attractionis, alterum uerò per motum expulsionis. Si ergo aër attractus, fuerit foetidus & impurus, corrumpitur calor & spiritus innatus.

Quare eligendus est purus, ac liber, qui ex terra plana uel edita uentorum perflatu undiq; lustretur, optime essentiae, & cui nihil uaporis seu halitus alieni admisceatur, neq; sit turbidus, nec nebulosus. Hic enim humores conurbat, & animam, ut dictum est, coneristat. Nec editis montibus in ualle inclusus, qui nullum perflatum recipiat, hic enim suffocans putris q; est, similis qui in domibus quibusdam est inclusus, in quibus ob putredinem & per flatus defectum, plu-

DE CONSERVANDA

rimus aceruatur squalor ac situs. Proinde omnibus
 etatibus noxius est & euitandus, Quemadmodum
 & quilibet inclusus. Hæc ferè Gal. lib. 1. de sanitate
 tuenda.

Tempore tamen epidemiæ, ob generaliore aëris
 putrefactionem inclusus conuenientior est, unde id
 temporis domi manere, ac fenestras concludere præ
 stat, ne qua putridus aër inspiret. Alias liberior aër
 magis eligendus. Euitandus præterea in conseruan
 da ualitudine aër, cui commiscetur halitus stagni
 & paludis, ac specus profundi, pestilentē auram spi
 raues, & qui ex animalium, olerum, erucæ, cepa
 rum & similibus, arborum malarum uiscositatibus,
 quales ficus & nuces, & legumnum putredine aut
 fimo coinquinatur. Cauendum etiam ne in aliqua pri
 marum qualitatum excedat, scilicet, caliditate, frigi
 ditate, humiditate, & siccitate: id quod arte nostra
 moliemur, sicut docet Auic. 2. 1. Doctr. 2. cap. 5. & 6.

DE NIMIA POTATIONE

uini. CAPVT XV.

SI nocturna tibi noceat potatio uini,
 Hoc matutina rebibas, & erit medi
 cina.

Ephrasis.

Heic ponitur præceptum de ijs, qui mane ex pri
 diana uini potatione egrotant, nimirum ut idem ma
 ne rebibant. Potatio autem uini nocturna, potest in
 ducere



ducere uel ebrietatem, uel sitim matutinam, uel nimiam corporis calfactionem. Si induerit nimiam calfactionem, maximus error est, id mane repetere: nam perinde hoc esset, ac si ignem igni adderes. Si ebrietatem cum quadam nausea, bonum est mane repetere: inde enim facile uomitus prouocatur, quem sequitur expurgatio stomachi, qua facta, tollitur & nocumentum ebrietatis, & nausea. Quare consulit Hippoc. semel in mense inebriari, ut ex ebrietate prouocetur uomitus, hic enim maximè ab aegritudinibus Chronicis, id est, longis & malis præseruat. Si quis ex nocturna uini potatione, propterea quòd bibere illud non consueuerit, obleditur, huic & mane, quòd adsuescat, idem bibere concedetur, & ita ex uini sumptione minorem lesionem sentiet. A consueto enim minor fit lesio, test Hippo. lib. 2. Aphor. 5. Si uero potationem uini nocturnam sequatur sitis matutina, illa mendosa est, & curatur quidem pota-

DE CONSERVANDA

ratione uini, sed magis tamen aque. Homini debilis
cerebri & cuiuscunq; alterius conditionis, summo pe-
re cauendum est à frequenti ebrietate.

**Ebrietas
eis incom-
moda.**

Frequens siquidem ebrietas, inquit Auicenna 3. 1.
Doctr. 2. cap. 8. inducit sex incommoda in corpus hu-
manum. Primum est corruptio complexionis epatis,
quia uinum immodicè sumptum, calorem eius resol-
uit, unde amittit uirtutem sanguificam, & loco san-
guinis generat aquositates, efficiētes hydropisin. Vel
incendit epar, & humores eius, unde generatur le-
pra, uel mania. Secundum est corruptio complexio-
ris cerebri, ob assiduam cleuationem fumorum uini,
disponentium cerebrum, calidum quidem manie &
pbrenesi, frigidum uerò epilepsie, lethargo, apople-
xie, & subeth. Tertium est debilitas neruorum, uide-
mus enim bibulos, & frequenter inebriari solitos, ca-
put & membra tremere, non in senio tantum, sed eti-
am in senectute, & iuuentute quandoq;. Quartum,
egritudo neruorū, sicut spasmus, & paralysis: quia
uinum immodicè haustum, sepius in stomacho acce-
dit, unde ualde læduntur nerui. Sæpe etiam ex defectu
digestionis in aquositates crudas conuertitur, quæ
neruos remolliunt, & sæpè humoribus crassis neruos
obducit, unde distenduntur uel contrahuntur. Quin-
tum est apoplexia propter humiditates cerebri à ui-
no multiplicatas, ita ut omnino uias spirituum anima-
lium à cerebro in membra obstruant. Sextū est mors
subitanea, cum scilicet stertendo & dormiendo, uia
ante-

anhelitus multitudine uini uel humiditatum inde generatarum, clauduntur, & ebrius suffocatur.

Vinum tamen, si modicè bibatur, plurimum confert. Auicen. loco citato, quinque eius recenset commoda. Primum est, quòd caloris sui subtilitate & conuenienti atque occulta proprietate, facilem efficiat cibi penetrationem, cui commiscetur, in omnia mēbra.

Secundum est, quòd phlegma substantiæ suæ calore & subtilitate incidat atque resoluat, meatus aperiat, & naturam ad excreationem incitet.

Tertium est, quòd choleram rubeam per urinam, sudorem, excrementa, & resolutionem insensibiliter expellat; & hoc de uino albo, uel subruceo, tenui, natura debili uel diluto, intelligendum est. Aliàs enim ex nimia epatis calfactione, ipsum in choleram commutaretur potius, alioquin multiplicaret choleram per conuersionem ipsius in eam. Quartum, quòd melancholiam, quæ crassa est, & tardi motus, facile per proprios meatus ab epate ad splenem, & à splene ad os stomachi deducat, & eandem unà cum fecibus corpore expellat, & melancholiæ nocumentum, ob contrariam substantiã, complexionem, & effectus, reprimat, ac tollat. Melancholia enim tristitiam, pusillanimitatem & auaritiam parit. Vinum uerò gaudium, audaciã, magnanimitatē, & liberalitatē. Quintum, quòd omnes modos seu species lassitudinis, nisi multa caliditas extranea fuerit coniuncta, resoluat. Vinum enim resolutos spiritus abundè reparat, uisum

DE CONSERVANDA

tem confortat, humiditates relictas in musculis, nervis, & chordis, & iuncturis, tollit, aut minuit. In lassitudine si opus fuerit unum uelociter humectat, modo diluatur.

Præbet præterea & plurima alia commoda. Omnium enim uelocissime nutrit calorem, & spiritum naturalem confortat, totum corpus calfacit, ingenium acuit, iram extinguit, tristitiam remouet, libidinem incitat, semicrudos humores digerit. Et ut unico uerbo rem totam perstringam, Vinum reddit hominem & anima & corpore uirilem, unde abstemij (cæteris paribus) effœminati uidentur.

DE MELIORE VINO.

CAPVT XVI.

Gignit & humores melius uinum meliores.

Si fuerit nigrum, corpus reddet tibi pigrum.

Vinum fit clarum quæctus, subtile, maturum.

Ac bene dilutum, saliens, moderamine sumptum.

Hic docetur in primis ex meliore uino meliores humores generari: quanto enim materia præstantior est, tanto etiam præstantiores inde humores gigni par est. Deinde, quod uinum nigrum pigritiam corpori inferat, quia reliquis crassius est, & plus terreæ naturæ

naturæ in se continens, quare & spiritus inde geniti sunt crassiores, autore Galen. com. 14. lib. 1. Aphor. Oportet, inquit, similem esse defluxum subiectæ substantiæ, ut quando humida atq; æria substantia existit, tunc quod ab ea defluit, uaporosum est, atq; suaue. Cum uerò terrestris atq; arida, tunc & quod defluit, fuliginosum est, & acre. Tertiolo loco, referuntur septem præcepta, de electione uini. Primum, ut eligatur uinum clarum, hoc enim quia subtile, spiritus subtiles & claros generat. Secundum, ut sit uetus, nouum enim siue mustum (cæteris paribus) facilius inebriat, fluxum uentris prouocat, atq; colicam, quæ accidentia dicuntur infrà cap. 26. Nec est intelligendum ut omnino sit uetus, tale enim, Auienna 3. 1. doct. 2. cap. 8. teste, est quasi medicina & pauci nutrimenti, id est, magis inest ei uirtus alteratiua corporis ad caliditatem & siccitatem, qui re-purgatum est à fece & uiriditate quam prius habuit, & multo quàm ante calidius. Scribit Galen. lib. 8. simplicium medica. Vinum ex secundo est ordine excalficientiũ, sed quod admodum uetus est, ex tertio. Tertium est, ut sit subtile, subtile enim multos & subtiles spiritus procreat: crassum uerò, crassos. Quartum, ut sit maturum, non stypticum, Stypticum enim abscondit omnes species euacuationis, ut innuit Galen. com. 8. lib. 3. de morbis acut. Austerum, inquit, uinum, excretionem omnes cohibet, Quare nocet corporibus quibus per urinas expurgari est opus, & ledit

Vinum
uetus.

DE CONSERVANDA

Dilutum.

¶ ledit omnia superiora. Infirmis tamen in eo
stinorum utile est. Galen. ibi. Remouetur autem stip-
ticitas, si aqua temperatum fuerit. Gal. ibi. Quintum,
ut sit dilutum, per hoc enim remittit fumositatem su-
am, & minus inebriat. Et hoc ueritatem habet in ui-
no subtili. Crassum enim si diluatur, citius inebriat,
ita namq; subtiliatur, magisq; fumosum redditur, de
quo Auic. intellexit 3. 1. doct. 2. cap. 8. cum ait: Mix-
tum uelocius inebriat. Sextum, ut infusum quasi sub-
filiat, & est de conditionibus boni uini, de quibus su-
pra cap. 10. Septimum, ut modicè sumatur, Vinum
enim modicè sumptum, acuit ingenium. Ex omnibus
iam dictis colligitur, pro conseruanda bona ualitudi-
ne, eligendum esse uinum, quod sit medium inter uetus
& nouum, clarum, nonnihil rubedinis participans,
odoriferum, & equalis saporis, nec acre, nec acutum,
neq; dulce, nec fumosum, neq; crassum nimis, siue sub-
tile, sed ad subtilitatem declinans: natū in colle aper-
to, Meridiem spectante, regione inter caliditatem ac
frigiditatem temperata. Hæc serè Auic. loco citato.

Vergil. 2.
Georg.
Apertos
Bacchus
amat col-
les.

Circa uini usum, secundum ætates, notandæ sunt
tres regulæ, quas ponit Auic. ibi. Prima est, ne pueris
detur uinū in potu, id enim perinde esset ac si ignem
igni addas in lignis debilibus. Quippe, quòd haustum
& humectat nimium, & calfacit corpus, tum caput
halitu replet, ijs qui humido calidoq; temperamento
sunt, quale est eiusmodi puerorum. Atqui nec repleti
his caput est utile, nec ipsos supra quàm par est, hu-
midos,

midos, calidosq; fieri: Quoniam eoiam caloris huius
 morisq; peruenerunt, ut si paululum utramuis qua-
 litatem auxeris, iam modum excefferint. Secunda
 est, ut seni detur, quantum tolerare potest, & ap-
 petit appetitu naturali. Quemadmodum enim
 ocreæ ueteres aride, & corrugatae oleo, ita corpo-
 ra senum uino electo reficiuntur, ac renouantur. Se-
 nibus enim cum frigidi sint, unum illud maximū con-
 modum ex uino accedit, quod omnia eorum membra *Vinum est*
 calfaciat, tristitiam & melancholiam, quibus abun- *lac senū.*
 dant, expellat, & soporem, quo serè destituuntur, redu-
 cat. Obstructiones etiam, quibus ijdem obnoxij sunt,
 tollat. Sanè uinum sicuti pueris est alienissimum, ita
 senibus aptissimum est.

Tertia, ut iuuenibus exhibeatur temperatè. Nam
 ut Galenus inquit, lib. 1. de sanit. tuenda. Neque iam
 adultis uinum, nisi modicè sumptum, existimandum est
 utile esse, quod uidelicet & ad iram & libidinem
 præcipites faciat, & partem animi rationalem hebetè
 turbidamq; reddat, si modum excefferit. His ipsis ta-
 men, ad bilis excrementa uel mitigenda, uel expellen-
 da, est sanè non inutile, corpus corroborat, & ingeni-
 um ob subtilium & tenuium spirituum abundantiam
 exacuit.

DE CEREVISIA. CAP. XVII.

Non fit acetosa hæc cereuisia, sed
 bene clara,
 De ualidis fit cœcta granis, satis acuetæ
 rata, Hic

DE CONSERVANDA



Hic traduntur quinque signa, de eligenda ceruisia. Primum, ut non sit acetosa, hæc enim stomacho inimica est. Acetum namq; ut Auicenna tradit, neruus officit, Stomachus autem membrum est ualde neruosum, ergo &c. Secundum, ut sit clara, quia turbida obstruit urinarum meatus: Proinde & calculosis plurimum nocet, impinguat, flatus gignit, anhelitum abbreviat, & phlegmata multiplicat. Tertium, ut sit cocta ex bonis & ualidis granis, non corruptis, ex optimo scilicet hordeo, tritico, siue auena: quanto enim grana meliora sunt, tanto & melior humor inde generatur. Quartum, ut sit bene cocta, hæc enim cum melius digeritur, tum nature conuenientior existit. Malè uerò cocta, uentris tormina, inflationes, & colicam passionem gignit. Quintum, ut sit uetus, & à fecibus repurgata. Recens enim ijsdem malis obnoxia est, quibus malè cocta: præterea & stranguriam facit.

DE

DE NIMIA POTATIONE

Cereuisiæ. CAP. XVIII.

DE qua potetur stomachus non in-
de grauetur.

Hic unicum habetur præceptum de usu cereui-
siæ, ut scilicet modicè sumatur, neq; inde stomachus
prægrauetur, uel ebrietas concilietur. Ebrietas enim
ex cereuisia deterior est, quàm ex uino, & diutur-
nior. Fumi namq; & uapores crassiores ad caput
ex cereuisia eleuantur quàm uino, quare & tardius
resoluuntur. Et sciendum est, prandium uel coenam,
(si modò cætera pariter adsint) utilius à cereuisia
quàm uino inchoari, quia in principio mensæ, stoma-
chus famelicus est, & superfluitates auidißimè à mè-
bris ad se attrahit. Si ergo in principio mensæ dare-
tur unum, quo natura maximè delectatur, eo quòd
plurimum nutriat, superfluitates illæ à stomacho at-
tractæ, unà cum uino ad partes corporis trahentur,
Minus autem auidè attrahit cereuisiam. Cere-
uisia humores item orificio stomachi adherentes ab-
luit, quare Medici consulunt, ut in maxima fame, pri-
us uomitus prouocetur, quàm cibus sumatur, ut super Vomitus
fluitates illæ à stomacho famelico attractæ, euacuen- ante cibum
tur: neq; cum chylo commisceantur. Similiter qui ex ciendus,
nimia uini potatione sitit, cereuisiam bibat, Hæc enim
sitim mendosam tollit.

DE

DE CONSERVANDĀ
DE TEMPORIBVS ANNI.
CAPVT XIX.

Ver.

Aestas.



Autumnus.

Hycinis



Temporibus ueris modicum praesumere iuberis.

Sed calor aestatis dapibus nocet immoderatis.

Autumni fructus caueas, ne sint tibi iustus.

De

De mensa sume quantum uis tempore
brumæ.

Hic agitur de cibi mensura secundum anni tempora conuenienti, Et primo de Vere. Vere si quidem modicè prandendum est, paululum cibo demendum, adijciendumque potioni. Auicenna 2. 1. Doctr. cap. 6. Ratio, Quia tempore hyemis propter eius gulositatem & exercitij paruitatem, & resolutionis prohibitionem, humores crudi, & maxime phlegmatici ex temporis proportione generati in interioribus corporis, ob ambientis aëris frigiditatem, siue *αυτύτερῆς αἰσίου* coadunantur. Ver autem superueniens illos eliquat, & diffundit per totum corpus, quare natura per id tempus plurimum circa illorum digestionem occupata est. Si itaque in uere daretur magna cibi mensura, natura à digestionem prædictorum humorum impedita diuertetur: utpote, per humores, & magnam ciborum copiam, plus æquo grauata, unde humores in corpore crudi & indigesti relictis facillimè membrum aliquod inuadentes ægritudinem inducerent. Quare summopere conandum est, ut id temporis cibo nonnihil dematur. Diminutio enim ciborum maxime præseruat ab ægritudinibus ueris, teste Auicenna ibidem. Et hoc quidem de adulto & extremo uere intelligendum. Notuum enim Ver Hyemi adsimilatur, unde & hyemis ritu per id tempus, cibus administrandus est. Intelligendum item de corpore humoribus phleg-

DE CONSERVANDA

maticis & crudis repleto. Corpori enim temperato in humoribus cibus exhibendis iuxta mensuram caloris innati, & resolutionem quæ fit à corpore: ablata enim caussa est diminutionis cibi. Vnde Hippoc. Aphor. 15. lib. 1. Ventres Hyeme & Vere, natura calidissimi sunt, & somni longissimi: quare per ea tempora alimenta copiosiora sunt exhibenda. Etenim tunc calor innatus plurimus est, unde & pluribus egent alimentis.

*Aestatis
cibus.*

Secundo, de Aestate, quòd nimia cibi sumptio in aestate noceat. Virtus enim digestiua tum debilis est: spiritus enim & calor innatus, instrumenta uirtutum debilitantur, minusq; ob caloris externi excessum, & attractionem ad exteriora resoluuntur, unde multum cibum digerere nequeunt. Sciendum tamen, propter uehementiam resolutionis humiditatũ, tam substantialium, quàm nutrimentalium corporis, aestiuo tempore crassiorem ac maiorem cibum exhibendum esse, si uirtus digestionis sufficeret. Verùm cum non sufficiat, uno eodemque tempore multum digerere cibum, parum saepeque de eo exhibendum est, iuxta illud Galen. com. 17. lib. 1. Aphor. Aestiuo quidem tempore, quantum ad temporis rationem attinget, saepius pauca danda sunt, quoniam & pluri egent adiectione, ut qui sunt dissoluti, & uires habent imbecilles. Et licet aestate cibo nonnihil demendum sit, potioni tamen adiiciendum est: tum enim maxima fit resolutio & exiccatio corporis, calor etiam humidum

humidum longè exuperat, unde & sitis maior exoritur. Elixix itaq; utendum, cibusq; frigidis ac potionum multa tum diluta. Vinum autem uinosum & purum euitandum, ut quòd facìle inflammetur, & uolento æstu uehementem calorem incendat.

Tertio de Autumno, ut scilicet per Autunnum *Autumni*
 à fructibus autumnalibus, uuis scilicet, Persicis, Ficus *cibi.*
 bus, & similibus absteatur, uel modicè saltem de ijs
 edatur: generant enim sanguinem putrefactioni ac-
 commodum, ob ebullitionem, quam in corpore & hu-
 moribus faciunt, & maximè in stomacho immundo
 in autumno sæpius accidere solet, unde malæ sequuntur
 egritudines, nimirum uariolæ, morbilli, & pesti-
 lentia. Pro maiori notitia uictus salubris per autum-
 num, cauendum est, ne famem & sitim patiantur, uel
 cibo una hora repleantur, ut præcipit Rhazes 4. ad
 Mansorem cap. 26. de regimine corporis, secundum
 anni tempora. Vinum autem quod bibitur sit paulo li-
 berius dilutum, neq; tamen immodicè, ut corpus hume-
 tet, & calorem reprimat: minus etiam quàm in æsta-
 te bibendum, ne natura per id tempus debilitata, di-
 gredere renuat, & calor obtusus, uentositates & co-
 licam generet.

Quarto de hyeme. Tempore siquidem hyemali *Hyemis*
 tantum edendum quantum uolumus, id est, plus quàm *cibi parci*
 ceteris temporibus, teste Auicenna Phen. 2. 1. Doctr.
 2. cap. 6. Et Galeno, in com. 17. libro. 1. Aphorif.
 Hyberno inquit tempore multa quidem danda sunt

DE CONSERVANDA

propter robur uirium, sed raro, quia non ualde multa indigent adiectione laborantes, ut quibus non multa fiat euacuatio. Et ratio est, quia calor innatus hyeme intensior est, tum quia unitus, tum quia fortificatus *Διά τὴν ἀντιπαρῆσασιν*, id est, iuxta positionem sui contrarij, uidelicet, frigidi aëris corpora circumdantis, quod ueritatem habet in robustis & corpulentis, & non in raris ac debilibus. In huiusmodi enim corporibus intensum hyemis frigus non modo non confortat calorem, sed magis debilitat. Et hoc innuit Hippoc. Aphorif. 15. lib. 1. Ventres hyeme & uere, natura calidissimi sunt, & somni longissimi: quare per ea tempora alimenta copiosiora sunt exhibenda. Etenim hinc calor innatus plurimus est, unde pluribus egent alimentis, quæ quidem & crassiora, ac difficilioris digestionis exhibere licet, quia calor intensior est. Vino autem utendum est meroiore & rubicundiore. Notandum tamen, quòd licet consideratione habita ad fortitudinem caloris & uirtutis digestiuae in hyeme, crassiores & densiores cibi conueniant: attamen quia corpora per id tempus ob phlegmatis abundantiam facillimè replentur & obstruuntur, & parua à continente fit resolutio: tutius est uti cibus inter solidum, & rarum medijs, sicuti caro hœdina, uitulina, mutonis, lucij, percarum & cancrorum. Crassioribus uerò, ut bouina, porcina, ceruina, concharum, ostracarum, carponum, & similium, abstinendum, aut una saltem
comeo

comestione utendum, adhibitis sæpius rebus apertivis & diureticis, ut Petroselino, Nasturtio, Apio, & exercitio forti.

DE POTV PRAVO COR-
rigendo. CAT. XX.

Salvia cum Ruta faciunt tibi pocula tuta,
Adde rosæ florem, minuuntq; potenter amorem.

Traduntur hoc loco duo remedia de pravo potu corrigendo. Primum est Salvia, cuius folia potui *Salvia.* imposita prauitatem eius ex proprietate corrigunt. Habent etiam in se uirtutem confortandi nervos & cerebrum, quibus confortatis melius resistitur malis fumis, ex pravo potu prouenientibus. Secundum est Ruta, cuius integra folia absq; contritione potui imposita, caliditate & proprietate sua corrigunt malitiam eius: De Ruta quomodo contra uenena ualeat, dictum est cap. 13. Sequitur deinde in ultimo uersu, *Ruta.* quòd his duobus addi possit flos rosæ. Et hoc maxime intelligendum de rosa rubra, quæ fragrantia sua, & styptico sapore, potus malitiam tollit.

DE NAVSEA MARINA.
CAPVT XX.

Nausca non poterit hæc quem uexare, marina.
Vndam cum uino mixtam qui sumpserit antè,



Hic traditur remedium nauſeæ, ſine uomitus ex
 marina traiectione prouenientis in non conſuetis,
 ut ſcilicet traiecturi priuſquam nauem conſcendant,
 dies aliquot uino ſuo aquam marinam miſceant, ſi
 diuites fuerint: Sin uerò pauperes, aquam marinam
 abſq; ulla mxtione bibant. Ita enim nauſeam nul-
 lo negotio cuitabunt, quia aqua marina, ſalſedine
 & ſtypticitate ſua, oriſcium uentriculi claudit, un-
 de uomitus impeditur. Et notandum, Auicen. Phen.
 3. 1. doct. 5. cap. 8. teſte, Vectorem marinum à
 principio non debere retinere, ſiue reprimere nau-
 ſeam.

scam, uel uomitum, sed dimittere donec bene purgatus fuerit, hoc enim à multis ægritudinibus non solum præseruat, uerum etiam curat, uel alleuiat uehementes, & magnas ægritudines, ut lepram, hydrophisin, apoplexiã, frigiditatem, & inflationem stomachi, ut docet Auicen idem. Si tamen, inquit, uomitus uentris in mari superfluus fuerit, sic ut uehementer debilitetur, restringendus est comestione fructuum stypticorum & acetosorum, ueluti sunt cotonea, maciana, & granata. His enim orificium stomachi confortatum humores deprimat, Stomachus etiam confortatus, humores ad se undarum ex agitatione affluentes repellit. Apij item semen torrefactum, & cum uino potum, confert, Vel Absinthium potum, siue comestum. Panis etiam assatus & in uino odorifero maceratus si edatur prodest. In summa, tota uictus ratio sit ex acetosis, stomachum confortantibus, & prohibentibus ascensum uaporum & humorum ad caput, ut lentes coctæ in aceto, uel succo uuæ acerbæ.

Vapores
stomachæ
prohibe
bentia.

DE GENERALI CONDI-
mento. CAP. XXII.

SAluia, Sal, Vinum, Piper, Allia, Petroselinum.

Ex his fac falsam, ne sit cõmixtio falsa.

Hic habetur modus conficiendi falsameni cõmunis, si in mensa specialia deficiãt. Et reeussentur quinque ex quibus fieri possit, Primum est Saluia,

DE CONSERVANDA



- Salsamēta varia.* Qua fit condimentum in assatione, siue decoctione anseris. Anseres enim siue porcelli cum assantur, saluia ferè impleri solent, ut humiditates superflue siue uiscose exhalent, & saluie odor anseribus uel porcellis imprimatur. Post assationem tamen, saluia reijcienda est, & non comedenda. Ex saluia etiam condimentum conficiunt rustici, quo in anserum esu utuntur: contundunt enim allium cum uino & saluia, ut auferatur aliquantulum de sapore allij. Secundū, Sal cum uino, estq; salsamentum diuitum, siue nobilium ipsi enim deficiente sinapio, uel ueriuto, imponūt salsario uinum, & parum salis. Tertium, Piper, estq; salsamentum rusticorum, comiscant enim Piper cum fabis & pisce. Similiter etiam ex pane asso cum cereuisia, uel uino & pipere, fit salsamentum nigrum, ad modum pultis, quod etiam piper uocant, & hoc effundunt super carnes, aut pisces. Quartum, Allium, ex quo etiam fit salsamentum rusticorum. Miscant enim cum molli caseo & lacte, terendo allium, & ita comedunt cum cibo siue asso, siue elixo, siue salso.

falso dulci, & cum ouis duris. Quintum, Petroselinum, ex cuius folijs comusis cum ueriuo, uel albo uino, sit uiridis salsa, quam cum assis edunt. Et hic notandum, salsamenta, siue salsas secundum temporum diuersitatem uario modo confici: Temporibus enim calidis inclinant nonnihil ad frigus, uel paruam caliditatem habent. Temporibus uero frigidis conuà.

Petroselinum.

Acetatis.

Materia igitur salsarum æstate sit ueriuum, uel agresta, de summitatibus uitis, uel acetum, succus limonum, uel citrangularum, uel granatorum cum saccharo, & aqua rosarum. Quibus interdum addi potest aliquantulum serpilli & petroselini, ad prædictorum frigiditatem temperandam. Materia uero salsarum temporibus frigidis sit sinapiū, cruca, zingiber, piper, cinnamomum, gar yophila, allium, saluia, menta, serpillum, petroselinum, uinum, iusculum carnū, acetum non sorte, sed uini naturæ propinquum. Temporibus uero temperatis, salsarum materia sit inter caliditatem & frigiditatem temperata. Secundo, uariantur ratione cibariorum, cibariorum enim alia alijs indigent condimentis, id quod coqui non ignorant. Nutonum enim, uitulorum & capreorum salsa debet esse uiridis, in æstate quidem ex aceto & agresta, cum paucis speciebus sine Allio, cum Petroselino, Zingibere albo, & agresta, & pane asso in acetum uel agrestam infuso.

Hycme fiat eadem cum pluribus speciebus pauco alio, optimo uino, & pauca agresta, uel sufficiat si-

Hyemis.

DE CONSERVANDA

napium & crucea. Salsa autem pro carnibus bouis es-
lixis est piper coctum ex pipere, pane asso, iure car-
niū, & pauca agresta, & hæc eadem satis conue-
nit carnibus porcinis in hyeme. Possunt etiam carnes
porcinæ comedi æstate in principio refectiōnis cum
aceto & petroselino. Si uerò prædictæ carnes pastil-
lentur, præsertim bouinæ & porcine, Hyeme qui-
dem adponatur cepe, allium cum puluere specie-
rum dulcium parua quantitate. Aestate uerò sine ce-
pis cum ueriuto, uel cepæ paruæ in pauca quantita-
te. Si autem pastillatura fiat ex carnibus subtili-
oribus, non adponatur cepe. Aestate quidem lac
amygdalarum, cum ueriuto, & pauco puluere spe-
cierum dulcium, in fine adponatur ouum conquassa-
tum cum agresta. Hyeme uerò loco agrestæ sumas-
tur uinum cum speciebus. Assaturæ autem cunicu-
lorum, & pullorum conuenit condimentum ex Cinn-
momo & mica panis. Aestate quidem cum agresta:
Hyeme uerò cum uino. Assaturæ porci conuenit li-
quor inde descendens, cōquassatus cum optimo uino
& cepis, idque in hyeme. Aestate uerò salsa uiridis,
cuius supra facta est mentio. Assaturæ phasianorū, co-
lubarum, & turturum, nullo alio indigent condimē-
to præter salem. Caponū uerò & gallinarum elixata-
rum, conueniens condimentū, est aqua decoctionis ea-
rundem, cum aliquantuulo pulueris specierum dulci-
um, & præcipuè, si addantur in decoctione saluia,
hyssopus, petroselinū, idq; in hyeme. In æstate sufficit
sola

Sola aqua cum succo summitatum uitis. Verum pro
 salsa caponum & gallinarum pinguium passillanda-
 rum, nihil penitus apponendum est, præter pauculum
 pulueris specierum, & in fine agresta suprâ dicta in
 æstate, optimum uinum in hyeme. Pisces uerò quanto *Piscium*
 sunt carnis crassioris, difficilioris digestionis, maio- *alsa.*
 ris superfluitatis, & humidioris naturæ, tanto indi-
 gene salsis calidioribus & acutioribus, quod etiam in
 carnibus obseruandum.

DE LOTIONE MANVVM.
 CAPVT XVIII.

Lotio post mensam, tibi confert mu-
 nera bina,
 Mundificat palmas, & lumina reddit a-
 cuta.

Si fore uis sanus, ablue sæpe manus.

Hoc loco duo referuntur commoda ex lotione ma-
 nuum à cibo sumpto. Primum, quòd ita manuum pal-
 mæ emendentur. Secundum, quòd reddat lumina acu-
 ta, id est, profit oculis, idq; per accidens. Manus enim
 sunt instrumenta mundandorum oculorum, quare
 multum confert eas esse mundas. Sed de hoc satis
 dictum est, cap. 3.

DE PANE. CAP. XXIIII.

Panis non calidus, nec fit nimis inue-
 teratus,
 Sed fermentatusq; oculatus, sit bene co-
 ctus, Et

DE CONSERVANDA



Et salsus modicè, & frugibus ualidis electus.

Non comedas crustam, choleram quia gignit adustam.

Et panis salsus, fermētatus bene coctus, Purus fit sanus, non talis fit tibi uanus.

Panis calidus Heic præcipitur, duo esse uitanda circa electionem panis. Primum est caliditas. Panis enim calidus, humane nature nocet, iuxta illud Auicennæ. 2. Canon. cap. 572. Non comedatur, inquit, calidus sicut est, Panis enim calidus non est nature conueniens, & usus eius è furno & reliquorū similium est malus, quia multum oppilat. Panis calidus, caliditate sua sitim facit, & natat ob suam humiditatem uaporosam, estq; uelocis digestionis, & tardi descensus. Qui licet in uictus salubris ratione non conueniat, ut alimentum, odore tamen plurimum confert, resuscitat enim syncope correptos. Fieri etiam potest ut homines aliqui solo panis

lo panis calidi odore uitam prorogent, quod Democritum fecisse autor est Laërtius. Secundum, ne edimus panem uetustate induratum, siue mucidum, talis enim pro nutrimento naturæ humanæ non congruit, quia exiccat corpus, & humores melancholicos generat.

Sequuntur deinde quinque conditiones panis effecti, quarum prima est, ut sit bene fermentatus. Gal. 1. alimento. cap. 2. Panes, inquit, ad concoctionem appositissimi sunt, qui plurimum fermentati, & approbè elaborati, in clibano, igne moderato percoquantur. At qui fermento caret, nemini prorsus is erit accommodus: Huic adstipulatur Auic. 2. Can. cap. 572. Panis habens parum fermenti plurimi est nutrimenti, sed eius nutrimentum oppilat, nisi illos qui sunt plurimi exercitij.

Secunda est, ut sit oculatus, id est, porosus, per hoc enim dignoscitur uiscositate eius esse ablatam. Veruntamen iste panis secundum Auic. uelocis est penetrationis, & minoris nutrimenti & deterioris: sicut est panis ἀυτὸ πύρος, qui est plurimi surfuris.

Tertia est, ut sit bene coctus, quia panis malè coctus tardè concoquitur, & stomachum grauat. Auic. loco citato. Et ille qui non bene decoquitur, est plurimi nutrimenti, sed eius nutrimentum oppilat, nisi illos qui sunt plurimi exercitij. Et panis de patella est huius generis, eius namq; pars interior rarò decoquitur bene.

Quarta

Panis ele-
ctio.

DE CONSERVANDA

Quarta est, ut sit temperatè salitus: dulcior enim oppilat, salsus exiccat. Moderatè tamen salsus, optimum nutrimentum præbet, si ceteræ conditiones pariter adsint.

Quinta, ut sit confectus ex optimis granis, laudatissimo tritico. Tertio demum loco uetatur usus crustæ panis, ut quæ choleram adustam, & humores melancholicos pariant, quatenus ipsa adusta & sicca est, & humor etiam inde genitus, adustus erit & succus. Quare nobiles, qui natura cholericici sunt, curant sibi auferri à pane superiorè & inferiorem crustam, quos imitantur prælati & delitiosi. Eligenda igitur mica panis melioris, ualentiore, & uelociore nutrimenti, quàm crusta.

Decrustatio.

Crusta panis.

Crusta tamen aliquando conuenit sanis, habentibus stomachum humidum, & uolentibus emacerari, idque sumpto cibo. Cibi enim descensum promouet, & confortat orificium stomachi. Duobus ultimis uersibus innuitur ut panis laudatissimus habeat has quinque conditiones, ut sit salitus, fermentatus, benè coctus, purus, & sanus, id est, de granis ualidis & sana messe collectis. Et has conditiones habet Auicenna loco citato. Oportet, inquit, ut sit panis mundus, salitus, massam habens confectam, fermentatus, coctus bene, & una nocte permanens. Additio. Sciendū præterea, panem ex farina cribro succreta & à fursure repurgata maius & purius præstare alimentum, fursuraceum uerò, id est, cui fursuris nonnihil commixtum est, in-

firmum

*firmum quidem præstare alimentum, sed facilius per
intestina descendere. Gal. lib. 1. cap. 2. de alim. facult:*

DE CARNIBVS PORCINIS
CAPVT XXV.



Est caro porcina sine uino peior ouina,
Si tribuis uina, tunc est cibus & medicina:

Heic fit comparatio quædam inter carnem porcina & ouillam, nimirum, quod porcina, si citra uinum sumatur, ouilla sit salubrior. Attamen si uinum adiungatur, supra quàm quod ualentissimè nutrit, habet & facultatem ceu medicamenti, humectando enim corpus alterat, id quod de porcellis assis in primis & apris quàm optimè præparatis intelligendum. Carnes uerò porcinae, quibus rustici & plebs utuntur, sale conditæ, siue sole, siue fumo, excitentur, ouillis nihil meliores sunt, neq; cum uino.

Et

DE CONSERVANDA

*Et hoc ueritatem habet in carnibus porcellorum as-
fatorum, siue carnibus aprugnis, ut dictum est.*

**Ilia porcorum bona sunt, mala sunt reli-
quorum.**

Hoc uersiculo consruuntur omasa, id est, intesti-
na pinguiora porcorum cum reliquorum animalium
omasis: & quantum ad uictus rationem attinet, reli-
quis suilla præstant. Nullorum enim animalium inte-
stinis utimur, nisi sanguine refertorum & pinguium,
cuiusmodi sunt porci. Sanguis namq; suillis solus hu-
uidus est, & minus calidus, humanæ maximè tempe-
riæ similis. Siquidem et carnes suum humanis sunt si-
miles: quo quidem sanguine intestina implentur. Por-
ci etiam facilius quàm aliquid aliorum brutorum sa-
ginantur siue impinguantur, quare intestinis eorum
libentius utimur.

DE MVSTO. CAP. XXVI.



Impedit

Impedit urinam mustum, soluit cito uentrem,
Epatis emphraxin, splenis generat lapidemq;

Heic quinque referuntur nocumenta ex potione uini recentis, siue musti. Primum, quod urinam impediatur, idque dupliciter: uel enim propter crassitiam suam ex fece commixta epas siue renes oppilat, & urinae meatus occludit, uel reddendae urinae consuetum modum & ordinem immutat, ut mustum Rhenense, & alia quaedam subtiliora. Horum enim feces terreae sunt & nitrosae, ac proinde cum in uesicam descenderint, ipsam mordicantes inordinate, ac praeter morem consuetum meiere cogunt. Secundum, quod aluum facile & cito soluat. Viscera enim & intestinalia nitrositate sua & fecis salsedine abstergens ad deiectionem & expulsionem excitat. Primo quidem, ob fecis acrimoniam: deinde flatuum quos progignit, multitudinem: tertio uero ob lubricitatem per intestina, ut inferiori uentriculi meatu, quem $\pi\upsilon\lambda\omega\rho\upsilon$ Graeci, Latini portonarium uocant, facillime descendens, stomachum relaxat. Tertium, quod complexionem & temperaturam epatis officiat. Epas enim ob plurimam fecis commixtionem oppilat, & flatuum multitudine debilitat, dysenteriam epaticam inducens, teste Anicen. 3. 1. Doctr. 2. cap. 8. Eodem modo $\kappa\alpha\chi\epsilon\tilde{\iota}\alpha\upsilon$, & paruas epatis aegritudines parit, diuersas nimirum hydropisis species. Quartum, quod

Musti nocumenta.

DE CONSERVANDA

*pleni & temperaturæ eius, eodem ferè modo, quo es-
 pati, nocumētum inserat, oppilando scilicet, & in-
 durando. Quintum, quòd calculum generet, &
 maximè in renibus (qui quidem colore ruber est, &
 friabilis) propter oppilationem, quam ex substantiæ
 suæ crassitiæ facit. Et hoc uirtutem habet in musto
 dulcioris uini, cui non sunt admixtæ nitrosæ, & mor-
 dicantes feces. Mustum enim cui illæ admixtæ sunt, la-
 pidis generationem perturbat. Quippe quòd urinã
 uehementius cicat, cuiusmodi nonnulla sunt ex Rhe-
 nensibus quæ arenulas per urinam, secum agunt, tum
 frequentius etiam ad mingendum impellunt. Frequens
 enim mixtio motu suo adherentes arenulas abstergit
 & auferit.*

DE POTU AQUAE. CAPVT XXVII.



Potus aquæ sumptus comedenti in-
 commoda præstat, Hinc

Hinc friget stomachus, crudus & inde cibi bus.

Hic traduntur duo nocumenta ex potu aquæ in Aqua potus ter edendum. Primum, quòd noceat stomacho: ip- tus noxius sum enim in frigidat & relaxat, & maximè omnium cibi appetentiam deijcit: Secundum, quòd impedi- at digestionem. Cibum namq; sumptum crudum red- dit. Auicenna 3. 2. Doctr. 2. cap. 7. Neq; inquit post ipsum (scilicet cibum) multa bibenda est aqua, quæ inter ipsum, scilicet cibum & stomachi corpus, se- parationem faciat, & ipsum natarc. Ibidem cap. 8. inquit: Et cum natura in digerendo studeat satieta- ti aquæ iam præcedente sufficienter, id est, Si præ- cesserit satietas aquæ sufficiens ad bonam cibi per- nixtionem, aqua est uehementer impediens, scilicet digestionem inchoatam. Idem 2. parte Canticorum Numero 29. & 30. Est etiam, inquit, uitandus pos- tus aquæ in mensa, nisi ratione adherentis, & tar- dioris descensus buccellæ. Non est enim sumenda a- qua cum cibo. Aurroes in com. Causa quidem huius est, quoniam cum sumitur super cibum priusquam stomachus calfecerit ipsum, in frigidat & in crudat. Est etiam causa, cur sumptus cibi stomacho inna- tet, nec eidem adhereat, neq; uniat, ut conterat ipsum, sicuti par est. Actio namq; stomachi in sum- ptum cibum fit conterendo simul & coquendo. Vnde quemadmodum si in ollam iam ebullientem multum aquæ simul infundatur, decoctio cibi tar-

DE CONSERVANDA

dius perficitur, Ita & in stomacho contingere solet. Parua tamen frigida aquae quantitas sugendo sumpta conceditur, ut per eam cibi ad inferiora descendant, & hoc si sitis etiam infestauerit, bibereq; cogat. Nam parua quantitas aquae frigidae, hoc modo sumpta, stomachum alleuiat, & colligit. Alleuiat quidem à siti, & cooperando in descensum cibi. Colligit uerò frigiditate sua coadunans partes stomachi. Et hoc colligitur ex Auicen. locis citatis.

Aqua sitis
extinguenda.

Notandum quòd in sitis extinctione, magis conueniat aquae quam uini potus, uinum tamen, pro ualitudine conseruanda sit praefendum. Dato enim & concesso, quòd in sitis repressione (quae est appetitus frigidi, & humidus) aqua in uniuersum melior sit, quia frigida & humida, naturaliter tamen, in cibi permutatione, & delatione ad corporis partes extimas, uinum aquae praeualeat. Vinum enim subtilitatis seu ratione, in substantia & actione, subtilibus cibis permiscetur: quia natura eo magis delectatur, ipsumq; citius attrahit, & alijs cibis permiscet, & maxime, quòd haec mixtio fiat per modum quendam ebullitionis, quam uinum magis iuuat, ratione uirtualis caliditatis, & aqua impedit, propter frigiditatem. Et sic patet, uinum aquae in ciborum permutatione praeualere, & in eorundem delatione. Nam uinum ob substantiae suae subtilitatem & caliditatem uirtualem optimè penetrat. Subtilia enim & calida facillè penetrant, & per consequens, uinum magis defert quam aqua.

aqua, cui nihil inest uirtualiter calidum, neq; substantie aërie, neq; igneæ, unde aqua tardè transcundo, impedit omnem cursum.

Alio item modo, aqua quàm uinum potui ineptior est, impedit enim alimenti nutritionem, cò quòd ipsa non nutriat, unde quanto cibus magis aqueus est, tanto minus nutrit. Melius igitur uinum cum cibo permiscetur, quod non solum non impedit nutritionem, uerum etiam multum iuuat, maximè si quidem & uelocissimè nutrit, & instaurat, ut dictum est suprà. Insuper notandum, aquæ potum edenti non solum nocere, sed etiam pluribus alijs, ut refert Auicena. 3. 1. Doctr. 2. cap. 8. Primo enim nocet homini ieiuno, ita enim penetrat aqua sumpta nullo retinaculo impedita, usq; ad intima membrorum principalium, extinguens calorem innatum. Et hoc uerum est in homine uerè ieiuno. Ebrio enim quandoq; confert, neq; ipse inde læsionem sentit, si ieiunus aquam bibat, quia ieiunus ebrius non est prorsus ieiunus, neque stomacho uacuo, sed fert. habet reliquias aliquas hesternæ crapulæ, quarum nitrositas per aquam mitigatur, & ita stomachus abluitur, & repressis uaporibus ac fumis reparatur receptio noui nutrimenti. Secundo, homini exercitato exercitio forti nocet, & similiter statim à coitu, nam tunc corporis pori aperti sunt, quare penetrat aqua in profunda membrorum, extinguens calorem innatum, qui post coitum debilitatus est. Tertio, nocet statim à balneo, & maximè si hoc fiat stomacho uacuo, tunc enim

Aqua cra

pule con

fert.

A coitu

& exerci

tio.

A balneo.

DE CONSERVANDA

Sitis nocturna.

uia uehementer aperta sunt, quare laedens aqua penetrat, ut dictum est. De hoc ita dicit Auicenna 6.4. Summa 1. cap. 11. Ex potu illius in ieiunio, & post balneum, & post coitum timetur corruptio complexionis & hydropisis. Quarto, nocet bibere aquam frigidam causa obediendi siti nocturnae mendosae, quae accidit crapulantibus & ebrijs. Nam per potum aquae frigidae prohibetur resolutio & digestio humoris salis, uel fortis uini, uel alterius acuti, caussantis sitim, & sic cito reuertitur sitis aquae uehemens, ut antea. sed si uehemencior adfuerit sitis, nimium uexans, & inquietas, neq; sufficiat aeris inspirati frigiditas, nec ablutio oris cum aqua frigida, bibat sitibundus aquam frigidam ex uase stricti orificij siue gracilis colli, quo diutius permeet ad orificium stomachi, & fortius sitim mitiget, ac de ea minus sumatur, ne digerendum concoctionem penitus impediat.

Quinto, in genere maium est, sanis bibere multam aquam frigidam, extinguit enim calorem innatum, pectus offendit, stomachi appetitum deiecit, & membris omnibus neruosis nocet, teste Hippoc. lib. 5. Aphor. 18. & 24. Veruntamen aqua temperate frigida aliquando per accidens appetitum excitat, & stomachum confortat, ipsum coadunando, & stringendo uilis eius.

DE CARNIBVS VITVLINIS. CAP. XXVIII.

Sunt nutritiuæ multum carnes uitulinae.

Hic

Hic laudantur carnes vitulinae, eò quòd plurimum nutrimenti præbeant. Id quod testatur Auicena. 3. 1. Doctor. 2. cap. 7. ubi præcipit ut cibus sanitatis conseruatius sit, quales sunt carnes, quia sunt similis naturæ & aptæ ut in sanguinem conuertantur, ut propriè carnes hœdorum & vitulorum paruorum lactentium, & agnorum unius anni. Galen. item 3. alimen. facul. mirè extollit carnes vituli lactentis. sex uel octo hebdomadarum assatas, ut saluberrimas, quæ multum nutriant, & facillè concoquantur.

DE AVIBVS ESVIAPTIS.
CAPVT XXIX.



SVnt bona gallina, & capo, turtur
sturna, columba.

Quiscal, Phasiades, merulae, simul Orthogometra.

Perdix, frigellusq; orex, tremulusq; amarellus.

Hoc loco fit enumeratio carniū ex auib. pro nu

DE CONSERVANDA

- trimento humanæ naturæ conuenientiorum: & sunt
- Gallina.** 14. Prima est, gallina: cuius esus naturæ humanæ conuenit. Haly enim, Auenſaor, Auerrois, & Meſue, teſte Conciliatore, differen. 68. præ cæteris laudant pullorum carnes, & maximè gallinæ quæ nondum peperit, & galli uenerè nondum experti. Facile enim in ſanguinem uertuntur, & parum excrementoſæ ſunt, proprietatem mirabilem habent in temperando complexionem & humores. Iuſculum harum optima leproſis eſt medicina: Et Auicenna 2. Canon. cap. 296. Caro, inquit gallinarum iuuenum in intellectu augmentum efficit, clarificat uocem, & augmentat ſperma. Et melior eſt, quæ nondum parit oua. Secundo, capo, ſiue gallus caſtratus, cuius carnes Conciliator loco citato recenſet inter carnes laudabiliores, ut quas ſtomachus à proprietate digerat. Tertia, turtur, quæ etiam inter auis boni alimenti referatur, bonumq; generat humorem. Cuius carnem mirè laudat Auicenna 2. Canon. cap. 146. Volucris quidem, inquit, caro melior non eſt, quàm Alduragi, id eſt turturis, & gallinarum, & ſubtilior earum, & non ſunt cū nutrimento carniū Aculbegi, id eſt, perdicum &c. Quarta, ut quibusdam placet, eſt Sturnus, quæ comedenda eſt in iuuentute, Eſt auis nota, Teutonice ein Spræ/oder Star. Secundum uerò alios eſt ſtarna, quam Rhazes 3. ad Manſorem ca. 10. præ cæteris uolatilibus commendans dicit: Starnæ caro omni carne auium leuior inuenitur, atq; hiſ, qui

qui subtili uolunt custodiri regimine, conuenientior.
 Per Starnam quoq; intelligi potest, uel auis magna,
 uelut anser cinerei coloris, cuius caro laudabilis est,
 maximè cum iuuenis fuerit, & ita intelligit Rhazes,
 præferens hanc alijs. Vel per Starnam intelligitur
 substantia seu forma perdicis parue, quam Moyses
 intellexisse uidetur, ad iudeos hoc modo uerba faci-
 ens: Simuliter Starnæ non uidentur pro domino no-
 stro, quia uentrem constringunt. Et hanc proprietate-
 tem, alij perdicibus adscribunt, carnes enim earum
 uentrem constringunt, teste Rhaze 3. ad Mansorem
 cap. 10. Quinta, columba, auis uulgo nota, cuius ca-
 ro est cholericæ, de qua Rhazes loco citato. Colum-
 bæ, inquit, uehementis sunt caliditatis, quæ & san-
 guinem inflammatum generant, & citò febrile faci-
 ciunt. Quare aptius comeduntur in pastillis cum uuis
 acerbis quàm assatæ. Per uuas enim acerbæ aufertur
 caliditas. Electiores porrò sunt iuuenes uolucres, &
 leuioris digestionis ac melioris humoris. Pulli enim in
 uolucres, caliditate & humiditate abundant, quare
 crassos generant humores, teste 2. Can. cap. 133. Anti-
 quæ uerò columbæ & turtures, propter nimiam cali-
 ditatem & siccitatem, & digestionis difficultatem,
 sunt euitandæ. Sexta, Quiscula siue coturnix. Est
 autem quiscula fictum à sono. Cuius caro secundum
 aliquos substantiæ est subtilis, bonum generans humo-
 rem, & multum competens sanis, & à morbo con-
 ualescentibus. Secundum Isaac uerò coturnices cate

Columba,

Coturnix
siue quiscula.

DE CONSERVANDA

vis uolatilibus peiores sunt, nec nutrimento, neq; digestioni commendabiles: Ex comestione enim carnis carum timetur spasmus & tetanus, inquit Auicenna 2. Canon. cap. 13. 4. Quia enim in substantia earum est uirtus quæ facit huiusmodi accidentia, eò quòd coturnices uescantur Helleboro. Hinc & Galili comedunt coturnices cum molli & pingui caseo, inde pastilla facientes. Potest tamen per coturnicem etiam intelligi auis quædam alia à prædicta, perdice maior, eiusdem ferè coloris, rubcis pedibus & rostro, saporis delectabilis, dicta coturnix lingua Italica, Quomodo & Rhazes 3. ad Mansorem cap. 10. coturnicem accepisse uidetur, præferendo carnes eius caribus starnæ, & omnium uolatiliu. Septima, Phasianus, id est, gallus syluestris, qui ab omnibus medicis inter auis optimi nutrimenti refertur. Caro enim eius naturæ humane est conuenientissima, & cibi principum & magnatum: Conciliator enim loco citato, dicit: Syluestrium quoq; laudabiliores sunt phasiani, & ad sanitatē & robur. Et fortassis etiam in uniuersum domesticis, cum sint gallinis propinquissimi, & eiusdem ferè speciei, simq; illis sicioris aeris, & alimēti ac exercitij amplioris. Octaua, Merula, eiusdem quantitatatis cum starno, sed magis ad nigredinem tendit, rostrum habet subrubeum, quæ Orthogora & ipsa comedenda est iuuenis. Nona, Orthogometra, auis parua ad modum perdicis, longi rostri, cuius

Phasianus

Merula.

Orthogora

metra.

VALETVDINE.

eius caro est optima. Decima, Perdix, cuius ca: Perdix,
 ro, autore Auicenna, 2. Canon. cap. 186. est de sub-
 tilioribus carnibus, impinguans, quia multum nu-
 trit, cor abstergit, hydrofisi & stomacho confert,
 augmentum in coitu facit, attamen uentrem strin-
 git. Galenus quoque 3. de alimen. facul. cap. 10. Et
 8. Medendi Methodi cap. 2. Hanc omnibus alijs
 uolatilium carnibus præfert. De quasi assidue co-
 medatur, maximè confert memoriæ. Undecima,
 Frigellus, uulgo ein Weinstroßel, auis quæ racemis Frigellus;
 uescitur, uelociter uolat, similis est sturno, sed melio-
 ris alimenti. Multæ inueniuntur in uineis, inebrian-
 turq; ex esu racemorum, optima est caro earum cir-
 ca festum Omnium sanctorū. Duodecima, Orex, Orex.
 quæ secundum quosdam est gallina syluestris, siue gal-
 lina Phasiani. Secundum alios uerò, gallina aqua-
 tica. Et siue sit fœmina Phasiani, siue gallina aqua-
 tica, Caro eius bonum nutrimentum præstat.

Decimatertia, Tremulus, auis quæ serè sem- Tremulus
 per iuxta mare uersatur, minor gallina, fusca, altè uo-
 ciferans, uelocissimi uolatus, quando pedibus incedit,
 caudam assidue quatit, unde tremulus dicitur, in
 capite suo longas plumas, siue cristas habet, nec est
 parua illa auicula, longæ caudæ, quæ uulgo Cauda
 tremula & Motacilla dicitur. Ultima, Amarel, Am. tressus
 lus, auis aquatica, similis anati, sed minor. illud por-
 tò nosse oportet, alimentum laudabilius ex auibus ea-
 rum.

DE CONSERVANDA

rum esse, quæ uolatu magis nituntur, celeriusq; uolant. Et quemadmodum carnes dictarum auium commendabilis sunt nutrimenti, & facilis digestionis, ita contra reperiuntur carnes quarundam auium alimenti improbabilis, difficilis digestionis, & inæqualis complexionis, uelut Anserum, Pauonum, & Malardorum, & præcipuè habentium collum & rostrum oblongum, degenium in aquis, & passerum. Hi enim calidissimi sunt, & à temperamento longissimè recedunt, ueneremq; uehemèter stimulant. Circa electionem autem carnis uolatilium, sciendum est secundum diuersas laudabilioris nutrimenti proprietates, ac eius, quod nutritur, sanitatis uel roboris intentionem, carnes uariè laudari. Galenus enim respiciens ad facilem alterationem & subtilitatem, perdices prætulit. Rhazes uerò & Isaac, ob leuitatem & subtilitatem, starnam. Isaac etiam diuersa ratione carnes uolatilium laudauit diuersas. Auicenna laudauit carnes Turturum præ cæteris, quòd corroborent & confortent intellectum. Auium porrò omnium genus leuissimum cibum præstat, si ad quadrupedes conferatur: quare ijs qui corporis neglecto exercitio, consilijs potissimum, & studijs & contemplationi intendunt, conueniens est, iuxta hanc Galeni sententiam, 3. de alim. facul. cap. 18. Earum, inquit, quæ uolatu fidunt, caro ob facilem concoctionem præcipuam laudem meretur, maximeq; perdicis, generat enim sanguinem clarum, mundum, spirituosum, mentis exercitijs & intellectu aptum.

DE

DE PISCIBVS. CAP. XXX.



Si pisces molles sunt magno corpore,
tolles,
Si pisces duri, parui sunt plus ualituri.

Hic ponuntur duo accidentia, unde habetur electio piscium. Pisces enim aut duri erunt, aut molles: si molles, uetuli nouellis erunt meliores: quia mollities prouēit ex humiditate, quæ in nouello pisce indigesta est, in uetulo uerò digestibilior. Quare nouelli pisces magis phlegmata generant, quàm uetuli. Et sic patet anguillam uetulam saniozem esse nouella, ut quibusdam placet. Si uerò dura carne conditi fuerint, iuuenes erunt saniores, id est, digestibiliores, cuiusmodi sunt Lucij & Perca, durities enim resistit digestioni. Auic. est hæc sententia. 2. Canon. cap. 555. Eligatur quidem, inquit, ex piscibus duram carnem habentibus ille, qui est minor. Et ex habentibus mollem carnem, ille, qui est maior ad terminum aliquem. **LU**

DE CONSERVANDA

Lucius, & perca, & saxaulis, & albica,
Tencha,

Sornus, plagitia, & cum carpa, galbio,
truta.

Hic 10. recensentur pisces naturæ humane pro
Lucius. alimento conuenientes. Primus est Lucius, piscis
 notus, tyrannus piscium, quia non solum deuorat pi-
 sces alterius, sed etiam suæ speciei, unde uersus:
 Lucius est piscis rex, atq; tyrannus aquarum.

Est piscis duræ carnis, natatu uelox, uulgo eum
Perca. Zechr. Secundus, Perca, per antiphrasin à par-
 cendo, quòd nulli piscium parcat, iratus enim uulne-
 rat alios pisces squamis suis, quas habet supra dor-
 sum, nec audet eum inuadere Lucius, imò, ut narrat
 Albertus, naturalis amicitia est Percæ cum Lucio.
 Lucius enim læsus ab alio difficultè sanatur, quare
 quærit Percam, qui uidens eum læsum, tangit, & le-
 nit uulnus eius, & sic sanatur: est quoq; Perca si-
 militer piscis duræ carnis notus, teutonice, ein Ber-

Saxalus. sic. Tertius est Saxaulus, piscis marinus, Gallis
 Sola dictus. Alijs tamen placet esse piscem, qui teu-
 tonice dicatur ein Zunge. Estq; hic inter pisces ma-

Albica. rinos saluberrimus. Quartus, Albica, teutonice
Tencha. Sittung, qui & ipse marinus est. Quintus, Ten-
 cha, piscis aquæ dulcis, notus, pelle lubrica atq; ui-
 scosa, ad nigredinem tendente: Carne dura, unde
 ab his tribus, Lucio scilicet, Perca, & Tencha, post
 coctios

coctionem pellis aufertur. Dicitur hic autem piscis
 teutonicè ein Tinche / oder Schleihe. Sextus,
 Sornus, Est piscis marinus minimus, albus, medij di- Sornus.
 giti longitudinem non excedens, comeditur unà cum
 capite & spinis. Teutonicè dicitur ein Garnart.
 Septimus est Plagtia, piscis marinus, notus, latus, Plagtia.
 in una parte suæ pellis rubris maculis conspersus, pel-
 le tota albus, curuo ore, aliàs & Fecken dicitur, teu-
 tonicè ein Platteiß / oder Scholle. Octa- Carpa.
 uus, Carpa, siue Carpio, piscis dulcis aquæ, notus,
 admodum uiscosus: quare à magnatibus in uino deco-
 quitur, ita enim tollitur uiscositas eius. Teutonicè
 ein Carpfen. Nonus, Galbio, piscis marinus, no- Galbio.
 tus, à quibusdam dictus Rogetus. Teutonicè ein
 Rodbart, & est piscis duræ carnis, ac sanus. Alij
 textus habent Gobio, de quo Galen. lib. 3. de alimen-
 facul. Gobio, inquit, lictoralis est piscis, ex eorum
 numero qui parui perpetuò manent. Suauissimus
 ac concoctu facillimus, simulq; ad distributionem et
 succi bonitatem, optimè comparatus. Gallicè Gouion,
 Teutonicè, ein Fress oder Fresslin. Vltimus est Trutta.
 Truta, in carne similis Salmoni, nec tamè Salmo est,
 longus quidem est, sed non crassus. Capitur in magnis
 fluuijs, fricando serè, hinc fiunt pastilla cū speciebus,
 & est piscis ualde preciosus. Gallis Trutes, Germ.
 ein Forel.

Circa electionem uerò piscium sciendum, primo, Piscium
 carpium respectu (cæteris paribus) minoris esse nu- electio.
trimeni.

DE CONSERVANDA

trimenti, sed plurimum superfluitatum. Phlegmatici e-
 nim sunt, id est, frigidi & humidi, minusq; fastidiosi,
 concoctu difficiles, tardi transitus, quare in stoma-
 cho interdum corrumpuntur, & putrescunt, sitim ge-
 nerando. Carnium itaq; laudabilem nutrimentum,
 piscium nutrimento præstat. Secundo uerò, pis-
 ces marinos meliores esse, uictus salubris ratione (cæ-
 teris paribus) piscibus aquæ dulcis. Præstant enim
 nutrimentum minoris superfluitatis & naturæ car-
 nium propinquius. Sed quia (cæteris paribus) pisces
 marini sunt carnis durioris quàm aquæ dulcis, diffi-
 cilius etiam digeruntur, ac resoluuntur, magisq; nu-
 triunt, & sanguinem purum procreant. Acgris ta-
 men magis conferunt pisces aquæ dulcis, ob digesti-
 uirtutis debilitatem. Tertio sciendum, ex piscibus
 tam marinis quàm aquæ dulcis eligendos esse quo-
 rum caro sit alba, non uiscosa, frangibilis, subtilis, bo-
 ni odoris, tarde putrefactionis, coloris laudabilis,
 quorum habitatio non sit in lacubus, stagnis, aut locis
 sordidis, nec in aquis habentibus malas herbas. Eligen-
 di autem, non admodum iuuenes, neq; prægrandes,
 sed uelocis motus, & pauca uiscositatis. Ex marinis
 eligendi sunt, capti in fluminibus multum à mari di-
 stantibus idq; cæteris conditionibus bonis suppositis.

Squamosi Item suppositis prædictis conditionibus quanto
meliores. pisces sunt squamosiores, tanto & meliores. Idem in-
 telligitur de spinis, quia multe spinæ & squamæ si-
 gnificant puritatem substantiæ piscis. Inter pisces
etiam

etiam marinos, meliores & puriores sunt, nutriti & capti in mari profundiori, uentorumq; aestu magis agitato, ac magnis multisq; fluminib. adulterato. Vnde in mari Septentrionali capti, præstant ijs, qui capiuntur in mari mortuo, seu meridionali. Pisces quoque aquæ dulcis, meliores sunt qui in rapida ac multiflâ aqua fatigantur. Ex quibus iam dictis colligitur, qui piscium probi malie censeri debeant. Bestiales enim, ut Porcus & Canis marinus, Delphin, & Morpha, insuaues sunt, concoctu difficiles, crassî, & falsi humoris, plurimi excrementi, maximeque recentes, ad usum uictus salubrem inepti, nec apparent in carne eorum, prædictorum piscium conditiones, albedo scilicet, & subtilitas, &c. Quos tamen si contingat esse, non ilico à captu coquendi sunt, sed per dies aliquot seruandi, dum caro mollescat, & citra substantiæ corruptionem intremiscat. Id quod fieri solet, si leuiter sale conspergantur. Quomodo & sapidiores euadere Gale. autor est. Inter pisces marinos, Rogetus, & Sornatus, siue Gornus, non improbantur, Nam caro eorum & substantia purissima est. Deinde Plagitia, & Sola, quorum tamen caro uiscosior est, minusq; frangibilis, ac minus alba, & crassior: sapore quidem & odore minus delectabiles. Merlengo tamen fortè secundus debetur locus post Rogetum. Non est enim tantæ crassitiei, & uiscositatis, ut Plagitia & Sola, substantia est satis frangibili, sed consideratis sapore, odore, calore, substantiæ

H

DE CONSERVANDA

puritate, & mollitie, deficere nonnihil deprehenditur in bonitate à Rogeto & Gornato. Idem intelligendum de Halece. Morpha iuuenis satis in bonitate prædictis appropinquat, consideratis tamen conditionibus prædictis, est crassior & uiscosior. Salmones autem, Turboti & Maquerelli, multum deficiunt in bonitate. Sunt enim multo crassiores, uiscosiores, & difficilioris concoctionis, nec competunt, nisi exercitantibus, fortibus, & iuuenibus, idq; si quid salsedinis eis commisceatur, quo uiscositas, crassities, & frigiditas eorum corrigantur. Inter pisces autem dulcis aquæ, consideratis prædictis conditionibus, Perca & Lucius mediocris primum bonitatis gradum obtinet, supposito quòd sint pingues, deinde Vendosia, hinc Lopia. Et quamuis Carpa prædictis sit squamosior, carnem tamen habet non tam albam, frangibilem & subtilem, ut Lucius & Perca: sæpiusq; in stagnis reperitur.

Salmo.

Fluuiatiles,

In summa tamen (si cætera pariter adsint) meliores censentur pisces fluuiatiles, capti in aqua petrosa, fluente uersus septentrionem, profunda, multæ agitationis, quo non confluant sordes ciuitatum, in qua etiam herbarum ac bonarum radicum copia suppetat. Cancri autem fluuiatiles & marini multi sunt nutrimenti, non facile in stomacho corrumpuntur, sed tardius digeruntur.

Sciendum insuper, pisces recentes corpus humectare, lac & sperma multiplicare, ualdeq; conferre cholericis

cholericis. Non sunt autem comedendi pisces à forti exercitio, siue labore, nam ita facillimè in stomacho & quibus corrupuntur. Caucant item sibi ab esu piscium, qui conductibus stomachus debilis sit, & malis humoribus plenus. Nec comedendi sunt pisces simul cum carnibus & lacticijs, neq; post alios cibos. Postremò uerò sciendum, pisces crassos, salsos, meliores esse quàm recentes, attamen longo tempore falsi prauis sunt alimenti. Pisces etiam laudabiles, leuiter falsi, ac modicè sumpti, appetitum, si quis eos expetat, reuocant & corroborant.

DE ANGVILLA. CAP. XXXI.



Vocibus anguillæ prauæ sunt si cõedantur.

Qui Physicè non ignorant, hæc testificantur.

Nitū sæpe bibas & rebibendo bibas

Hic traditur anguillam plurimùm nocere uocibus, & hoc probatur rationibus medicis & Philosophicis. Anguilla enim piscis est crassi, & lenti succi, maximè oppilans, multumq; à conditionibus proprii piscis, præcedente capite relatis, deficiens. Quod etiam intelligendum est de Lampetra, Licet Lampetræ parue anguillis laudabiliores censeantur, & minus periculose. Non enim habent tantum uiscositas & crassitiei quantum anguillæ. Hi pisces licet

Anguilla.

Lampetræ

DE CONSERVANDA

ori non ingratum saporem offerant, admodum pericu-
 culosi sunt. Generatio enim eorum in aqua similis est
 generationi serpentum in terra, non sine ueneni suspi-
 cione. Unde & Varroni nomen habent, quòd angui-
 bus adsimulentur. Quare eorum capita, & caudæ, in
 quibus uenenum esset, ac similiter interior spina, nul-
 lo modo edenda sunt. Bonum est etiam, ut propter ui-
 scositatem uino optimo immersi, in eo ludant donec
 moriantur. Ac deinde præparentur cum iusculo op-
 timarum specierum, ut solent Apitiane scholæ secta-
 tores. Conuenit etiam ut ebulliant, primò duabus ebul-
 litionibus in uino & aqua, & illis abiectis, decoquan-
 tur demde ad perfectionem, & fiat iusculum, uel pa-
 stillatura, uel assatura, cum salsamento. couenienti
 cum salsa scilicet uiridi, fortibus speciebus & uino in
 hyeme, cum debilibus speciebus, agresta & aceto, in
 æstate. Commodius tamen ab esu huiusmodi piscium
 abstinetur. Stomacho enim & renibus sunt inimici,
 sed præcipuum sentiunt nocumentum ex eorum ob-
 sonijs, qui arenulas mingere consueuerunt, quoniam
 illæ angullari glutino, in calculos cogi & adstrin-
 gi uideantur. Podagra quoq; laborantibus manifestè
 officium, nec ullis morbis medentur, sic ut iniquè
 natura fecisse uideatur, quæ tam suauem refutandis
 expuendisq; piscibus indiderit saporem:
 Medici omni ex loco, omniq; tempore, & præser-
 tim circa solstitium, anguillas de testantur.
 Secundo loco dicitur caseum & anguillam, si come-
 daro

dantur, plurimum nocere, quod intelligendum est, si magna quantitate sumantur: causse partim dictæ sunt cap. 7. & partim hoc cap. Postremò dicitur, si prædicta cum frequenti potatione uini sumantur, malitiam eorum corrigi. Quod tamen non est intelligendum de uino subtili et penetrante, quia super cibum mali chymi bibere uinum dum comeditur, aut antè, aut post quàm digeritur, est malum, ut testatur Auicē. 3. 1. doct. 2. cap. 8. Quoniam facit malum chymum in extrema corporis penetrare, unde maximum sequitur nocumentum. Sed intelligendum est de uino forti, non admodum penetrante, sæpe & parua quantitate sumpto, causa bonæ permixtionis ciborū, hoc enim corrigit malitiam eorum, confortat digestionem, digerit humores phlegmaticos & frigidos, quare multum facit ad digestionem casei & angullæ.

DE CIBI ET POTVS ALTER-
natione. CAP. XXXII.

INter prandendum, sit sæpè, parumq; bibendum.

Si sumas ouum, molle sit, atq; nouum,

Hic duo habentur præcepta, Primum est de alteratione cibi & potus, ut scilicet inter prandendum, siue coenandum, alternatim comedatur & bibatur, sæpius potius quàm multum bibendo, minimeq; bruta animantia imitando, quæ tum de nunc bibunt, cum cibo exaturara fuerint. Ita enim potus melius

DE CONSERVANDA

eibo permiscetur, & cibus mollior ac digestionem habet
Potus tri- biliarior redditur. Vbi notandum triplicem esse po-
plex. tum, permixtium scilicet, delatium, & sitis sedati-
Permixtio- uum. Dicta itaq; de permixtuo potu, habent ueritatem.
uus. Huius enim debet esse quedam cum cibo alter-
 natio. Nec est differendus (saluo tamen aliorum iudicio) ad finem comestionis, siue dum sitis urgeat. Et maximè conuenit hunc frequentare, quando comeduntur cibi actu uel potentia calidi, idq; in ijs qui uehementius se exercent, panemq; siccum edunt. Potus uerò sitis sedatiuus in hominibus bonæ constitutionis conuenienter ad finem comestionis differtur, tunc enim est uera sitis, propter aestuationem cibi calidi & sicci. Nec enim uerisimile est, sitim & famem, cum sint appetitus contrariorum, simul urgere. Estq; hic potus iuxta sitis exigentiam augendus, uel minuendus. Atqui delatiuus maximè conuenit completa prima digestionem, conuenientissimè etiam adhibetur paulò ante horam suscipiendi alterius cibi. Et præcipuè cum cibi primo sumpti crassæ fuerint substantiæ, nec est differendus donec sitis oriatur. Preparat enim stomachum ad suscipiendum cibum sequentem, & iuuat transitum cibi ad epar à stomacho: neq; tamen sumendus est in magna quantitate, ut citò possit digeri. Nam ante digestionem non transit ad epar. Et hoc uerum est, si potus delatiuus non fuerit aqua, in qua non est necesse expectare digestionem, ante penetrationem eius ad epar. Regulariter autem potus de-

tu delatiuus, uel etiam permixtiuus, non debet esse aqua, sed uinum, uel aliquid uino proportionabile, ut cereuisia, uel potus ex cerasis, uel pomis, uel melicratum, ut simile quid, quibus tamen omnibus uinum est melius. Secundo sciendum est, quanto cibus est crassior, siccior, & frigidior, tanto potum permixtiuum & delatiuum maiorem esse debere: & contra, quanto cibus est calidior, subtilior, & humidior, tanto potum delatiuum & permixtiuum minorem. Et quanto cibus crassior, frigidior, & digestionibus inobediens, tanto uinum permixtiuum, uel delatiuum, subtilius & fortius. Et quanto cibus subtilior, calidior, & digestibilior, tanto potum esse debiliorem. Vnde fortius uinum, tam cum carnibus bouinis, quam pullinis bibendum est: & fortius bibendum est cum piscibus quam carnibus.

Secundum præceptum est, ut ouum edendum, sit Oua molle & nouum, cuius ratio reddita est cap. 8.

DE PISIS. CAP. XXXIII.



DE CONSERVANDA

Pisam laudandam delegimus ac reprobendam,

Pellibus ablatis, est bona pisa fatis.

Sunt inflatiuæ cū pellibus atq; nociuæ.

Hic agitur de pisis, quæ partim laudantur, partim uituperantur. Laudantur quidem ablatis corticibus, uituperantur uerò si unà cum corticibus & pellibus comedantur. Hoc namq; modo comestæ, plurimum flatulenti spiritus pariunt, ut ineptissimum censerî iam possit, si hoc modo edantur. Medullarum enim & corticum naturæ discordant. Alterum namq; uentris solutionem & deiectionem molitur: alterum obstruit & constringit, ut testatur Isaac in diætis uniuersalibus. Vnde fit in corpore motus agitatiuus, inducens torturam & inflationem. Et hoc non pisis modò, uerum etiam omnibus leguminibus cõmune est, ut fâbis, phaseolis, lentibus, & similibus, præcipuè tamen habentibus corticem crassiore, ut fâbis, & ciceribus nigris. Cortex etiam in omnibus est peioris nutrimenti quàm medulla. Est pisorum genus quoddam album, rotundum, paucioris & tenerioris corticis, quad tamen si citra noxam cum pellibus & corticibus edatur, præstat tamen ab iisdem repurgari. Legumina uiridia & recentia minus habent de cortice, & minor in eis diuersitas est inter corticem & medullam, & facilius digeruntur. Quare nonnullis placet ea magis conuenire sanis corporibus quàm matura & arefacta, sed non est ita, pluri

MARUM

Legumi-
na inflant

marum enim sunt superfluitatum & substantiæ corruptibilioris, quare minus conueniunt corporibus sanis. Matura uerò arefacta, & à corticibus extimis expurgata, ad uictus salubris rationem magis faciunt quàm recentia, nondum excorticata. Viridia autem arefactis non decorticatis salubriora inueniuntur.

Porrò, quum omnium leguminum substantia inflet, concoctioni repugnet, crassique & prauis succi alimentum in corpus diffundat, non iniuria à uictus salubris ratione eximitur. Iusculum tamen eorum siue decoctio cò quòd flatum cum omni & alimenti concoctionis malitia deponat, uentrem subducatur, urinam cieat, uenarum obstructions tollat, non parum commoditatis in uictus salubris ratione habere dignoscitur. Cuius proinde usum frequentiore esse conuenit, quando crassis ac obstruentibus cibis utimur, & corpora ieiunijs adstringimus. Decoquuntur autem hoc modo: Pisas, Cicera, reliquaque legumina, sub nomine Pisorum item in aquam feruentem immittuntur, ac primò qui coctio. dem manibus diutinè confricantur: deinde in eadem per totam noctem macerata temperantur: sequenti uerò nocte duabus uel tribus ebullitionibus in eodem liquore decoquuntur. Ius decocti, colo transfunditur, & ad usus reseruat. De quo, ubi & quantum liberuerit, accipiendum est, cumque Cinnamomo, & Croco denuo præparandum, nonnihil uini addendo, ac deinde unica ebullitione decoquendum, spumam auo

DE CONSERVANDA

ferendo, & sumatur in principio refectionis.

Iusculum uerò, siue brodium, ut uocant, ciccrum
& pisorum alborum ac rotundorum, optimum cen-
setur, & nature conuenientius, quemadmodum &
tota eorum substantia.

DE LACTE: CAP. XXXIII.



Lac ethicis sanum caprinum, post
camelinum,

Ac nutritiuū plus omnib. est asininum.

Plus nutritiuum uaccinū sit & ouinum.

Ad sit si febris, caput & doleat, fugien-
dum est.

**Lactis ele-
stio.** Hic referuntur præcepta quædam de electio-
ne lactis. Primum est, lac caprinum, hecticis, id est,
consumptis & maceratis, uel febrī hecticæ laboranti

Caprinum bus esse sanum, id quod testatur Auicenna 2. Canon.
cap. 444. Lac, inquit, caprinum, & lac asininum
sunt bona hecticæ. Et prima 4. Tracta. 3. cap. 6.
Ratio, qui lac caprinum, secundum Auicennam 2.

Cautione

Can cap. citato, temperatum est, & multi nutrien-
 ti. Lac muliebre est subtilius, frigidius, humidius, Muliebre
 & nature humane, ut dictum est, magis cognatum,
 uelocius penetrat, citius digeritur, & magis nu-
 trit. Et lac huiusmodi hecticis exhibendum, mulgeri
 debet, quantum fieri potest, proximè lectum infirmi,
 ut quàm minimo tempore in aère morctur, sed sine
 mora administretur, propterea quòd celerrimè mu-
 tari sit aptum. Sciendum tamen lac mulieris aut asi-
 næ, non semper conuenire hecticis, imò aliquando
 lac acidum, siue cui butyrum detractum est, iisdem
 utilius est, quàm lac mulieris aut asinæ. Primo, quan-
 do cum hectica est solutio uentris. Deinde quando
 est suspitio de coagulatione lactis in stomacho, uel de
 ardore uehementis febris, uel quando stomachus per
 se cholericus est, ut lac in choleram conuertat. Ter-
 tio, quando cum hectica coniunguntur putrida, &
 præcipuè, cum in inferioribus fuerint multæ oppila-
 tiones. Nam lac acidū restringit uentrè, nec faciliè in
 choleram conuertitur, ut cui butyrum, per quod faci-
 le inflammatur, exemptū sit. Nec in putrida febre eas-
 dè ratione facile putrescit. Quarto, si stomachus fue-
 rit sordidus, nam in hoc lac faciliè corrumpitur.
 Quinto si hecticus abominetur lac dulce ac integrū, Vaccinū
 acidū uerò siue à butyro seiunctū non exhorreat. Ter-
 tium est, lac uaccinū & ouinū magis nutrire, quia alijs
 pinguiora sunt, & crassiora, ut dicit Auicē. 2. Can.
 cap. 444. Lac inquit, omnis animalis, cuius præ-
 gnatio

DE CONSERVANDA

gnatio prolixior est prægatione mulieris, est ma-
lum: quapropter proportiōabile est illud, quod proxi-
mum est, sicut uaccinum. Rhaz. uerò 3. ad Manso.
cap. 15. sic inquit. Vaccinum lac omni lacte cuius li-
bet alterius animalis crassius iudicetur, quod etiam o-
mnibus corporis pinguedinem adipisci uolentibus
conuenientius existit. Quartum est, lac nocere feбри-
citantibus & caput dolentibus, cuius causa adsigna-
ta est cap. 7.

DE BUTYRO. CAP. XXXV.



Lenit, & humectat, soluit sine febre
butyrum,

Heic de butyri proprietatibus & uiribus agitur.
Prima est, butyrum lenire, mollificare ac lubricum
reddere uentrem sua unctuositate. Secunda est, buty-
rum humectare: quia ex melioribus partibus lactis
compositum est, & ita ei conuenit humectare, quem
admodum

admodum & ipsi lacti, unde extrahitur. Tertia est sol-
 uere uentrem, id est, aluum ducere, propter lubricita-
 tem quam intestinis inducit. Et has proprietates
 etiam ponit Auicena. 1. Can. cap. 117. Et inducit has
 tres proprietates corpori nõ febricitanti. Nocet enim
 corpori febricitanti, quia propter unctuositatem fá-
 cile inflammatur, & in febricitante calorem augmen-
 tat. Sciendum tamen, quòd butyrum, et si prædictas
 proprietates obtineat, ratione tamen nimie humidi-
 tatis & unctuositatis, non competit, ut cibus, præser-
 tim si usus eius immodicus fuerit. Ita namq; abomina-
 tionem parit, & facit ut cibus in orificio stomachi su-
 pernatet, & uentrem plus iusto laxat, uomitumq;
 proritat. Nullo ergo modo butyrum comedendum est, *Butyri u-*
 ut cibus immodicè neq; immediatè post alios cibos, *sus.*
 sed ad condimentum cibariorum satis conuenit.

DE SERO. CAP. XXXVI.



Inciditq;

DE CONSERVANDA

Inciditq; lauat, penetrat, mundat quocumque serum.

Quatuor hic recensentur proprietates seri, id est, aquae lactis. Prima est, serum incidere, siue attenuare. Secunda, lauare, id est, abstergere. Tertia, penetrare, & haec sequitur ex prima. Quarta, mundificare, id est, soluere siue purgare. Et has proprietates refert Auicenna 2. Can. cap. 444. ubi sic scribit: Aqua eius est subtiliatiua, lauatiua, & solutiua; & in ipsa non est mordicatio. Rhazes uero 1. ad Marisorem cap. 15. Serum ait bilem expellit rubeam, scabiei quoque ac pustulis, nec non & pustulis quae in facie nascuntur, ictericis etiam, atque ei cui fortis uini potus nocuit, auxilium praebet.

DE CASEO. CAP. XXXVII.



Caseus est gelidus, stipans crassus quoque durus. Caseus & panis bonus est cibus beneficus.

Si non sunt sani, tunc hunc non iungito pani.

Casei proprietates.

Hoc loco duo aguntur. Primo referuntur 4. proprietates casei, Prima est, caseum esse gelidum, id est, naturae frigidae, & hoc intelligendum de casca

caseo recenti, qui frigidus est & humidus, & non de ueteri, qui calidus est & siccus, ut habet Auicenna 2. canon. cap. 127. Potest item intelligi, qui ex sola coagulatione lactis conficitur, absq; alterius rei commixtione. Reperitur enim caseus calidæ naturæ, stomachum calfaciens, & linguam mordicans ob rerum admixtarum commixtionem, uelut caseus quidam uiridis, qui si magna quantitate edatur, uehementer corpus excalfacit: Secunda proprietas est, caseum stipare, id est, adstringere, & duram aluum reddere, & præcipuè ueterem ac multū coaguli habentem. Tertia est, caseum esse crassum, id est, crassos generare humores, idq; nullo excepto. Omnis enim caseus ex crassiori et magis terrestri lactis substantia cogitur. Quarta est, caseum esse durum, id est, duritiem alui efficere. Et hæc eadem est cum secunda. Deinde refertur, quòd caseus quamuis solus sumptus sit insalubris, eò quòd ægrè concoquatur, ut dictum est, attamen si modica quantitate misceatur pani, cum ipso pane fieri digestibilem, aliàs non, & hoc in corpore sano, in ægro uerò minimè. Plura lege de hoc supra cap. 9.

CASEVS LOQVITVR.

Ignari medici me dicunt esse nociuum:
Sed tamen ignorant cur nocumenta
feram. (opem.
Languenti stomacho caseus addit
Si post sumatur terminat ille dapes.
Qui

Qui Physicen non ignorant hæc testifi-
ficantur.

Due recensentur utilitates sumpti casei. Prima est, caseum conferre stomacho ægrotanti: ubi tamen notandum, non quemuis caseum cuilibet languenti stomacho opem perferre, sed in certis quibusdam casibus omnem caseum nocere, nimirum stomacho raræ texturæ, & cuilibet stomacho ex longa ægitudine debilitato. Caterum caseus recens & novus, pauca viscositatis calido stomacho opitulatur: quia Rhaze 3. ad Mansorem, cap. 15. teste, adustionem & caliditatem eius reprimit. Confert etiam, propter humiditatem suam stomacho sicco. Talibus uerò stomachis ad modum nocet caseus antiquus, uel ualde acutus, & multi coaguli. Sed stomacho cuius pelliculis multa adherent phlegmata, plurimum conducit caseus antiquus, uel multi coaguli, acrimonia enim sua phlegmata incidit & abstergit. Contra uerò huic recens

Casei usus. & mollis caseus maximè nocet. Secunda est, caseum sumptum à cibo ipsum terminare, facit enim descendere cibum in locum ubi uiget digestio, id est, ad fundum stomachi. Ita scribit Rhases 3. ad Mansorem, cap. 15. Veruntamen cum post comestionem, parua ex eo sumitur quantitas, os stomachi corroborat. Satiætatem quoq; numiã, atq; fastidium, quæ ex dulcibus & unctuosus in ore stomachi proueniunt cibis, auferit.

DE MODO EDENDI ET BIBENDI. CAPVT XXXVIII.

INter prandendum sit sæpe parumq; bibendum,
 Vt minus ægrotes, non inter fercula potes.

Hoc capite duo præcipiuntur. Primo, ut inter prandendum fiat alternatio quædam edendi & bibendi, id est. ut inter edendum alternatim sæpius parum bibatur, neq; eo usq; differatur potus dum uenter cibo expleatur, ut dictum est. cap. 32. Secundo uerò, ut inter prandium & cœnam, quoad eius fieri potest, potus euitetur, & hoc si cibus sumptus in stomacho nondum digestus fuerit, nisi magna cogente necessitate. Impeditur enim & interrumpitur primò sumpti cibi digestio, ac indigestum eum è stomacho descendere contingit, appetitus deijcitur cibi in cœna sumendi, corpus grauatur, & ad dispositionem in qua homo neq; sanus, neq; æger est, inclinatur, siue qualis ea est, quæ febrem præcedere solet:

Vt uites pœnam de potibus incipe cœnam.

Heic docetur, cœnam inchoandam esse à potu. Sunt qui hoc modo exponant. Si uis uitare pœnam, id est, infirmitatem, prius bibas in principio cœnæ quàm comedas: sed hæc expositio inepta est prorsus ac inualida. Secundum medicos etenim conducibilius

DE CONSERVANDA

est, à cibo cœnam auspicari quàm potu. Nec ipsi Angli, quibus præsens liber dicatus est, istum morem siue consuetudinem seruant. Communiter enim quacumq; dici hora bibere uoluerint, bolum siue morsum panis præsumunt. Videtur itaq; hunc habere sensum: Incipe cœnam à potu, id est, à cibo liquido, & facile digestibili, quemadmodum & Hippo. 2. lib. Aphor. 11. potum usurpauit, ubi sic inquit: Facilius est impleri potu quàm cibo. Ratio autem hæc est, quia si cibus liquidus & facile digestibilis postremo sumatur loco, cum nocte superueniente fortificetur calor digestiuus, cibus ille liquidus & facile digestibilis longe ante digeretur quàm crassus & cõcoctu difficilis. Qui non inueniens exitum ob cibum crassum nondum digestum, minus aduretur: uel si exierit crassum cibum, nondum ad plenum digestum secum corripiet. Melius est ergo, ut cibus liquidus & facile digestibilis præsumatur, ut digestus exitum habeat, nullo repugnante.

Post pisces nuces, post carnes caseus adfit.

Vnica nux prodest, nocet altera, tertia mors est.

Hoc loco duo imprimis traduntur præcepta.

Primum, ut post esum piscium, casei loco sumantur nuces. Nux enim siccitate sua, impedit generationem phlegmatis, quod ex piscibus generari solet, hinc etiam in ieiunio quadragesimali, summo loco exhibi-

**Nuces
post pisces.**

Exhibentur nuces. Alia ratio, quia pisces, quandoque ueneni nonnihil in se continent, difficulter concoquuntur & facile putrescunt ac corrumpuntur. Noces uero iuuant digestionem, quia sunt mediocriter calidæ. Alia, Quia quando sunt uenenosi, ut dictum est, statim nux remedium præstat contra uenenum. Ergo pisces temperantur per nuces, & sic sanum est, sumere nuces post pisces.

Secundum, ut post esum carniū sequatur caseus, non nuces. Caseus enim facit ut cibus descendat ad fundum stomachi, ubi uiget digestio. Et hoc intelligendum de caseo, medium inter recentem & ueterem locum sortito. Deinde posteriore uersu ostenditur, quod unica nux, scilicet myristica, naturæ hūanæ prodest, bonum enim odorem oris efficit, uisum, epar, splenem, & stomachum confortat, & maximè orificium eius. Secundum Auicennam 2. Canon. cap. 506. Sed altera nux, scilicet auellana siue communis nocet. Auellana quidem, quoniam in ipsa inflatio est, & generat uentositates in uentre inferiori, & facit sodam, id est, dolorem capitis, tardæ est digestionis, & excitat uomitum, inquit Auic. 2. Can. cap. 41. Nux uero communis, quia et ipsa facit sodam, difficulter digeritur, infesta est stomacho et maximè calido, ob caliditatem suam. Diosc. lib. 1. ca. 141. Tertia nux, scilicet balistæ, est mors, id est, mortem infert, hac enim homines interficiuntur: Vel intelligi potest de nuce mē

Caseus

Auellana

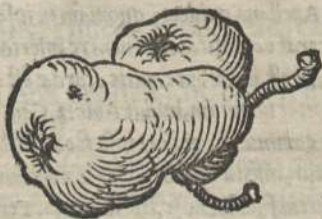
DE CONSERVANDA

thel, quæ autore Auicē. 2. Cano. cap. 512. uenenum est stupefactiuum, citò mortem inferens, de qua plura Rhazes 3. ad Mansorem cap. 30. Serapion cap. 365. de simplici.

Singula post oua, pocula fume noua.

Heic præcipitur ut post cuiuslibet oui recentis & mollis esum, sumatur haustus, & maximè uini. Ouum enim recens & molle optimi est nutrimenti & facilis digestionis, parua quantitate corpus plurimo reficiens nutrimento. Quod tamen excellētius præstat uitellus eius, ut dictum est cap. 8. Quare uinum, cum sit amicum nature, facit ut ouum auidius ad membra trahatur, & citius penetret. Alia causa. Ouum tardè per meri descendit, quare potus siue uinum iuuat eius descensum.

DE PYRIS. CAP. XXXIX.



A Dde pyropotum, nux est medicina ueneno.

Fert

Fert pyra nostra pyrus, sine uino sunt
pyra uirus.

Si pyra sunt uirus, sit maledicta py-
rus.

Cum coquis, antidotum pyra sunt, sed
cruda uenenum.

Cruda grauant stomachum, releuant
pyra cocta grauatam.

Post pyra da potum, post pomum uade
cacatum.

Ecphrasis.

Primo uersu docetur post esum pyrorum sumen- Pyræ.
dum esse potum uini. Cuius causa reddita est supra
cap. 7. Quia pyra generant uentositates & cholicā,
sanguinem aquositate replent, unde conuenienter cum
eis bibitur uinum, idque forte & calidum, hoc enim
uentositates discutit, & aquositatem ex esu pyro-
rum consumit. Secundo dicitur, nucem esse medici-
nam ueneno, id est, remedium contra uenenum, ut di-
ctum est cap. 13. Secundus autem & tertius uersus in-
dicant pyra absque uino sumpta esse uenenum, id est,
natura nocere, cuius causa reddita est primo uersu.
At tamen non sunt simpliciter uirus, id est, uenenum,
ita enim comesta, mortem inferrent, ac proinde py-
rus ea producens esset maledicta & excidenda.
Quarto uersu innuitur pyra cruda esse uenenum, id
est, nocumentum inferre, faciunt enim ebullitionem
humorum colicam, phlegmata & scabiem.

DE CONSERVANDA

coquuntur, fiunt antidotū, id est, medicina, co modo quo dictum est supra, cum uino, & maxime post alios cibos sumpta, ita enim adiuuant fecum expulsionem. Quinto uersu dicitur pyra cruda grauare stomachum. Impediunt enim digestionem & inflant, sed cocta releuant ac reficiunt stomachum grauatū, pristinoq; uigori restituunt, Vltimus uersus, duo continet, primo scilicet, ut post esum pyrorum, sumatur haustus uini, ut dictum est. Deinde uerò, ut post esum pomi alui excrementa deiciantur. Auicenna. 2. Canon. cap. 569. Poma inquit, dulcia & acetosa, quando in stomacho inueniunt humorem crassum quandoq; dponunt ipsum in egestionem. Potest etiam haec adsignari ratio, quia poma uehementer inflant, uentositatem generant, qui per secessum emittitur.

DE CERASIS. CAP. XL.



Si cerasum comedas, tibi confert grandia dona.

Ex

Expurgat stomachum, nucleus lapidem
tibi tollit.

Hinc melior toto corpore sanguis in
est.

Ecphrasis.

Heic enumerantur tria commoda ex esu cerasa. Cerasa.
forum. Primum est, cerasa expurgare stomachum.
Quod quibusdam uerum uidetur, si unà cum eis nu-
clei conterantur, hoc enim modo abstergunt & e-
mundant. Secundum est, nucleum cerasorum pe-
culiari proprietate, frangere lapidem in renibus, siue
uesica, si succus eius sumatur, uel lac inde fiat.

Tertium est, carnem cerasorum optimum gene-
rare sanguinem, confortare & impinguare. Et
hoc experientia comprobatur: uidemus enim passe-
res, qui plurimum cerasis delectantur, eo tempore
quo cerasa matura sunt, longe maiora habere epa-
ta, quàm aliàs. Vnde colligitur cerasa epar au-
gere & confortare. Heic notandum duplicia esse
cerasa: crassa scilicet, & parua. Crassa rur-
sum duplicia, dulcia nimirum, & Pontica. Dul-
cia omnia & parua insalubriora sunt: facillè cor-
rumpuntur in corporibus uermes generantia. Cras-
sa Pontica, Cina uocatur, quæ & ipsa dulcia inue-
niuntur, Quædam enim rubra sunt & mollis carnis,
quæ recentia sunt edenda in principio mensæ: uim ha-
bêt abstergendi stomachi, & ciedî appetitus. Alia cina

DE CONSERVANDA

nigra sunt & crassa, dura carnis, & maximè omnium Pontica. quæ summo loco in prandio siue cœnâ edenda sunt, quia ponticitate sua in fine mensæ claudunt orificium stomachi, eoque clauso digestio melius & citius peragitur.

DE PRVNIS. CAP. XLI.

FRigida sunt, laxant, multum profunt tibi pruna.

Ephrasis.

Dua hoc loco adsignantur utilitates prunorum.

Prima est. Pruna infrigida dare corpus. Quare & Portu galenses, cum sint in calidare gione, decoctioni carniū suarum semper commiscunt pruna, & maximè Damascena. Secunda est, pruna humiditatis ac lentoris sui gratia uentrem subducere: autore Gale. lib. 2. de alimen. facul. id quod de prunis maturis intelligendum est. Crudis enim stypticitas inest, ut testatur Auicenna 2. Can. cap. 541. Et minimum alimentū



alimenti corpori præstant. Et hæc secunda utilitas, licet multum conueniat prunis Damascenis, quemadmodum & prima, maximè tamen conuenit prunis allatis ex Armenia, quæ reliquis omnibus meliora sunt, & uehementius soluunt, ut testatur Auicenna loco citato. Sciendum autem pruna matura ex usu esse, immatura minimè. Probatissima in his, & nature Prunorum conuenientiora sunt, figuræ oblongæ, carne pauca electio, & dura, nonnihil siccitatis participantia. Cortice exteriori tenui, sapore non prorsus dulcia, sed acorem aliquem aut acerbitatem præ se ferentia, cuiusmodi sunt Damascena, hæc enim humectant, & refrigerant mediocriter: Sunt porro & aliæ multæ prunorum species, quorum tamen usus non est approbandus. Sunt etiam prunella quædam syluestria, parua, dura, acerbâq; & in cibo permolesta, & uentri mouendo idonea: ex quibus fit aqua ad uentrem sistendum commodissima. Conuenit autem ut pruna, pro uentris solutione exhibenda, primò, in aqua frigida, ad breue tempus macerentur. Hoc enim modo præparata magis refrigerant & humectant, choleram inueniam lubricando soluunt: stomachum melius cibo recipiendo disponunt. Pruna humida, recentia, magis alterant: quamuis sint peioris nutrimenti, ac plurius superfuitatum, sicca magis confortant, & melius alimentum corpori præstant, Et quod dictum est de prunis, aliquo modo etiam intelligatur de cerasis: at tamen ceraforum humiditas subtilior est, & minus uiscosa: unde minus nutriunt quàm pruna. I 5

DE CONSERVANDA
DE PERSICIS, RACEMIS,
& Passulis. CAP. XLII.



Persica cum musto uobis datur ordi
ne iusto,
Sumere, sic est mos nucibus sociando ra-
cemos.
Passula non spleni, tussi ualet, est bona
reni.

Ephrasis.

*Triahoc loco traduntur praecepta. Primum
est, ut unà cum Persicis bibatur mustum, uel cum mus-
to exhibeantur Persica. Mustum enim excaesat plu-
rimum, & ebullitionem in corpore facit. Persica ue-
rò fri-*

vò frigiditate sua hanc ebullitionem & calfactionem
 tollunt: Persicis contrà, quia uehementius refrige-
 rant, meritò adhibetur mustum, hoc enim calore suo
 frigiditatem eorum, ne stomacho noxam inferant,
 cõtemperat & mitigat. De Persicis dictum est suprà
 cap. 7. Secundum est, ut racemi edantur cum nu-
 cibus, quod equidem de nucibus siccis & amiquis in-
 telligendum est. Virides enim & recentes nuce, per
 se salubres censentur, Antiquæ uerò & siccæ excel-
 lenter exiccant, & propter unctuositatem suam fá-
 cile in corpore inflammantur: quare unà cum eis ra-
 cemos edere conuenit. Hi enim inflammationi & ex-
 iccacioni humiditate sua resistunt. De nucibus copio-
 se dictum est cap. 13. Tertium est, Passulas, id est,
 uuas passas officere spleni, quia obstruunt eum: Vti-
 les autem sunt renibus, urinam enim prouocant, re-
 nes lauant, & abstergent. Renes namq; multa aquo-
 sitate ad sese ducta mundantur. Et de his satis dictũ
 est suprà cap. 9.



DE FICVBVS.
CAP. XLIII.

S Crofa, tu-
 mor, glan-
 des, ficus, cata-
 plasmate ce-
 dunt,

Iun=

DE CONSERVANDA

Iunge Papauere ei contracta foris tenet
ossa.

Ecpbrasis.

Hic due recensentur commoditates ex empla-
stro ficuum. Prima est, ficum decoctam in aliquo li-
quore, uidelicet in aqua, & superpositam humidam,
curare hasce tres egritudines. Scrophulas nimirum,
glandes, & tumores. Per scrophulas uero, quas graeci
χοιρῶδες, latini strumas uocant, intelliguntur in-
flationes sub mento circa collum. Dicitur scrofula a
scrofa, id est, sue, siue porca, uel quod haec egritudo
porcis, ob uoracitatem plurimum accidat. Vel quod
figura eius ut plurimum porcis ad similetur, teste A-
uicem. Phen. 3. 4. Tracta. 2. cap. 9. Per glandes uero
intelliguntur apostemata, quae serè sub axillis & in-
guinibus enasci solent. Per tumores possunt intelligi
inflationes in qualibet corporis parte. Et hisce apo-
stematibus curandis & maturandis decoquenda est
ficus in aqua, ipsi aquae commiscendo parum aceti.
Hoc enim ad penetrationem uirtutis ficus plurimum
facit. Decoctione autem facta, ficus in mortario con-
terenda sunt, ac deinde aquae in qua ebullierunt com-
miscenda. Cataplasma proprie uocatur medicamen-
tum confectum ex plantis uiridibus contusis, uel iisdem
ad mollitudinem usq; in aqua decoctis. Vnde uersus:
Tunc cataplasma facis, cum succum ponis & her-
bam.

Secunda est, ficum cum papauere in cataplasma
redactam

redactam retinere ossa fracta. Simul autem decoquenda sunt in aqua absq; aceto, ac deinde conterenda: hinc aqua decoctionis eorundem addenda, & ita superponenda. Causa uidetur esse, quòd papauer stupefaciat, unde tollitur dolor, qui accidere solet in fractione ossium, & prouocet somnum. Ficus quoq; trahit humiditates ad exteriora, quibus ad ossa attractis illa retinemur quidē & sanantur, sed nunquam ferè coalescunt. Nonnulli pro, tenet, trahit, habent, & ita sensus est melior. Papauer porrò triplex est, album scilicet, nigrum, & rubrum. Rubrum syluestre, est uenenosum, in aruis inter frumentum nascitur. Iuuenes solent conterere folia florum, & inde conficere atramentum.

Vermiculos, ueneremq; facit, sed cuius. Pediculos bet obstat.

Ecphrasis.

Duæ hinc traduntur operationes ficuum. Prima est, ex comestione earum, in corpore humano uermiculos, id est, pediculos nasci. Et hoc maximè intelligendum de ficibus siccis, ut refert Auicenna. 2. Canon. cap. 233. Causa est, prauitas & corruptio humoris inde generati. Vel alia causa adsignari potest, quòd scilicet ficus multum sudorem prouocent, unde sequi solet interdum pediculorum generatio. Secunda est, quòd ficus appetitum moueat coëdendi, generant enim uentositatem, qua erigitur uirga, suntq; multa-

DE CONSERVANDĀ
multarum superfluitatum, & sperma augmentantibus
DE AESCVLIS. CAP. XLIII.



Multiplicant uictum, uentrem dant
æscula strictum,
Escula dura placent, sed mollia sunt me-
liora.

Nespila.

Recensentur hoc loco duæ esculorum utilitates.
Prima est ea multiplicare mictum siue urinam. In-
ducunt enim feces, & ita secum aquositas multitudi-
nis urinae caussa est. Vel potest reddi ratio similis illi
quæ

quæ habetur apud Hippoc. lib. 4. Aphorif. 83. Mictio noctu plurima facta, paruum significat deiectionem: & uice uersa. Caussa est, teste Philotheo, quoniam multa eademq; collectior facta est digestio in epate, & ex aduerso materia deriuauit, & ob hoc multa urina deducta est, parum autem stercoris: & uice uersa, si multa stercoris deiecto fiat, pauca erit per urinam, ob eandem causam, quoniam pauca facta est digestio & ob hoc pauca etiam urina. Secunda est, escula constipare uentrem, & hoc accidit ob stypticitatem & ponticitatem eorum. Ex quo inferitur escula dura esse bona, quia constringant uentrem, & ob id prodesse uentri nimium laxato, sed mollia escula duris præstare, quia nutriant, & uentrem minus adstringant.

Sciendum tamen, escula minus conuenire ut alimentum quam poma, pyra, Persica, ficus, & similia, quod satis deprehenditur ex austeritate saporis & duricie, substantiæ postquam in arbore maturuerunt. Parcè itaq; eis, & magis ut medicamine, quam cibo, utendum. Ob stypticam tamen facultatem, quam ualidissimam in sese continent, plurimum in uentris fluxu sistendo ualent. Sed quia in arbore minus quam ut edi possint mollescunt, ante quam præmollienda sunt, ita namq; stypticitatem renuttunt, & sapidiora fiunt.

DE MUSTO. CAP. XLV.

Prouocat urinam mustum, citò soluit, & inflat. His

DE CONSERVANDA



Hic tres musti uirtutes referuntur. Prima est, ipsum ciere urinā, quia insunt in eo feces terreae, & nitrosae, ac proinde cum in uesicam descenderint, ipsam mordicant, quare uesica eas citius expellere nititur. Intelligendus est autem uersus de musto, habente feces mordicantes, & non quolibet: cuiusmodi nō nulla esse deprehenduntur ex Rhenensibus. Mustum enim cuius feces crassae sunt, non mordicantes, oppilando urinam magis impediunt, ut dictum est cap. 26. Secunda est, Mustum citò soluere siue laxare uentrē, idq; ob eandem causam, quae iam dicta est. Tertia est, Mustum parere inflationes, & hoc propter ebullitionem quam in corpore facit: Inde enim proueniunt uentositates. Sed de his omnibus satis cap. 26.

DE CEREVISIA ET ACETO. CAP. XLVI.

CRassos humores nutrit cereuisia, uires
Præstat, & augmentat carnem, generatq;
cruorem. Pro-



Prouocat urinam, uentrem quoq; mol-
lit, & inflat.

Frigidat & modicum, sed plus desiccatur
acetum.

Frigidat, emaceratq; Melanch. dat, sper-
ma minorat,

Siccus infestat neruos, & pinguia siccatur.

Octo imprimis hoc capite recensentur proprie-
tates cereuisiæ. Deinde agitur de quinq; proprietati-
bus aceti. Prima ergo cereuisiæ proprietas est,
quòd in corpore crassos gignat humores. Idque maxi-
mè respectu uini. Secundum materiæ uerò uarieta-
tem unde conficitur, alias atq; alias in sese uel increas-
sandi, uel extinuandi humoris rationes adsumit. Cere-
uisia enim ex crassiori substantia, crassiores humo-
res generat, ex tenuiori uerò, tenuiores. Secunda
est, cereuisiam augmentare uires, id quod intelligen-
dum de cereuisia ex optimis granis confecta, & pro-

K

DE CONSERVANDA

bè cocta, cuiusmodi est cereuisia Ostiensis. Hæc enim multum nutrit, & uires auget.

Tertia est, augmentare carnem, & hoc propter multam eius nutritionem. Quarta est, multiplicare sanguinem, eadem de causa. Et hæ tres ultimæ proprietates ueræ sunt, si intelligantur de cereuisia antiqua, probè cocta, & ex optimis granis confecta. Quinta est, prouocare urinam. Sexta, laxare uentrem, Quæ duæ proprietates potissimum intelligendæ sunt de cereuisia clara, cui plurimum lupuli incoctum sit, cuiusmodi est cereuisia Hamburgensis, quæ prouocat urinam, & laxat uentrem propter lupulum. Minimè tamen conuenit hominibus imbecillioris cerebri, facile enim ex ea ob lupuli multitudinem inebriantur. Septima est, inflare uentrem: quod intelligendum de cereuisia leui decoctione cocta: cuiusmodi est Coyta Hollandiæ, quæ maximè inflat & oppilat, plurimumque impinguat. Octaua est, cereuisiam nonnihil infrigidare, cuiusmodi est Cereuisia Hollandiæ, Brabantiæ, Hannoniæ, & Flandriæ, qua plebei uulgares utuntur. Et hæc proprietas potissimum ueritatem habet, si ad uinum respicias.

**Cereuisiæ
confectio.**

Sciendum autem, cereuisiam fieri posse ex aena, hordeo & frumento. secundum uerò materiæ rationem, diuersa ei inducitur qualitas & constitutio. Nam quæ conficitur ex hordeo, frigidior euadit, quia hordeum frigidum est. Quæ autem ex hordeo

Œuena, minus oppilat, minus uentositatum generat; minusq; nutrit. Quæ ex frumento, calidior extitit, magis nutrit, & magis oppilat.

Cereuisia quo crassior, eo deterior, & quanto subtilior, tanto melior. Pessima cereuisia quæ conficitur ex rebus inebriantibus, utpote ex lolio, hæc enim maxime capitis dolorem generat, & nervos lædit.

Secundo deinde loco recenseantur quinque proprietates aceti. Prima est ipsum exiccare, quia est fortis exiccationis, autore Auicenna lib. 2. Tract. 2. cap.

78. Quare Medici præcipiunt, tempore pestis uti aceto in cibo & potu. Auicenna enim 3. 1. doctr. 5. cap. 1. de eo sic inquit: Aceto præterea in cibo & potu uti in pestilentia, est nocumemi ipsius securatio.

Secunda est, acetum ex proprietate infrigidare.

Tertia est, emacerare hominem, id est, macrum reddere, Quia exiccat, & hoc maxime uerum est, si intelligatur de aceto, quod ieiuno stomacho sumitur, ut test. Auic. Phen. 3. 1. doctr. 4. ca. 5. Assiduus tamen usus aceti in ieiunio, multa incommoda adfert, uisum enim debilitat, pectus offendit, tussim commouet, stomachum, & par, nervos, & iuncturas uehementer lædit. Iuncturas

quidem articularib. dolorib. tremorib. & paralyfi infestans. Quarta est, Acetum generare melancholiã, humores enim infrigidat et exiccat. Quinta est, acetum imminuere, et extinguere sperma, quia exiccat, infrigidat, et emaciat. Et has proprietates aceti, refert Rhaz. 3. ad Mans. ca. 17. Acetum, inquit, frigidum est, et

DE CONSERVANDA

siccum, quod & maciem efficit, & uirtutem destruit, sperma quoq; minuit, bilemq; corroborat nigram, rubeam uerò bilem, & sanguinem debilitat, cibosq; quibus admiscetur, subtiliat.

Ultimo uersu tria comprehenduntur. Primum est, acetum nocere macris, Ratio, quia exiccat, & ita maciem auget. Simile enim additum suo simili, facit ipsum furere, & constitutio lapsa, per contrarium curatur, per simile uerò deterior redditur. Secundum est, acetum nocere neruis, ut dicit Auicenna. 2. Can. cap. 78. Tertium est, acetum emaciare pingues, cuius ratio iam reddita est.

DE RAPIS. CAP. XLVII.



Rapa iuuat stomachum, nouit producere uentum.
Prouocat urinam, faciet quoq; dente ruinam.

Si

Si malè cocta datur, sic tortio tunc generatur.

Hic tria enumerantur imprimis raporum commoda, siquidem probè percoquantur, & unicum deinde nocumentum. Primum commodum est, rapa iuuare stomachum, ut quæ facîle digerat ac ferat. Secundum est, rapa inflationes parere, quod quidem experientia comprobatur. Tertium est, prouocare urinam. Auerrois præterea testatur mirabilem habere proprietatem, ad illuminandos oculos. Nocumentum uerò raporum est, quòd frequens eorum comestio dentibus noceat.

Vltimo porrò uersu traditur, rapa crudiora Rapa. torsiones & tormina parere, inflant enim uehementius, & stomachum infestant, nonnunquam etiam mordent illum, teste Galen. lib. 2. de alim. facul. unde uersiculus uulgatus:

Ventum sæpe rapis, si tu uis uiuere rapis.

Caudæ raporum fortiter uentrem soluunt. Inter radices omnes, quæ quidem edendo sint, rapa maxime conueniunt corporis nutritioni, quod satis ex saporis iocunditate deprehenditur. Hæc enim natura est omnium eduliorum, ut amara & pungitiua minus alimentum corpori præstent, Dulcia uerò maius. Rapa autem cum radicibus alijs sunt dulciora, minusq; pungant, consentaneum est, maius alijs præstare alimentum, magisq; in uictus salubris ratione conuenire. Attamen sanguinem generant crassum, & melanc

DE CONSERVANDA

cholicum, si digestiua uirtus imbecilla fuerit. Conueniunt autem ut à prima decoctionis aqua sequestrata, bis percoquantur. Cruda enim nullo modo sunt edenda. Venerem stimulant, & urinarios meatus emundant.

DE MEMBRIS ANIMALIUM.
CAPVT XLVIII.



Egeritur tardè cor, digeritur quoque durè,

Atque idem stomachus, tamen exteriora probantur.

Reddit lingua bonum nutrimentum medicinæ,

Concoctu facilis pulmo est, citò labitur ipse.

Est melius cerebrum gallinarum reliquorum.

Quinque adnotantur hoc loco de membris animalium

Wm.

um. Primum est, cor tardè & digeri, & per inte Cor.
stina descendere. Caro enim eius melancholica est, cu
ius natura est egrè concoqui, & tardissimè deijci.
Gal. lib. 3. de alim. ficul. Cor substantia sua fibrosa du
raq; est caro, ideoq; non sine magno negocio confi
ci potest, tardeq; comeat. Rhazes 3 ad Man. ca. 11.
Cor, inquit, calidum est, & duræ substantiæ, quod
& tardè digeritur, neq; multum nutrit.

Secundum est, & stomachum similiter malè esse Stomachus.
concoctionis, & tardi descensus. Est enim membrum
neruosum & cartilagosum, neq; generat bonum
sanguinem. Additur tamen: eundem in extremitatib.
nimum in fundo & orificio facilius concoqui, in il
lis etenim partibus magis carnosus est, et pinguior.

Tertium est, linguam esse boni nutrimenti, & ma Lingua.
ximè circa radicem, teste Auic. 2. Can. cap. 146. Ra
tio, quia facilis est concoctionis & carnosæ. Inter o
mnium animalium linguas faciliè primam laudem ob
tinet porcellorum, hæ siquidem ablata pellicula cir
cumcingente, carni aprinæ æquiparantur, id quod
structores & prægustatores principū nō ignorant.
Linguae bouinæ, ob nimiam humiditatem parum in
uictus salubris ratione comedantur: quare Apitij et
delicatuli ijs usuri, antequam assentur, inserunt ga
ryophilla, quo humiditas illarum temperetur, & e
dendo aptiores fiant.

Quartum est pulmonem faciliè concoqui, & per Pulmo.
intestina descendere, idq; obrarritatem & mollitiem.

DE CONSERVANDA

Veruntamen nutrimentum non satis conuenit naturæ humanæ, quia exiguum est, & phlegmaticum, ut testatur Auicē. 2. Can. cap. 568. Pulmo autem ariētis, licet minimè ut cibus conueniat, bona tamen medicina est, quia sanat excoriationem calcanei ex calciamento, si calidus imponatur, teste Auic. ibidem.

Cerebrū.

Quintum est cerebrum gallinæ, inter omnia esse præstantissimum, de quo Auic. 2. Can. cap. 129. scribit, conferre fluxui sanguinis narium. Cum sale autem & speciebus comedenda sunt, Pituitosa existunt, & nauſeam concitant. Pullorum uerò cerebrā, scribunt medici, conferre memoriæ. Cerebra porcorum naturæ sunt inimica, sed cerebrum ouis, leporis, & cuniculi, cum sale & speciebus edi conceditur. Plura de hoc supra cap. 9.

DE SEMINE FOENICULI. CAPVT XLIX.

Semen Fœniculi pellit spiracula culi.

Fœniculum.

Hic agitur de semine Fœniculi, quod Marathrum græcis dicitur. Expellit hoc, & dissoluit uentositates, quia calidum est, & siccum, ac carminatiuum. Ex esu uerò seminis fœniculi, utilitates promanant 4. Primo enim confert febribus, deinde pellit uenenū. Tertio mundificat stomachum. Quarto uisum acuit, unde uersiculi uulgati:

Bis duo dat Marathrum, febreis fugat atq; uenenū,
Et purū

Et purgat stomachum, lumen quoq; reddit acutiū.

Harum utilitatum meminit & Auicenna 2. Canon. cap. 281. ubi inter alia refert & Democritum existimasse, uermes uenenosos, siue serpentes, recentis Fœniculi semine pastos, senectam exuere, oculorumq; aciem, succo eius reficere, ubi uerno tempore cauernas suas reliquerint. Vnde intellectum est, hominum quoq; caliginem præcipuè eo releuari, inquit Plini. lib. 20. cap. 23. Legatur idem lib. 8. cap. 27. & lib. 19. cap. 9. Nicander sub exordium theriacorum: Non tamē ut cibo fœniculo utendum est, sed magis ut medicamine, tardius enim digeritur, prauum & exile nutrimentum præstans. Adhiberi autem aliquando solet ad corrigendam quorundam ciborum prauitatem & maliciam: quemadmodum enim lactuca additur interdum petroselinum, ut frigiditas & humiditas eius contemperentur, ita & fœniculus nonnunquam unā cum cucurbitis, aut rapis concoquitur, ad malitiam eorum imminuendam.

DE ANISO. CAP. L.

EMendat uisum, stomachum confortat Anisum,

Copia dulcoris anisi sit melioris.

Hic duæ referuntur utilitates anisi. Primum est confortare uisum. Secundum uerò & stomachum. Anisum enim emundat stomachum à phlegmatibus, & calfacit. Eadem etiam ratione confert uisui, quia

DE CONSE RVANDA

nihil æquè nocet uisui ac immundities stomachi, quia
 à stomacho immundo eleuantur fumi immundi, qui
 oculis nocent, perturbando spiritus uisiuos, &
 hæc maximè præstant Anisum dulce. Præter has A-
 uicenna 2. Canon. capit. 1. longè plures utilitates re-
 censet. Anisum, inquit, est apertiuum, dolorum se-
 datiuum, uentositatum resolutiuum, abscondit sitim,
 factam ex humiditatibus salsis, & confert oppila-
 tioni epatis & splenis, generatæ ex humiditatibus.
 Prouocat urinam & menstrua, emundat matricem
 à fluxu humiditatum albarum, uenerem stimulat,
 & aperit oppilationes renum, uesicæ & matricis.

DE SPDOIO. CAP. LI.

SI cruor emanat, spodium sumptum ci-
 to sanat:

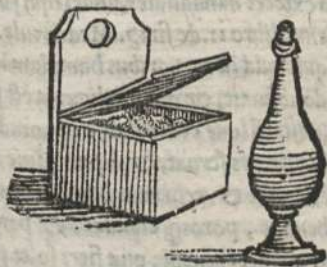
Spodium. Traditur hoc loco Spodium sanare fluxum san-
 guinis: habet enim uirtutem propriam confortandæ
 epatis. Epate autem, qui fons & origo est sanguis
 uis, corroborato, melius ab eodem sanguis retine-
 tur. Auicenna 2. Canon. cap. 617. testatur spodium
 esse radices cannarum adustas. Dicitur enim, inquit,
 quòd ipse aduruntur propter fricationem suarum
 extremitatum, cum uentus eas preflat. Simon uerò
 lanuensis dicit Spodium esse rem, cuius origo nos-
 lateat. Restamen adusta uidetur, & diuisiones can-
 narum adustarum. Confert autem non modò nimio
 sanguinis

Sanguinis fluxui, uerum etiam uentris, & uomitui, teste Rhazez. ad Mansorem cap. 36. Confert etiam febribus acutis, & sili, confortat cor, & confert tremori eius calido, & syncope facta ex effusione cholerae ad stomachum, ut habet Auicenna loco citato. Et sicut spodium rationem habet siue respectum epatis, ipsum confortando, ita sunt & aliae medicinae quae habent similem aspectum & proprietatem confortandi alia membra singularia, ueluti Macis cor, Moschus cerebrū, Glycirrhiza pulmonem, capparitis splenem, & gala: ga stomachum, unde uersus:

Gaudet epar spodio, mace cor, cerebrum quoq; Moscho.

Pulmo liqueritia, splen. cap. stomachusq; galan-
ga.

DE SALE. CAP. LI.



VAs condimenti praeponi debet es-
denti.

Sal uirus refugat, recte inspidumq; sapor
rat. Nam

DE CONSERVANDA

Nam sapit escamalè, quæ datur absq;
sale,

Vrunt res falsæ uisum, semenq; mino-
rant.

Et generant scabiem, prurimum siue ri-
gorem.

Hoc loco tria discutiuntur. Primo ponitur præ-
ceptum generale, nemini hactenus non obseruatum,
ut uidelicet uas condimenti, id est, salis, quod sali-
num dicitur, primum in mensa apponatur, iuxta uul-
gatos hosce uersiculos:

Sal primò poni debet, primòq; reponi,

Non bene mensa tibi ponitur absq; sale.

Sal. Secundo recensentur duo commoda salis. Pri-
mum est, salem resistere ueneno. Cuius duplex po-
test adsignari causa, uel quia sal exiccatum cum sit,
siccitate sua exiccet humiditates, unde sequi solet cor-
ruptio. Galenus libro 11. de simp. Med. facult. Nam
sal, inquit, quicquid in corporibus humidum inest, id
quodammodo absument, & quod reliquum est substan-
tiæ solidæ, adstrictione contrahit, ac proinde etiam
conditura sua carnes seruat, & à putredine tuetur:
uel quòd sal exiccet & reprimat humiditates à cor-
pore extrahendas, porosq; claudat, & per conse-
quens penetrationem ueneni, quæ fieri solet per po-
ros, prohibeat. Secundum est, salem cibus sapo-
rem inducere. Nam quotidiano discimus experimen-
to, nulla cibaria sine salis commixtione sapere.

Tertio

Tertio loco enumeratur & nocumenta salis siue cibariorum nimis salforum. Primum est ea urere, id est, ledere uisum, & itidem duplex caussa adsignari potest, uel quòd res nimium salse uehementer exiccantes inimicæ sine oculis, uisus instrumentis. Oculi enim sunt de natura aquæ, ut testatur Aristot. cap. 2. de sensu & sensibili: uel quòd cibaria admodum salsa, prurimum excitant & mordicent, à cibarijs autem mordicatiuis in stomacho existentibus eleuantur & sumi mordicatiui, mordicatione sua oculis plurimū nocentes, ipsosq; rubefacientes. Vnde uidemus ebullientes salem rubros ferè habere oculos. Secundum est, cibaria salsiora imminuere sperma. Quia multum exiccant omnes humiditates, unde etiam sperma exiccatur & imminuitur. Tertium est, generare scabiem, quia sal humorem gignit acutum, mordicatum, & adustum, unde scabies nascitur. Quartum est, augere prurimum, qua generat tumorem mordicatum & pruritiuum. Horum 4. nocumentorum meminit Rhazes 3. ad Mansorem ca. 17. Eorum, inquit, sanguinem, qui multam ex eo sumunt quantitatem, adurit, uisum quoq; debilitat. atq; sperma minuit: generat prurimum & scabiem. Per salsa præterea gignunt serpiginem, impetiginem, morpheam, & lepram in dispositis, & uias urinae diu continuata excoiāt. Moderatè tamen salsa fastidium auferant, ciborum adpetentiam faciunt, atq; acuumt.

DE

DE CONSERVANDA
DE SAVORIBVS.
CAPVT LIII.

Hl feruore uigent tres, falsus, amarus, acutus.
Alget acetosus, sic stipans, pōticus atq;
Vinctus & insipidus, dulcis, dant temperamentum.

Ecphrasis.

Hoc loco recensentur cuiusq; saporis qualitates. Et primo dicitur hos tres, salsum, amarum, & acutum, calfacere corpus utentis. Dein hos tres: acetosum, stypticum, & pōticum infrigidare. Tertio uerò loco, hosce tres: unctuosum, id est, pinguem, dulcem, & insipidum, quem Græci ἀπείροπον, id est, qualitatis expertem, esse temperatos, adeo ut corpus neq; refrigerent neq; excalfaciant. Auicenna 2. Canon. Tract. 1. cap 3. Octo sunt inquit, ueri saporibus, qui sequuntur insipidum, ut sunt dulcedo, amaritudo, acuitas, falsedo, acetositas, pōnicitas, stypticitas, & unctuositas. Enumerando tamen insipiditatem pro sapore, sicuti fit hoc loco, erunt nouem saporibus. Accipitur autem sapor pro omni eo, quod gustu dijudicatur. Horum tres sunt calidi, falsus scilicet, amarus, & acutus. Auicenna ibidem. Acutum, inquit, est calidius, dein amarum, ac dein salsum, quoniam acutum est fortius ad resolucendum, incidendum, & abstergendum, quàm amarum, & inde salsum est.

Sapores
vcto.

Sapor.

sum est sicut amarum confractū cum humiditate frigida. Tres sunt frigidi, scilicet acetosus, stipticus, id est, stypticus, et pōticus. Ponticus tamē ceteris frigidior, deinde stypticus, hinc acetosus. Et propter hoc in omnibus fructibus qui dulcescunt, prius est ponticitas uehementis frigidationis, deinde postquam per calorem solis digestiuium, aliquo modo digesti sunt fructus, sentitur in eis stypticitas, & declinant ad acetositatem, sicut agresta, & tandem dulcescunt. Acetosum **Acetosum**
 uerò. quamuis sit minus frigidum quàm stypticum, tamen propter subtilitatem & penetrationem suam in pluribus maioris est infrigidationis. Ponticum **Ponticum**
 & stypticum, eodem Auicenna teste, sunt in sapore propinqua, sed stypticum nihil contrahit lingue præter superficiem extimam. Ponticum uerò contrahit & exasperat, & superficiem extimam, & interiora eius.

Postremo uerò, saporum tres sunt temperati, id est, non excedentis caliditatis siue frigiditatis, dulcis scilicet, unctuosus, & insipidus. Dulce enim licet calidum sit, tamen in eo non apparet fortitudo caliditatis, sicut dicit Rhazes 3. ad Mansorem ca. 1. Porrò unicuique saporis propriæ adsignantur operationes, sicut testatur Auic. & Rhazes.

Operationes enim dulces, inquit Auic. sunt digestio, & lenificatio, & multiplicatio nutrimenti, et natura diligit ipsum, & uirtus attractiua attrahit ipsum. Et Rha. inquit: qui dulci usus fuerit, multa bilis in eo generas

DE CONSERVANDA

generabit & sanguinis multitudo, oppilationes quoque generat, & apostema in epate & splene: & precipue si hæc membra ad hoc fuerint præparata, uentris itidem fluxus ex eo sequitur, & mollificat stomachum. Pectori uero & pulmone confert, corpus itidem impinguat, & augmentum spermatis tribuit.

Operationes uero amari (secundum Auic.) sunt abstersio, & exasperatio, secundum Rhazem, amarum calfacit & desiccatur fortiter, citoque sanguinem ad adustionem & malitiam perducit, bilem quoque rubeam in sanguine augmentat.

Operatio pontici, iuxta Auicenni sententiam, est contractio, si ponticitas fuerit debilis, aut expressio, si fortis.

Operationes stiptici, secundum Auic. sunt contractio, inspiratio, induratio, & retentio. Secundum Rhazem uero, stipticum corpus infrigidat, & desiccatur, carni quoque ac sanguinis minorationem facit, si quis eo multoties utatur, stomachum confortat, ac uentrem secundum plurimum constringit, & sanguinem generat melancholicum. Videtur autem Rhaz. Ponticum sub stiptico comprehendisse, quia de Pontico nihil expressit.

Operationes unctuositatis, secundum Auic. sunt lenificatio, lubricatio, & coctio, id est, digestio parua. Secundum Rhaz. unctuosum stomachum mollificat, & uentrem fluere facit. Ac satietatem adfert, antequam homo cibi quantitatem sibi necessariam adsumat.

mat, & calfacit, maximè tamen febricitantes, uel haemes epar, uel stomachum, calida. Corpus præterea humectat atq; lenit. Phlegma uerò auget, & cogitationem reddit hebetem, & auget somnum.

Operationes acuti, secundum Auicennam, sunt resolutio, incisio, & putrefactio. Secundum Rhazen uerò, acutum calorem auget, & corpus uelociter inflamat, ac sanguinem adurit, ipsumq; prius in bilem mutat rubeam, postea in nigram.

Operationes falsi, secundum Auicennam, sunt abstergio, ablutio, exiccatio, & prohibitio putrefactionis.

Operationes acetosi secundum Auicennam sunt infrigidatio & incisio. Secundum uerò Rhazen, acidam bilem rubeam & sanguinem reprimit, atq; uentrem stringit, si stomachus & intestina munda fuerint. Si autem phlegmatis in eis fuerit multitudo, uentris efficit fluxum, & corpus infrigidat, uirtutem quoq; debilitat digestiuam, propriam in epate. Neruis uerò, & neruosis membris nocumentum adfert, & corpus desiccatur, uirtutem autem appetitiuam excitat. De operationibus insipidi, dicit Rha. aliquod esse insipidum, quod magis nutrit, scilicet quod æqualitati uicinum est. Aliud uerò, quod temperatè infrigidat, cum quo multa fuerit humiditas, humectabit. Cum autem fuerit siccum, desiccabit.

DE VIPA. CAP. LIII.

BIs duo uipa facit, mundat dentes,
dat acutum L

DE CONSERVANDA



Visum, quod minus est implet, minuit
quod abundat.

Quatuor hic recensentur commoda uipae. Primum est, uipam mundare dentes. Quia propter panem diutius dentibus inhaerentem quam uinum sine pane, limositas illa dentibus inhaerens, unde luridi dicuntur dentes, à uino melius consumitur & abstergetur. Secundum est, uipam acuerè uisum, quia reprimit malos fumos ad cerebrum ascendentes, ac sua commixtione spiritus uisuos obscurantes. Digerit enim materias malas stomacho inhaerentes. Tertium est, uipam cruda digerere, quia claudit orificium stomachi, & confortat digestionem. Quartum est, uipam superfluè digestum ad temperamentum reducere. Et hoc maximè ueritatem habet de uipa panis cum uino, dum modo panis primo sit assatus, aut

Vipa, suprâ prunas exiccatus. Vipa dicitur uulgo, ein wein suppe.

DE

DE DIAETA. CAP. LV.

OMnibus adfuetam iubeo feruare
diaram,

Approbo sic esse, ni sit mutare necesse.

Hippocrates testis, quoniam sequitur
mala pestis,

Fortior est meta medicinæ certa diara,

Quam si non cures, fatue regit, & male
curas.

Heic præcepta quædam traduntur de diæta. Quo
rum primum est, omnibus conuenire, ut seruent con
suetam diætã. Per diætã uerò intelligitur admini *Diætã*
stratio cibi & potus. Ratio est, quia transgressio à
stratio Consue
consuetudine uocet nocumento magno. Consuetudo
enim est altera natura, quod ergo diu adfuetum est in
naturam serè transiuit, quem admodum igitur naturam
custodire oportet, ita & consuetudinem, præcipuè si
laudabilis fuerit. Et quemadmodum seruanda est con
suetã administratio cibi & potus, ita & consuetudo
aliarum rerum non naturalium eadem ratione. Un
de si quis consuetus multum laborare, uelit hanc con
suetudinem immutare, ocioq; indulgere, minus ue
laborare, uel aliud laboris genus adsumere, idq; alio &
tempore & modo, ille proculdubio multum ex hoc de
bilitabitur. Idem intelligendum de cibo & potu, som
no & uigilia, repletione & inanitione, & animæ ac
cidentib. In quibus omnibus obseruanda est consuetus
do, si sit laudabilis, uel parum laudabilis, siue indiffe

DE CONSERVANDA

rens in bonitate & malitia, respectu illius ad quod fieri debet permutatio.

Sciendum autem hoc loco debiles & senes facilius ferre consuetos labores, quàm fortes atq; iuuenes inconsuetos, id quod his uerbis confirmat Hippo. lib. 2. Aphor. 49. Qui consueti solidos labores ferre, & si fuerint imbecilles & senes, non consuetis, fortibus atq; iuuenibus facilius ferunt. Quod uerò dicit inquit Philotheus, tale est. Sunt autem quidam, hic quidem senex, hic autem in uigore ætatis, uterq; incipit fodere terram, & seni quidem fodere bene cedit, illi autem qui in ætatis uigore est, minimè, illi quidem ob consuetudinem, et si imbecillis, huic autem ob inconsuetudinem, et si robustus sit.

Notionem enim uniuersalem esse oportet, quòd exercitatae partes alijs sunt robustiores, & propter hoc faciliè subeunt consuetos labores. Secundum est, malam pestem, id est, maximum incommodum sequi permutationem consuetæ diætæ, ut testatur Hippoc. lib. 2. de uictus rat. in morbis acu. nisi fuerit necesse eam permutari, quando est illaudabilis, ita ut inde sequantur pessimæ ægitudines, qualis est prandium siue cœnam prauis cibus terminare. Huiusmodi enim consuetudinem necessarium est corrigi & permutari, non quidem subito, sed paulatim & ordinatè. Nam omnis subita mutatio uehementer nocet, maximè si à consueto ad inconsuetum fiat permutatio.

Deinde etiam necesse est eam permutari, ne si forte ad

Subita
mutatio
nocet.

tè ad inconsueta fiat translatio, sequatur læsio. Nam qui se ad omnem dietam adsuefacit, minus lædetur, cum se ad inconsueta transtulerit. Idem etiam intelligendum de alijs rebus non naturalibus, id quod testatur Hippoc. lib. 2. Aphor. 50. Quæ ex longo tempore consueta sunt, etsi deteriora sunt, insuetis minus molestare solent. Oportet igitur ad ea insueta permu-
tari. Vnũ quodq; enim ipsorum, inquit Philosophus, consuetum effectum minus lædit, eò quòd natura quidem magis innocuum, sed in consuetudinem nondum uenerit: ut consuetus comedere manna, in boni mutatione cibi iniuria adfcitur, propter desuetudinem: et consuetus bibere aquam, in meri potionem mutaue-
rit, læditur, quoniam à consuetudine aberrat. Sic et in his quæ particularia sunt. Similiter autem oportet et ad insueta permutare, ut si quando fortuna coegerit, ea ferre possimus, eum enim qui usus est multo nutrimento, oportet et parum comedere, ut causa adueniente ferat et illius usum.

Quapropter quisq; cauere debet, teste Rhas. lib. 4. cap. 10. ad Mans. ne alicuius rei sibi consuetudinem faciat, quam ipsum obseruare oporteat, ex cuius obseruatione constrictione patiatur. Vt si quis uno cibo consuetè semper utitur, uel aliquo potu, uel omnino ab eis abstineat, uel dormire, uel coire consuescat: et ex aliquo istorũ grauiter constringatur, maximum incurrit nocumentum, si ab eis abstinuerit.

Quapropter quisq; corpus suum sic disponere deo

DE CONSERVANDA

Consuetudo
uandanda.

bet, ut caloris & frigoris patiens esse possit, & ad
motiones & cibaria sibi necessaria aptum reddatur,
& ut somni & uigiliarum horas, atq; mansiones &
domos sine læsione permutare possit. Fortassis enim
ex necessitate hoc aliquando agere cogetur. Quod
quidem fieri poterit, si consuetudo non obseruetur ad
unguem, sed interdum ad inconsueta transeamus.

Tertium est, fortio rem ac potio rem metam medendi
esse certam dietam, quam si medicus nõ curauerit,
ac aliam indebitam administrauerit, fatuè regit æ-
grum, & malè curat.

Est porrò triplex diætã, siue alimentorum genus.
Alimentum scilicet plenum, alimentum modicum, ac
alimèntum tenue. Alimentum plenum, est sanorum ci-
bus, qui non solum uires conseruat, sed etiam auget.
Alimentum modicum ad sanos etiam spectat, uires
quidem conseruat, sed non auget. Alimentum tenue, id
est, quod uires imbecilleis reddit. Hoc uerò alimen-
tum quod tenue dicitur, ab autorib. in multas partes
diuisum est, nempe in tenue sine aliquo addito, in te-
nuè exquisitè, in tenuissimum, et in tenuissimum in ex-
tremo. Tenuissimum in extremo alimentum est, nihil
penitus dare. Et si dubitabis, quomodo alimentum dici
potest, cum nihil datur? Respondemus, ita esse illius
uocabuli usum apud Medicos. Tenuissimum uerò est,
dare melicratum solum. Tenue est, ptisanæ succus:
qui si etiam in pauca quantitate sumatur, est exqui-
sitè tenuis. Sanos homines non solum conseruare de-
bemus,

benus, sed etiam augere, propterea uictus plenus illis competit. Qui uerò aegritudine longa laborant, uires augere non debent, sed bene conseruare: aliter usque in finem non sufficerent. propterea hi modicè uictu cibandi sunt, qui etiam sanis conuenit, in quibus uires augere non cupimus, sed illas solùm conseruare animo est. Quos etiam in longo morbo totis uiribus seruare studemus. Cùm uerò aegritudo breui terminatura est, si quarto die finiri debeat, aliquid dare non est opus. Imò si uires sufficerent, & in septimo terminatura esset, nihil penitus dandum esset, nisi post illum terminum. Vnde Hippoc. lib. 1. Aphorif. 6. Extremis morbis, extrema exquisitè remedia optima sunt,

DE ADMINISTRATIONE
Medicinae. CAP. LVI.



DE CONSERVANDA

Q Vale, quid, & quando, quantum,
quoties, ubi, dando,
Ista notare cibo debet medicus bene do-
ctus,
Nemalè conueniens ingrediatur iter.

Hec traditur à medico sex esse consideranda in
administranda diæta. Primum est, Quale. id est, cu-
ius qualitatis debeat esse cibus, quia in ægritudine ca-
lida exhibendus est cibus frigidus, in frigida calidus,
in humida siccus, in sicca humidus. In sanis tamen si-
mili, non contraria qualitate præditus cibus exhiben-
dus est, ut testatur Gal. in arte Medi. cap, 86. Calidiora
corpora, calidioris uictus rationem exposcunt, fri-
gidiora frigidioris.

Secundum est, Quid. id est, cuius substantiæ, athle-
tis enim & rusticis, cum uehementius exerceantur,
cibus exhibendus est crassus, quia uis digestiua eorum
est fortis, nec conuenit eis cibus subtilis, ut pullorum,
caponum, uitulorum, siue hœdorum caro. hæc enim
in eis uel adureretur, uel nimis citò digeretur, qua-
re & sæpius comedere cogentur; nobilibus uerò
& ocio deditis, exhibendus est cibus subtilis substan-
tiæ. Virtutem enim digestiuam habent debilem, que
nequeat crassis resistere cibus, cuiusmodi sunt carnes
porcinæ salsæ, & bouinæ, & pisces sole exiccati. Si-
militer in ægritudinibus acutis, tenuiori diæta uten-
dum est, quam in Chronicis, id est, longis, ut quar-
tanis.

Tertium

Tertium est, Quando. id est, quo tempore sit adsumendus cibus, quia in sanis maximè conseruanda est consuetudo. Vnde in æstate hominibus mane surgentibus, & consuetis bis duntaxat in die cibum accipere, comedendum est hora decima, uel paulo antè, nec expectandum dum meridies prætereat, ob nimium di ei calorem. Similiter coenandum est eis hora sexta, uel paulo post. In hyeme uerò prandendum est hora undecima, ob longitudinem somni: & deinde coenandum hora septima uel paulo post, & maximè seruanda est consuetudo. In ægris quoq; habenda ratio temporis, siquidem in febribus in ipso paroxysmo, uel paulo antè, siue post, abstinere, id est, non nutrire oportet. Quia si statim antè paroxysmum uel in ipso paroxysmo detur: natura impeditur, ac diuertitur à digestionem materiæ febris, eò quòd digestionem cibi magis sit intenta. Neq; dandū est statim post paroxysmum: uirtus enim adhuc nimis debilitata est ex paroxysmo immediatè præcedenti. Exhibendus igitur cibus tam diu ante paroxysmum, ut possit digeri, priusquam ille accedat. Vel exhibendus est aliquantulo tempore post paroxysmum. Et hoc nisi timeatur magna debilitas uirtutis, tum enim dandus est cibus etiam quocunq; tempore. Nam ubi casus aliquis interuenerit, robur naturæ dissoluens, nutrire cogimur, inquit Gal. comment. 9. lib. 1. Aphor.

Quartum est, Quantum. id est, quantitas sumendi cibi, quæ in æstate, ut dictum est, minuetur. Quia

DE CONSERVANDA

calor naturalis tum debilior est ob nimias resolutiones. In hyeme uerò cibus augendus est, uirtute digestiua tunc forti existente, cum calor naturalis sit unitus propter frigus circumstans. *Supra cap. 19.*

Quintum est, Quoties. id est, quoties in die sit cibus exhibendus. Est ergo æstate sæpius exhibendus quàm hyeme, autumno, seu uere, sed minori quantitate, ut dictum est supra. Similiter uirtute digestiua existente debili, sæpe parua quantitate cibus exhibendus est. Existente autem forti, exhibendus est quantitate magna, sed rarius.

Sextum est, Vbi. id est, in quo loco, quia cibus non est sumendus in loco frigidiori, neq; nimis calido, sed temperato.

DE CAULE. CAP. LV.



IVs caulis soluit, cuius substantia stringit.
 Vtraq; quando datur, uenter laxare paratur.
Tria

Tria his determinantur uersibus. Primum est, eius caulium, id est, aquam caulium, id est, brassicæ, & maximè primæ ebullitionis, soluere uentrem, quia in folijs & partibus exterioribus caulium inest uirtus quædam nitrosa, abster siua, debilitè inherens, & facile per pusillam decoctionem, siue ebullitionem se parabilis, quæ sparsa per aquam, ipsam laxatiuam facit. Vnde & prima aqua decoctionis caulium magis aluum deicit quàm secunda, quia uirtus illa nitrosa, abster siua, per primam decoctionem plurimum se iungitur. Secundum est, substantiam caulium à decoctione uentrem stringere, quia omnis uirtus laxandi per decoctionem ablata est, & remanet substantia terrea, sicca, quæ uentrem stringit. Tertium est, utramq; simul sumptam, laxare uentrem, Ratio, quia uirtus abster siua & nitrosa in aqua manet, unde etiam laxat. Sciendum autem primo, caules generare humorem melancholicum, & somnia terribilia, officere stomacho, parum nutrire, uisum obtenebrare, somnum conciliare, menstrua & urinam prouocare: & hæc partim colliguntur ex Auicenn. 2. Can. cap. 148. Partim uerò ex Rhaze, 3. ad Manso. cap. 18.

Deinde uerò sciendum, usum caulium, siue decoctionis, siue seminis prohibere, & retardare ebrietatem, unde Arist. 3. sectione, problemat. 12. Querit quid est, cur brassica sedet crapulam? Idem testatur Rhazes & Auicenna, locis citatis. Respondetur
Ebrietatē
tardare.
 secundum

DE CONSERVANDA

Secundum nonnullos ex caulium comestione eleuari fumos admodum crassos, qui incrassent fumositates uini, & impediane ob crassitiam ad cerebrū penetrare. Aristot. uerò hanc adsignat causam, quia omne quod trahit humidum uinosum, ad se ac à corpore reuellit, & corpus refrigerat, curat crapulam: caulis est huiusmodi, ergo caulis curat crapulam? Quòd autem caulis sit huiusmodi, probatur, quia per succū caulis, cum sit diureticus, detrahuntur humores uino si indigesti à toto corpore, & in uesicam deferuntur, & ipsa substantia frigida, styptica ac terrea supra in uentriculo remanens, corpus refrigerat, quo fit ut tenues humores ad uesicam labamur. Cum itaq; humor utriq; educatur, corpusq; refrigeretur, rectè per consequens curatur crapula. Euenit ad hæc, ut cum humores deorsum se trahunt, atq; excernunt, flatum etiam secum deducant, qui si per uinum liceat, in caput se efferens, grauitatem creat, & crapulam. Sin autem deorsum se uertit, corpusq; ob causam prædictam refrigeratum est, dolor crapulæ omnis tollitur.

DE MALVA. CAP. LVIII.

Dixerūt maluam ueteres, quòd molliat aluum.
 Huius radices rasæ, soluunt tibi feces.
 Vuluam mouerunt, & fluxum sæpe dederunt.

Hic



Hic tres enumerantur proprietates, siue effe-
 ctus Maluæ, quorum primus est, ipsam mollificare Maluæ
 uentrem. Est enim unum ex quatuor emollientibus,
 quæ sunt: Malua, Althæa, Brancha ursina, & Mercuri-
 alis; unde ferè clysteres fiunt lenitiui, & mollifica-
 tiui ad

DE CONSERVANDA

tiui ad secum induratarum eductionem. Est autem duplex Malua, quædam enim floribus est sanguineis, quædam uerò albis: & in hac maior est uis emolliendi quàm in prima.

Secundus effectus est, radices maluæ rasæ educere feces, & hoc quando inde fiunt glandes, id est, suppositoria, quemadmodum fieri solent ex radice Mercurialis.

Tertius est, Maluam ciere menstrua in mulieribus, & hoc ob nimiam eius humectandi ac lubricandi facultatem, qua uena matricis facilius à sanguine acuto funduntur. Tradit Platearius, Maluam certo experimento menstrua prouocare.



di facultatem, qua uena matricis facilius à sanguine acuto funduntur. Tradit Platearius, Maluam certo experimento menstrua prouocare.

DE MENTA.
CAP. LIX.

MEntitur mēta si sit depellere lenta.

Ventris lumbricos, stomachi uermesque nociuos.

Heic

Heic habetur unicum præceptum de Menta, quòd scilicet hoc nonine dignanda non sit, nisi uim habeat auferendi uermes uentris & stomachi. Est enim magnæ & fortis aromaticitatis, & uehementis amaritudinis, unde non secus atq; Absinthium uermes interficit. Exhibenda est autem decoctio eius uelut Absinthij quoq; & non substantia. Aduertendum tamen, eo quòd admodum sit calida & sicca, sanguinem adurens, non competere ut cibum, sed potius ut medicinam. Stomachum enim confortat, & calfacit, sedat & digerit singultum, prohibet uomitum phlegmaticum & sanguineum, Venerem pro uocat, ob inflationem quæ est in ipsa, & humiditatem hortulanam, prohibet sputum sanguinis, & propria quadam uirtute confert aduersus morsum canis rabidi. Coire lac densariq; in caseum non patitur, si folia eius lacti immergantur, teste Diosc. li. 3. Et Auic. 2. Can. cap. 499.

DE SALVIA. CAP. LX.

CUr moriatur homo, cui salvia crescit in horto?

Contra uim mortis non est medicamen in hortis.

Salvia confortat neruos, manuumq; tremorem:

Tollit, & eius ope febris acuta fugit.
Salvia,

DE CONSERVANDA



Salvia Castoreumq; Lauendula, Primula ueris.

Nasturt. Athanas. hæc sanant paralytica membra.

Salvia saluatix naturæ conciliatrix.

Hoc loco tria imprimis pertractantur. Primo innuitur magnam esse utilitatem salvia. Queritur aut per mo-

per modum dubij, cur homo moriatur, in cuius horto
 crescit salvia? Respondetur secundo uersu nullam me-
 dicinam crescere in hortis, quæ mortem prohibeat.
 Secdūo traduntur tres effectus salviæ. Primo enim
 confortat neruos, quia exiccat humiditates, quibus ij
 impediuntur & relaxantur. Deinde remouet tremo-
 rem manuum, quia ut dictum est, neruos confortat.
 Quicquid autem confortat neruos, tremorem tollit,
 cum generetur tremor ex debilitate neruorum. **Vn- Tremor**
 de senes quidam & uetula potui & cibo suo folia **manuum.**
 salviæ imponunt. Tertio uerò remouet febrem acu-
 tam, id est, impedit ne inuadat, cuius hæc potest assignari
 nari causa: quia exiccando humores, impedit putre-
 factionem, unde febris acuta sequi solet.

Est porro salvia calida & sicca, neq; per se in-
 uictus salubris ratione exhibenda. Attamen cum ner-
 uos plurimum corroboret, homines in sanitate tuen-
 da, ea dupliciter utuntur. Primo quidem uinum inde
 conficiunt, quod saluiatum uocant, quo plurimum u-
 ti solent in principio mensæ. Confert autem hoc ip-
 sum paralyticis, & epilepticis, si quidem modicè su- **Saluiatis**
 matur. Præcipuè tamen, si exhibeatur post purgatio **uinum.**
 nem ex sumpto medicamine.

Deinde utuntur salvia in salsis: exiccat enim ap-
 petitum, & maximè cum stomachus humoribus pra-
 uis, crudis, & indigestis, repletus fuerit.

Est autem salvia duplex. Domestica scilicet latis
 & magnis folijs: & quæ uulgo nobilis dicitur, folijs

DE CONSERVANDA

minoribus & strictioribus. Græcis ἐλελίσφακος δὲ
citur.

Tertio loco enumerantur sex res medicinales pro
curatione paralysis, Salvia uidelicet, Castoreum, La
uendula, Primula ueris, Nasturtium, & Athanasia.
Hæc enim curant & sanant membra paralytica. De
Salvia quidem patet ex iam dictis, quia confortat ner
uos: uel quia calida est, & sicca, consumit materiam
plegmaticam neruis imbibitam, unde paralysis nasci
tur. Castoreum uerò neruos maximè confortat, calfa
cit, & exiccat. De quo Auicenna Canon. 2. cap. 126.
Est, inquit subtilius, & fortius omni quod calfacit et
exiccat, confert neruis, & calfacit, & confert tremo
ri & spasmò humido, & stupori, & Paralyfi. Neq;
est aliud magis iuuatiuū uentositatum in aure quàm
ipsum, cum ex castoreo accipitur quantum est lens u
na, & dissoluitur in oleo nardino, & distillatur in
eam. Plures alios effectus eius habet Auicenna ibi
dem & Diosco. lib. 2. Est autem Castoreum, testi
culus animalis, quod Castor, siue Fiber dicitur. Ole
um de castoreo non minus ualet in paralyfi quàm ip
sum Castoreum, si post euacuationem materiæ ex
hibeatur: tunc enim materiam residuam consumit,
& neruos confortat. Lauendula quoq; fragran
tia sua neruos confortat, & calfactione paralysis
materiam consumit. Idem præstat & Primula uer
is, quia & ipsa sua fragrantia & calfactione ner
uos confortat. Vnde nonnullis etiam herba para
lysis

lysis appellatur. Dicitur autem Primula ueris, quod una sit ex primis aromaticis in uere prodeumibus. Nasturtium est calidum & siccum, extenuat, incidit, & resoluit, qua ratione etiam materiam paralysis aufert. Auicenna 2. Canon. capit. 613. testatur conferre omni mollificationi neruorum, quia calfaciat, & educeat phlegmata, & emundet neruos à phlegmate. Quare consulunt medici, ut in ieiunio quadragesimali edatur Nasturtium, propter cibos phlegmaticos, qui per id tempus exhiberi solent. Est autem Nasturtium herba uulgaris, & ubiq; nota, nascitur in locis frigidissimis, scilicet petrosis, & aquis, ubi multi sunt fontes. Athanasia uero alio nomine dicitur Tanacetum, Teutonicè Reinfarn/ odder Wurmfrant. Hæc herba uirtutem habet purgandi phlegmatis, & caliditate sua exiccat neruos, expurgat etiam uermes, & materiam unde illi generantur. Quare Galli magna ex parte in diebus Paschalibus utuntur Athanasia frixa cum ouis, ad purgationem phlegmatum, ex piscibus in ieiunio quadragesimali collectorum, unde facîle uermes in dispositis & aptis generari possent. Ultimo uersu traditur Saluiam dici, quasi naturæ saluatricem.

Nasturtium

Athanasia

DE RUTA. CAP. LXI.

M 2

DE CONSERVANDA



Nobilis est ruta, quia lumina reddit
acuta,
Auxilio Rutæ uir quippe uidebis acutè.
Rura comesta recens oculos caligine
purgat. Ruta

Ruta uiris coitum minuit, mulieribus
auget:

Ruta facit castum, dat lumen, & ingerit
astum.

Cocta facit ruta de pulicibus loca tuta.

Recensentur heic quatuor effectus Rutæ. Pri-
mus est, ipsam uisum acure, & præcipuè succum Visus.
eius, ut testatur Auicē. 2. Canon. ca. 578. De hoc ef-
fectu uide supra cap. 13. Secundus est, Rutam mi-
nuere in uiris coeundi desyderium, augere uerò in
mulieribus. Ratione enim caliditatis suæ exiccat
& minuit sperma in uiris, eo quòd subtile sit &
aëreum, sed in mulieribus extenuat & calfacit, cum
sit aquosum & frigidum, easque magis ad coitum in-
citāt, ob subtilitatem & caliditatem. Tertius est,
Rutam facere astutiam, id est, apprehensionem faci-
lem, & inuentionem alicuius medij in caussa subtili:
Calfactione enim & exiccatione attenuatur, & acu-
untur spiritus, fouetur & illustratur ingenium. Quar-
tus est, decoctione rutæ depellere pulices, si ex ea Pulices.
domus irroretur, interficit enim eos, ut uno ore om-
nes medici testantur. Auic. 6. 4. Tract. 3. cap. undeci-
mo. Quando, inquit, aspergitur domus cum infusio-
ne colocinthidæ, saliant pulices, et fugunt. Et simili-
ter ex decoctione rubi.

Et dixerunt quidam, quando ponitur sanguis Contra
hirci in fouea in domo, aggregantur pulices apud pulices.

DE CONSERVANDA

eum, deinde moriuntur, & similiter aggregantur. Super lignum linitum ex adipe ericij, & fugunt ex odore caulis & foliorum Oleandri. Nihil autem æquè deijcit pulices atq; res fortis odoris, uelut Ruta. Mentha, Mentastrum, Lupulus, præcipuè tamen feces, uel urina equi. Irroratio quoq; domus ex decoctione seminis rapæ occidit pulices. Ex suffitu etiam cornu taurini fugunt pulices. Pro captione tamen eorum, melius nihil est, quàm impositio pauci bombycis in lecto, in illo enim congregantur.

DE CEPIS. CAP. LXII.



DE cepis medici non consentire uidentur.

Cholericis Fellitis non esse bonas ait ipse Galenus.

Phlegmaticis uerò multum putat esse salubreis.

Non

Non modicum fanas Asclepias afferit
illas.

Præsertim stomacho, pulchrumq; crea-
re colorem,

Contritis cepis loca denudata capillis
Sæpe fricans, capitis poteris reparare
decorem.

Agitur hoc loco de cepis, de quibus adnotantur
quinq; Primum est, medicos disseminare de natu-
ra cepearum, quibusdam enim videtur eas conferre
phlegmaticis, alijs contrà. Rhazes namq; 3. ad Man-
sorem cap. 18. testatur eas generare humores super-
fluos in stomacho, & phlegma. Secundum est,
Galenum probare, cepas multum obesse cholericis,
idq; facit lib. 2. cap ultimo, de alim. facul. Acrium, in-
quit, omnium, ut cepearum, allij, & porri asiduus
usus est euitandus, præsertim ei, qui nature est plus
equo biliosæ, quoniam quidem solis pituitosum hu-
morem, aut crudum & crassum, & glutinosum col-
ligentibus, huiusmodi edulia sunt accommodata. Est
autem cepe, ut tradit Auic. 2. Cas cap. 123. ex tertio
ordine excalescentium, ut Galen. lib. 7. de simpli.
facul. ex quarto. Quare nocet calidis, ut sunt cho-
lerici. Fellitos autem dixit biliosos, Tertium
est, cepas plurimum prodesse phlegmaticis, quia
excalescent, incidunt, extenuant, abstergunt,
& aperiant, unde phlegmaticos & glutinosos
humores in phlegmaticis coacervatos digerunt,

M 4

DE CONSERVANDA

incidunt, abstergunt, & extenuant. Quartum est, cepas conferre stomacho, ipsum enim à phlegmatibus exonerant & calfaciunt, Auicenna loco citato. Et quod inquit, ex cepis cõeditur propter suã caliditatem confortat stomachum debilem, & appetitum facit, eadem etiam ratione decorant colorem faciei. Fieri enim nequit, ut calor faciei sit uiuidus ac floridus, stomacho phlegmate & humoribus prauis ac crudis referto. Quintum est, locis glabris ac depilatis pilos siue crineis restituere, si costæ conterantur, & inde loca perfricentur. Et hoc uerum est, si depilatio acciderit ex pororum opilatione, & corruptione materiæ sub cute. Cepæ enim aperiunt poros, resoluendo materiam malam sub cute detentã, ac bonam in locum attrahendo. Quapropter alopecie earum succo conuenientissimè perfricantur, ut testatur Auicenna 2. Canon. capit. citato, & 7. 4. capit. 6. Vnde infertur capitis decorem reparari per ceparum frictionem, capitis porrò decor pili sunt. Cepæ præterea Venerem stimulant, appetentiam inuitant, faciei ruborem inducunt, cum melle eradiciant uerrucas, sitim mouent, & nocent intellectui. Humorem enim prauum & crassum generant, saliuam multiplicant. Succus earum confert aquæ in oculum defluenti, et abstergenti uisum. Cepæ item tritæ cum melle et aceto, conferunt mor sui canis rabidi, quare quidam addunt hos duos uersus:

Adpositas perhibent morsus curare caninos,

Si tritæ

Contra
caluiciem

*Si trita cum melle prius fuerint & aceto.
Plura de his diximus suprâ capite decimotertio.*

DE SINAPI. Cap. LXIII.



EST modicum granum, sic
cum calidumq; sinapi.
Dat lachrymas, purgatq; ca-
put, tollitq; uenenum.

*Heic agitur de sinapi. Primo quidem
ad signatur complexio ipsius, quod uidelicet granum
sit pusillum, calidum & siccum, & quidem ordine
4. teste Auicen. 2. Canon. cap. 982. Deinde uerò recen-
sentur tres proprietates, siue effectus grani sinapis.
Primus est, commouere lachrymas, quia nimia ca-
lilitate sua extenuat, & dissoluit humiditates cere-
bri, quibus deinde fluentibus proueniunt lachrymæ.
Secundus est, expurgare caput, cerebrum uideli-
cet mundando, & abstergendo humiditates phlegma-
ticas à capite. Expurgat etiam caput, quod sternuta-
menta creat, tritum & naribus admotum, quare apo-
plectis quoque auxiliatur eodem modo. Per sternu-
tamenta enim expelluntur nocumenta cerebri. Sc-
men item sinapis, caliditate sua extenuat phlegma-
ta, & dissoluit ea quibus obstruuntur meatus cere-
bri, & generatur apoplexia, unde colligitur admo-
dum incidere phlegma, consumere & mundare.
Tertius est, tollere uenenum, id quod testatur &*

*Caput
purgare.*

M 5

DE CONSERVANDA

Auic. loco citato. Et fugiunt, inquit, ex fumo eius uermes ueneni .

DE VIOLA. CAP. LXIII.



CRapula discutitur capitis dolor atq;
grauedo,
Purpuream uiolam dicunt curare ca-
ducos.

Ebrietat. Referuntur hic tres proprietates, siue effectus
uiolae. Primus est, uiolam sedare ebrietatem. Odo-
rem enim habet temperatum, & suauem, & hic ma-
ximè confortat cerebrum. Forte autem & ualidum
cerebrum, non facilè ebrietate tentatur, sed imbe-
cillum facilimè. Viola item cum frigida sit, cere-
brum refrigerat, & ineptum reddit ad recipiendos
fumos

dos fumos calidos. Secundus est, uiolam discutere Caput
 & sedare dolorem ac grauedinem capitis. Et hoc ue-
 rum est, si intelligatur de dolore ex calida caussa, ut
 testatur Auic. 2. Can. ca. 726. Et Rhazes 3. ad Man.
 cap. 21. Et Mesues lib. 2. sectionis primæ simplicium,
 cap. 11. Ratio, quia uiola frigida est, & ita repugnat
 caussæ calidæ. Tertius est, uiolam curare caducos, Epilepsia
 id est, epilepticos. neq; sine caussa additum est, dicunt.
 quia celeberrimi autores hunc effectum uiolæ non at-
 tribuunt. Cuius tamen hæc posset adsignari causa,
 quòd scilicet ob fragrantiam uiolæ, confortetur cereb-
 rum, ita ut à paruis nocumentis minimè lædatur,
 & per consequens, non incurrat epilepsiam, quæ di-
 citur parua apoplexia, ex opilatione neruorum sen-
 sitiuiorum eueniens.

DE VRTICA. CAP. LXV.

A Egris dat somnum, uomitum quo-
 q; tollit & usum.

Illius semē colicis cum melle medetur.

Et tussim ueterem curat si sæpe bibatur.

Frigus pulmonis pellit uentrisq; tumo-
 rem.

Omnibus & morbis sic subuenit articu-
 lorum.

Septem hic referuntur effectus urticæ. Somnus
 Primus est, urticam aegris somnum cõciliare, quia
 extenuat, incidit, & abstergit phlegma, & crassos
 humores

DE CONSERVANDA

humores, quibus natura grauatur & somnus impeditur. Secundus est, tollere uomitum & usum eius. Vomitus enim & nausea, plurimum ex uiscoso humore accidunt, quem urtica incidit. Tertius est,

Colica. urticam mederi colicis, quia incidit, extenuat, resoluit, & abstergit humiditatem phlegmaticam, & uentositatem crassam, unde colica frequentius accidere solet. Et autem colica uehemens dolor in intestino laxiori, quod colon græcis dicitur, quemadmodum iliaca siue colos, in tenuioribus intestinis. Quar-

Tussis. tus est, urticam curare tussim ueterem, & maxime si semina eius in melle temperata fuerint, urtica enim phlegma uiscosum è pectore expellit, teste Rhaze 3. ad Manso. cap. 28. Auicen. 2. Can. cap. 725. Quando inquit, bibitur cum aqua hordei, mundificat pectus, & quando decoquuntur folia eius in aqua hordei, educunt humores crassos, qui sunt in pectore, sed semen eius est fortius. Quintus est, urticam pellere frigus pulmonis, & hoc ob caliditatem suam. Sextus est, urticam sedare & pellere humorem uentris, resoluit enim inflationes, unde sæpius uenter intüescere solet, Septimus est, urticam subuenire omnibus do-

Podagra loribus articulorum, uelut Arthridi, ischiadi, & podagræ, quando scilicet proueniunt à materia frigida, phlegmatica, crassa: urtica enim calfacit, incidit, & extenuat urticam phlegmaticam crassam. Vnde etiam, autore Auic. loco citato, excitat coitum, et propriè semen eius cum uino, quod & Gal. adprobat lib. 6.

lib 6. de sim. Medi. facul. ubi sic inquit: Sed & quid
dam flatuosum obtinent, quo & uenerem extimua-
lant, & maximè ubi cum musto semen bibitur. Ape-
rit etiam urtica orificium matricis, uentrem modicè
subducit, ipsa duntaxat abstersione, ac ueluti titilla-
tionc, non purgatione, phlegma & humorem crudum
ed, cens. Ne uerò guttur exurtica a ut semine eius la-
datur, prodest post sumptionem
eius bibere aliquantulū olei rosa-
cei. Est aut urtica calida in princi-
pio 3. gradus, & sicca in 2. Aui.

DE HYSOPO. Ca. LXVI.

Hysopusq; herba est
purgans à pectore
phlegma.

Ad pulmonis opus cum
melle coquenda iugata,
Vultibus eximium fer-
tur prestare colorem.

Recensentur hoc loco effectus
hyssopi. Quorū primus est. Hys-
sopum purgare & expellere è pe-
ctore phlegma. Desiccatur enim &
excalfacit ordine 3. uehementer
abstergit, dissoluit & consumit
humiditatem phlegmaticam, &
pre-



DE CONSERVANDA

præcipuè respicit partes pectoris, expurgans inde
 & expellens phlegma. Secundus est, purgare
 pulmonem à phlegmate eadem de causa. Et propriè
 quidem, si coquatur cum melle, nam & mel abster-
 git, unde augetur abstersio hyssopi. Idem testatur A-
 uicen. 2. Can. cap. 367. ubi sic inquit: Hyssopus con-
 fert pectori & pulmone, & affectos dispnoea, & ue-
 teri tussi, & eius decoctio cum ficibus & melle simi-



liter. Tertius est, præstare
 bonum & eximium colorem fa-
 ciei, idq; confirmat Auicenna
 loco citato. Eius potus, inquit
 efficit colorem bonum, & e-
 ius gummi abstergit uestigia in
 facie. Eadem quoque ratione
 soluendo educit phlegma, et a-
 scaridas, & uermes, eodem A-
 uicenna ibidem teste. Vinum de
 coctiõis eius, autore Plateario,
 matricem expurgat & abster-
 git à superfluis humoribus.

DE CEREFOLIO.

CAP. LXVII.

ADpositum cancris
 tritum cum mel-
 le medetur.
 Cum uino potum late-
 ris sedare dolorem

Sæpe solet, tritam si nectis desuper her-
bam.

Sæpe solet uomitum, uentremq; tenere
solutum.

Ephrasis.

Heic recensentur tres effectus cerefolij. Primus
est, cerefolium tritum cum melle & impositum, cu-
rare cancrum. Idem dicit & Platearius. Est autem Cancer
cancer, apostema melancholicum, corrodens partes
corporis tam carnosas quam neruosas. Nomen acce-
pit à fluuiatili cancro. Quemadmodum enim in isto
pedes ex utraq; parte sunt corporis, ita in hoc malo
uene oppletæ, & in ambitu tensæ, cancri animalis
pedibus omnino sunt similes. Secundus est, cerefo-
lium potum cum uino abscindere dolorem lateris, tor Tormina
mina quoque uentris discutit, quia inflammationem
eius ex crassa uentositate, unde prouenit dolor, mi-
tigat. Præterea & stomachi uentositatem omni-
umq; aliorum uiscerum soluit, & oppilationem tol-
lit, & ad hoc ipsum efficax est uinum. Tertius est,
cerefolium sedare uomitum & fluxum uentris, quia Vomitus
cum calidum sit in tertio gradu, & siccum, in 2. mate-
riam illam ex qua uomitus prouenit, digerit & exi-
cat. Et maximè si uomitus aut solutio uentris fuerit
à materia frigida phlegmatica. Prouocat urinam
& mens

DE CONSERVANDA

et menstrua, soluit dolorem lateris, renum et vesicæ, præcipuè si cum melicrato exhibeatur.

DE ENULA CAMPANA.
CAPVT LXVIII.



ENula campana, hæc reddet præcordia sana.

Cum succo rutæ, succus si sumitur eius, Affirmant ruptis quòd profit potio talis.

Ecphrasis.

Heic agitur de Enula campana, quam Græci Elephion uocant. Refruntur autem duo eius effectus. Quorum primus est, enulam confortare præcordia, quo

quo nomine hic exta in homine, orificium stomachi, membra spiritus siue anhelitus, & quæcumq; cordi uicina sunt, intelliguntur. Idq; maximè radix eius præstat. Odorata enim cum sit, manifestum est, cum membra neruosa, cuiusmodi est orificium stomachi, corroborare. De membris spiritus siue anhelitus, nullum est dubium, quoniam ex Helenij radice confortentur. Vinum enim inde factum, quod enulatum uocant, pectus & pulmonem expurgare & emundare, experientia constat. Approbatq; Auicenna 2. Canon. cap. 240. Eadem deglutita (ut ibidem habetur) cum melle, adiuuat ad expuendum, estq; ex ijs quæ letificat & confortant cor. Secundus est, succum entie, cum succo rutæ plurimum conferre herniosis, id est, ruptis, quibus intestina in scrotum delabuntur. Maximè uerò si hernia fuerit ex uentositate. Hæc enim succo rutæ & enulæ dissoluitur, Confert præterea enula stomacho prauis humoribus referto, aperitq; oppilationes epatis & splenis, ut testatur Rhazes 3. ad Mansorem cap. 18. Confert item omnibus lesionibus & doloribus frigidis, & commotionibus uentositatum, & inflationi, Autore Auicenna loco citato.

DE PVLEGIO. CAP. LXIX.

CUm uino nigram choleram potata repellit.

Adpositam uiridem dicunt sedare podagram.

N

DE CONSERVANDA



Hoc in loco duo enumerantur effectus pulegij. Quorum primus est, pulegium, & præcipuè liquoris eius stillatitium, cum uino purgare choleram nigram. Secundus est, pulegium proprietate quadam curare podagram antiquum, mirum ni quòd ualde excalfaciat, extenuet, & dissoluat phlegma, unde podagra frequentius generari solet. Est autem ex 3. ordine tum exiccantium, tum calfacientium, ut adfirmat Platearius. Substantia constat tenui, corroborandi facultate præditum est, id quòd ex fragore eius deprehenditur, aperitq; ratione substantiæ & qualitatum. Attrahit quoq; propter igneam substantiam siue naturam. Consumit etiam ratione caloris & siccitatis. Defectos animo recreat cum aceto naribus obiectum. Vinum de coctionis eius ualet contra dolorem stomachi & intestinorum ex frigiditate uel uentositate.

DE NASTURTIO. CAPVT LXX.

Illius

Ilius succus crineis retine-
re fluentes
Illitus adseritur, dentisq; leua-
re dolorem.

Et squamas succus purgabit
melle perunctus.

Heic referuntur tres effectus Nastur-
tij. Primus est, Nasturtium sistere de-
fluuium capillorum, si caput succo eo-
ius inungatur, uel si aqua uel succus e-
ius bibatur, id quod Auicenna quoq; 2.
Canon. capit. 513. testatur. Retinet,
inquit, capillos capitis cadentes, bi-
bitum & linitum. Secundus est,
curare dolorem dentium, & maxime
ex causa frigida. Nasturtium enim
incidit, resoluit & calfacit, ut osten-
sum est supra cap. 60. Tertiusest,
succum eius purgare lychenas &
squamas cuti adherentes, cum melle
illitum. Eiusmodi enim squamæ gene-
rantur ex phlegmate salso. Nasturtium
aut, ut dictum est, omne phlegma pur-
gat. Quare intra corpus adsump-
tum, prohibet causam squamarum,
& easdem, foris illitum, abster-
sione sua tollit, & maxime cum melle,



DE CONSERVANDA

nam & hoc quoq; abstergit. Auicenna præterea & alios effectus enumerat. Exiccatur, inquit, putredinem uacuitatis uentris, mundificat pulmonem, & confert asthmatis, & ponitur in medicinis & sorbitionibus asthmatis, eò quòd extenuet & incidat. Calfacit stomachum & epur, confert crassitie splenis cum melle emplastri modo impositum, conciliat uomitum flauæ bilis, & per inferna eandem educit, augmentum efficit in coitu, Soluendo educit uermes, & menses ciet.



DE CHELIDONIA. Cap. LXXI.

COecatis pulvis hac luminamater hirundo. (Plinius ut scripsit) quamuis sint eruta, reddit.

Ephrasis.

Notatu dignum est, quod hoc loco de chelidonia dicitur. Locus autem est apud Pli. li. 25. ca. 8. ubi sic scripsit: Animalia quoq; inuenere herbas, impi-

Imprimisq; chelidoniam. Hac enim hirundines oculis Visu i.
 pullorum in nido restituunt uisum, & quidam uo-
 lunt, etiam erutis oculis. Eiusdem meminit etiam lib.
 8. cap. 27. Hisce quidem uerbis Chelidoniam uisui sa-
 luberrimam, hirundines monstraucere, uexatis pullo-
 rum oculis illa medentes. Diosco. lib. 2. Sum. inquit,
 qui narrant, hirundines matres ex cæcatis pullis, ad-
 mota herba, uisum restituere. Hinc etiam cognitum
 est chelidoniam oculis hominum mederi, utiq; in qui-
 bus crassum quiddam in pupilla colligitur, digestionem
 atq; discussione indigens. Et ferè in omnia adhiberi so-
 let medicamina ocularia. Herba est crocei succus, cuius
 inuentionem hirundini attribuunt, quod pulli eius se-
 pe cæcitatem incidant quam ulli auium pulli. Ex
 crementa enim & feces hirundinum oculos oble-
 dunt, & cæcitatem pariunt, idq; eis potissimum ac-
 cidit ab excrementis matrum. Cornelius Celsus lib.
 6. cap. 6. fabulam putat, per parentes oculos herba
 restitui, qui per se sanescant. Chelidonia, teste Aegi-
 neta & Plateario, calida & sicca est 3. ordine, fá-
 cultate dissoluendi constat, consumendi, & attrahen-
 di. Radices trite & uulnam ab humore frigido, &
 humido, si aeger fumum per os recipiat, ac uinum de-
 inde gargarizet.

DE SALICE. CAP. LXXII.

Auribus infusus uermes succus ne-
 cat eius.

DE CONSERVANDA



Cortex uerrucas in a
ceto cocta resoluit.
Huius flos sumptus in
aqua frigescere cogit
Instinctus ueneris cū
ctos acres stimulan
tes,
Et sic deficcet, ut null
la creatio fiat.

Heic tria dicuntur de salice
Primum est, succum e
ius auribus infusum uermes
earundem interficere, idq; ob
exiccationē & stypticam fac
cultatē. Auic. 2. Can. ca. 686.
Nō est aliud, inquit, magis u
tile, quā succus foliorū eius

Verruce in cura sanici, que currit ex aure. Secundum est,
corticem, id est, partem extremam salicis in aceto
decoctam resoluerē uerrucas, unde Auicenna loco citato:
Cinis eius eradicat uerrucas, linitur cum aceto.
Est enim uehementis exiccationis, mordacitatis tamen
expers. Gal. lib. 6. de sim. Eundem effectum Auicenna
& portulacæ attribuit 2. Can. ca. 543. Ex ea, inquit,
fricantur uerrucæ, & eradicat eas proprie
tate sua

tate sua, non qualitate. Tertia est, florem salicis nocere partui, ob styp ticam enim & exiccandi facultatem, partum difficilem reddit, unde Dioscorides asyllipsian facere dixit, id est, ut mulier non concipiat. Lege de hac re eruditissimas Iani Cornarij annotationes in Macri lib. 4. capit. 11.

DE CROCO.

CAP. LXXIII.

Confortare crocus dicitur lætificando.

Membræq; defecta confortat, epar reparando.

Ephrasis.

Heic recensentur quedam proprietates croci. Prima est, crocum confortare corpus humanum lætificando. Tantam porrò habet lætificandi siue exhilarandi uim, ut paulo copiosius sumptus, ridendo enecet. Unde Auic. 2. Ca. ca. 130. Dicitur, inquit, quòd tres aurei de ipso interficiant lætificando. Aureus aut est pondus sesquidragmæ. Secunda est. Crocū cōfortare mēbra defecta, et imprimis



DE CONSERVANDA

cor. Confortat item styptica & excalescendi facultate stomachum, eadem ratione & epar reficit, quod styptica facultas non sinit dissolui. Nimis tamen eius usus mouet nauseam, & deijcit appetitum, teste Auicenn. loco citato. Propterea quod appositus sit acetositati, quæ est stomacho, & ex qua est oppetitus. Crocus præterea & somnum conciliat, sensus obtenebrat cum uino epotus inebriat, uisum abstergit, & oculorum fluxiones cohibet, anhelitum facilem reddit, eiusq; instrumenta corroborat, uenerem stimulat & urinam ciet, teste Diosc. lib. 1. cap. 15. Et Auicenn. loco citato.

DE PORRO. CAP. LXXIII.



R Eddit fœcundas mansum per sæpe puellas. Manantemq; potest naris retinere cruorem.

Duo hoc loco referuntur effectus porri. Primus est, porrū mansum per sæpe reddere puellas fœcundas. id est, efficere ut concipiant & matres fiant. Ratio, quia ut Auicenna 2. Can. cap. 649. conseruat. Conseruat coarctationi & præclusioni matricis & duri-

et duriciei, quæ est in ipsa, unde conceptio impediri
 posset. Secundus est, porrum naris retinere cruo-
 rem, id est, sanguinem è naribus effluentem, id quod
 testatur et Auicenn. ibidem. Cæterum plura de hoc
 et sunt supra cap. 13.

DE PIPERE. CAP. LXXV.



Quod piper est nigrum non est dis-
 soluere pigrum.
 Phlegma purgabit, digestiuamq; iuuas-
 bit,
 Leucopiper stomacho prodest tussiq;
 doloriq;.

N 5

DE CONSERVANDA

Vtile, præueniet motum febricq; rigorem.

Ephrasis.

Multæ hisce uersibus comprehenduntur utilitates piperis. Et primo quidem tres piperis nigri. Quæ prima est, piper nigrum non esse pigrum in dissoluendo, id est resoluendo, ob fortem eius tum caliditatem tum siccitatem. Calfacit enim atq; desiccatur in 4. ordine. Secunda est purgare phlegmata, quia extrahit phlegma ex interiore corpore, ipsumq; concoquit, similiter & phlegma pectori ac stomacho inherens calfaciendo, extenuando, & dissoluendo expellit. Tertia est, iuuare uirtutem digestiuam. Auicenna. 2. Can. cap. 558. Piper inquit, est digestiuum, faciens appetitum, idq; maxime intelligendum de pipere longo, quippe quoddam flatuosi spiritus crassitudinem saluat, & que in præcordijs pigra cessant aduentum depellit, & concoquendis que sumptis seris subuenit, inquit Gal. li. 4. de sanitate tuenda.

Secundo uero loco quinque recensentur commoditates leucopiperis, id est, piperis albi. Prima est, piper album confortare stomachum, id quod ibidem Galen. testatur. Album utiq; supra duo reliqua genera uentrem roborat. Auicenna quoque loco citato sic inquit: Et album magis conueniens est stomacho, & uehementius confortat. Secunda est, piper conferre tussi, maxime ex materia frigida phlegmatica, illam enim calfacit, dissoluit & incidit.

dit. Auicenna ibidem. Quando, inquit, administratur piper in electuarijs, est conueniens tussi & doloribus pectoris. Tertia est, piper album conuenire dolori, id quod intelligi potest uel de dolore pectoris, quemadmodum iam dictum est ex Auicenna, uel de dolore uentris. Huic enim omne piper conuenit, siquidem omne piper ob excoalfaciendi facultatem uentositates discutit & expellit. Auicenna ibidem dicit, piper album & longum conuenire dolori uentris pungitiuo, si bibatur cum melle & folijs lauri recensibus. Quarta est, conuenientissime exhiberi ante motum febris, id est, accessionem siue paroxysmum, & hoc in febre frigida. In huiusmodi enim piper materiam quodammodo calfacit & digerit. Quinta est, piper album in rigore febrilem plurimum ualere, quia caliditate sua confortet neruos, & materiam in eis sparsam consumit. Auicenna ibidem sic inquit: Fricando fit unctio ex ipso cum unguento, & confert rigori. Et hæc quinque utilitates, non minus & alijs piperum generibus conueniunt, ut ex Auicenna liquet. Præterea uerò, adeo piper calfacit neruos & laetatos, ut in hoc non habeat sibi par, mundificat pulmonem: parua quantitate sumptum, prouocat urinam, magna uerò, soluit uentrem. Auicenna ibidem. Est porrò triplex piperum genus: album, longum, & nigrum. Fructus florentis aut germinantis etiamdum arboris longum dicitur piper. Fru

Au

DE CONSERVANDA

Etus autem immaturus & acerbus album piper non
minatur. Nigrum, quod iam sole superassatum & ex
iccatum est.

DE GRAVITATE AUDITVS.

CAPVT LXXVI.



ET mox post escam dor
mire, nimisq; moueri.
Ista grauare solēt auditus,
ebrietasq;.

Ephrasis.

Heic recensentur 3. auditum gra
uantia. Primum est, dormire im
mediate à sumpto cibo, & maxi
mè, si uenterculus eo refectus fue
rit. Hoc enim digestionem impedit, & cruditates ge
gnit, hinc crassi & indigesti fumi procreantur, qui
crassitie sua auditus meatus oppilantes, auditiones
spiritus incrassant & perturbant. Secundum est,
nimius motus à sumpto cibo. Quemadmodum enim
bonæ ualitudini (inquit Gal. in lib. de cibis boni &
mali succi) ante cibum exercitatio maximum ad
fert commodum, ita qualiscunq; sumpto cibo motus
noxius admodum est, Alimentum enim ex uentre an
te concoctionem in diuersas corporis partes distri
buitur, proptereaq; crudi humoris copia aggeritur,
Vnde crassi uapores sursum elati meatus auditus ob
struunt. Idem lib. 6. de ualitudine tueyda. Non leue
inquit,

inquit, incommodū nonnullis accidit, cū repleti cēbo se exercitant, nonnullis enim caput impletur uaporibus. Tertium est, ebrietas, hinc enim resoluuntur multi sumi & uapores, qui ad caput & organum auditus prelati, spiritum eius perturbantes, auditum grauant. Neq; auditui modò ebrietas nocet, uerum etiam uisui & omnibus sensibus. Auic. 4.3. cap. 2. Ex eis quidem, inquit, quæ nocent auri & reliquis sensibus sunt fastidium, & repletio, & propriè somnus super repletionem. In nonnullis exemplaribus etiam hic uersus adscriptus habetur:

Balnea, sol, uomitus, adfert repletio, clamor.

Nec malè quidem. Siquidem & hæc Auicenna 4.3. cap. 11. teste, auditum grauant, tinnitumq; generant. Oportet, inquit, ut omnes isti uitent solem, & balneum laboriosum, & uomitus, & clamorem, & repletionem.

DE TINNITV AVRIVM:

CAPVT LXXVII.

Motus, longa fames, uomitus, percussio, casus.

Ebrietas, frigus, tinnitum caussat in aure.
Ecphrasis.

Septem hoc loco enumerantur, unde tinnitus, siue sonus aurium generari solet. Quorum primum est motus, ex motu enim corporis inordinato & uehemiori, commouentur humores, & spiritus, generaturq;

DE CONSERVANDA

neraturq; uentofitas, quæ ad aureis penetrans tinnitum facit. Tinnitus enim nascitur ob aliquam uaporis aut uentositatis circa organum auditus commotionem, unde conaturalis in organo auditus aer commouetur. Secundum est, longa fames, ratio est, apud Auicennam 4. 3. cap. 9. Et illud est, inquit, propter agitationem eademem in humoribus sparsis in corpore, quiescentibus in ipso. Et cum non inuenit natura cibum aliquem, conuertitur ad eos, & resoluit ipsos, & mouet eos. Tertium est, uomitus, in uomitu enim cum fiat motus uehementior, humores ad caput feruntur: unde quandoque oculi & facies rubescunt, & uisus sequitur imbecillitas, nonnunquam uerò uapores ac inflationes ad organum auditus pertingunt, tinnitumq; reddunt. Quartum est, percussio spheræ capitis, & maxime secundum aurem. Hinc enim aëri auditus conaturali uehementius commoto spiritus accedit, quia natura membro aliquo læso, statim eò spiritum & sanguinem, peculiaria instrumenta sua, dirigit. Vnde Galen. in lib. de renum adfectus dignotione. In omni, inquit, motione sanguis & spiritus concurrunt, qui sunt nature uehicula. Hinc deinde in aure fit commotio.

Quintum est casus, & maxime supra caput, ob eandem causam quæ dicta est de percussione. Ex quocunq; etiam casu uehemens fit commotio in corpore humorum. Sextum est ebrietas, quia in ebrietate

tate

tate caput repletur fumis & uaporibus, quibus ad organum auditus penetrantibus commouetur aer connaturalis in organo auditus. Septimum est frigus, ex nimio enim frigore debilitatur auditus organum, & calor naturalis cerebri, caussanturque uentositates, quæ ad aureis penetrantes, nullo negotio tinnitum cient. Neque solum ex dictis causis tinnitus aurium accidit, uerumetiam ex compluribus alijs, ueluti ex flatuoso spiritu in capite generato, ac commoto. Aut, ut inquit Auicenna loco citato, ex sonitu sanici, quæ generatur fortasse in ipsa aure, & ex seruore puris in partibus eius, aut ex motu uentositatis accidentis multoties in meatibus eius, sicuti fit in febribus, aut ex repletione superflua in corpore, & proprie in capite: aut ex materia uiscosa, resoluta in paucam uentositatem: aut ex medicinis, quarum proprietas est, ut retineant humores, & uentositates in partibus cerebri.

DE NOCVMENTIS VISVS.

CAPVT LXXVIII.



BAlnea, uina, Venus, uentus, piper,
allia, fumus,

Porri

D E C O N S E R V A N D A

Porri cum cepis, faba, lens, fletusq; , fi-
napi.

Sol, coitusq; , ignis, labor, ictus, a cumina,
pulis,

Ista nocent oculis, sed uigilare magis.
Ecphrasis.

Fit hoc loco mentio 21. rerum, oculis noxam in-
ferentium. Quarum prima est balneum, idque cum
humidum, tum siccum, hoc stupha barbaris dicitur,
Latini uerò aëreum, illud cina uulgo, Latini, soli-
um appellatur. Verum duplici ratione oculis nocet.
Primo quidem calore immodico eos excalfaciens
complexionem eorundem destruit. Natura enim fri-
gidi sunt & aquei, deinde uerò tenuiores humidita-
tes, quibus spiritus uisui ijq; ignei temperantur, reso-
cillanturq; , exiccat, & resoluit, Quamobrem circa
Rhenum, eo quòd plurimum stupha ac balneo utan-
tur, plures cæci reperiuntur, quemadmodum apud
Holandos, ob inordinatam dietam & uitæ regi-
men, plures leprosi. Secunda est uinum, idq; im-
modicè sumptum. hoc enim oculos & uisum debili-
tat, quia replet caput fumis & uaporibus, unde e-
tiam omnes sensus hebetiores reddit. Tertia est, Ve-
nus, id est, nimius usus coitus, quem omnes medici per-
hibent uisum plurimum lædere. Aristot. Sectione 4.
problemat. 3. hanc assignat causam, quòd scilicet
per coitum auferatur quod oportunum est oculis.
Oportet enim humidum aqueum subtile eis inesse,
in quo

in quo uisibiles spiritus fulciantur: Nam oculus natura est humidus, unde idem, in lib. de sensu et sensibili capit. 2. & lib. 5. de generatione animalium cap. 2. Refert oculum esse de natura aquæ, sed euulsis humidis & euacuatis, contingit superiora desiccari, quare oculi à sua decedunt natura, qui humiditate uigebant. Merito autem oculi uigent humiditate, quia per spiritus igneos, qui sunt in frequenti motu euanescent, nisi humido sustententur. Et hinc manifestum est coitum exiccare partes superiores, subtrahendo humidum, unde lesio sequitur acie uisus. Quarta est uentus, & præcipue Meridionalis, de quo Hippocrat. lib. 3. Aphorif. 5. Austri auditum hebetantes, caliginosi, id est, caligine quadam oculos obsundentes, quia sensuum instrumenta plurima implent humiditate, & capitis grauitatem efficiunt. Principio autem neruorum humectato, necesse est & circa uoluntarios motus pigritiam euenire, & ueluti in se ipso dissolutum hominem apparere. Quinta est Piper, quod acrimonia sua gignit fumos, qui oculos mordicant. Sexta Allium, quod acrimonia & uaporibus, quibus caput implet, uisui nocet. De hoc supra capit. 13. Septima, Fumus, nam & hic propter mordicationem & exicationem oculis infestus est. Lege Aristotel. de hoc, sectione 31. problemat. 22. Octaua, Porrum, ex cuius usu generantur fumi crassi melancholici, oculos

DE CONSERVANDA

rum aciem hebetantes, ut dictum est cap. 13. **Nona,** Cepæ, Quorum comestio ac redine sua similiter oculis nocet. **Decima,** Faba, generat enim sumum crassum, melancholicum, obtenebrantem spiritus uisuos, sicut & Porrum. Quare etiam comestio fabarum somnia parit terribilia, & horrenda. **Vndecima,** Lens, de qua Auicenna. 2. Canon. capite 449. Illius, inquit, qui plurimum eius comestione utitur, uisus obtenebratur, propter uehementiam exiccationis eius. **Duodecima,** Fletus, scilicet nimius, debilitat enim oculos, eo quòd retentricem oculorum facultatem debiliorem reddat. **Decimatertia,** Sinapi, quòd propter acrimoniam uisum debilitat. **Decimaquarta,** Adspectio solis, & hoc propter eximium eius nitorem ac splendorem, quibus destruitur uisus, ut constat manifesta experientia & ratione. Sensibile enim excellens, sensui non proportionatum, cuiusmodi sunt radij solares, corrumpit sensum. **Decimaquinta,** Coitus, & maximè post nimiam repletionem, uel nimiam inanitionem, ut dictum est paulò supra. **Decimasexta,** Ignis, cuius inspectio & splendor oculos uehementer exiccat, plurimumq; lædit. Quare fabri ferrarij, & quorū operatio fit ad ignem, rubeos ferè et debiles habent oculos. **Decimaseptima,** Labor, scilicet nimius, quia sanguinè efficit sicciorem, sicut & reliquum corpus. Siccatas autem totam cutem indurat, ergo uel eam qua pupilla integritur, itaq; uis illa conspiciendi cooperitur, & delitescit.

cit. Lege Aristot. Sectione 3. 1. problemat. 14. Decima octaua, percussio secundum oculos, ledit enim oculos & uisum, eò quòd inde sanguis fluat ad oculos spiritum uisuum perturbans, & aliquando apostema generans. Decimanona, nimius usus rerum acutarum, cuiusmodi sunt salsamenta acra, humorum acrimoniam generantia. Vicesima, puluis, siue inambulatio in locis puluerulentis, unde facillimè puluis ad oculos pertingit, uisumq; obfuscat. Vicesima prima, uigiliæ immodicæ, quæ cæteris omnibus excellentius oculos exiccant. Auicenna. 3. 3. Tract. 4. cap. 4. Omnis, inquit, repletio nocet oculis, & omne quod exiccat naturam, & omne quod turbat sanguinem ex rebus salsis acutis & alijs, & omnis ebrietas. Vomitus uerò confert ei in quantum purgat stomachum, & nocet ei, in quantum mouet materias cerebri, expellendo eas & ipsum. Et si fuerit uomitus necessarius, debet fieri post cibum, & cum facilitate. Et somnus superfluus nocet uisui, & somnus statim post repletionem, & multitudo phlebotomiæ, & proprie cum uentosis continuus.

DE CONFORTANTIBVS

uisum. CAP. LXXIX.

FOeniculus, Verbena, Rosa, & Chelidonia, Ruta.

Ex istis fit aqua, quæ lumina reddit acuta.

DE CONSERVANDA

Ecphrasis.

Heic quinque recensentur herbe, quarum aqua
sive liquor stillaticius confert uisui. Prima est Foeni-
culus, cuius succus in oculo positus, acuit uisum, in-
quit Rhazes 3. ad Mansorem capit. 47. Secunda,
Verbena, cuius aqua ocularibus medicamentis plus
rimum commiscetur. Tertia, Rosa, cuius aqua
confortat spiritum animale, & uisum. Dioscor.
lib. 1. Quarta, Chelidonia, quæ herba succum ha-
bet croceum. Hoc nomen sibi uidetur uendicasse,
quòd aduentu hirundinum exoriat, & discessu
emarefcit, teste Dioscor. Quinta, Ruta, herba
uulgaris notitiæ, de qua Dioscor. lib. 3. Visus, inquit,
aciem excitat, dolores oculorum illita cum polenta
lenit. Sed de his herbis satis dictum est supra in diuer-
sis & proprijs capitibus.

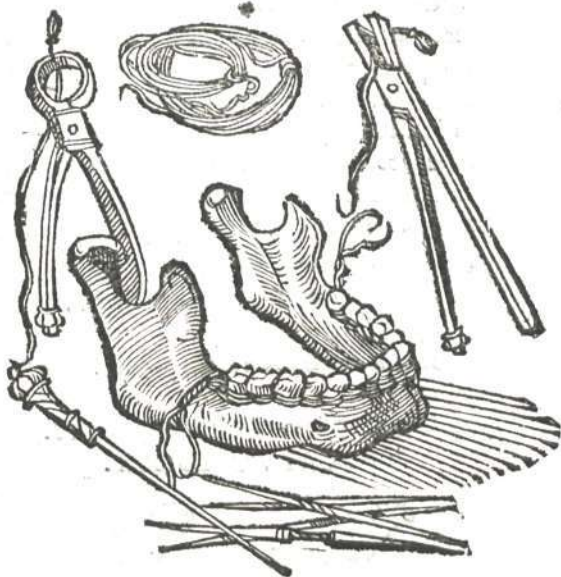
CONTRA DOLOREM DEN- tium. CAP. LXXX.

Sic dentes serua, porrorum collige
grana.

Vre cum hyoscyamo simul, utere iure
decenti.

Sicq; per embotum fumum cape dente
remorum.

Ecphrasis.



Ecphrasis.

Referuntur hoc loco medicamina quædam ad dolorem dentium efficacissima. Semina uidelicet porrorum cum hyoscyamo simul usta. Administranda autem sunt hoc modo: Succus hyoscyami cum seminibus porrorum simul comburatur, & fumus per infundibulum in locum adfectum recipiatur. Hyoscyamo enim uirtus inest stupefactiua, quæ doloris leuamen adeo præstat, ut dolor uix præcipiatur. Fumo

DE CONSERVANDA

Autem seminis porri uirtus inest interficiendi & eij-
ciendi uermis, in concavitatibus dentium in tollerabi-
lem quandoq; dolorem excitantis. Auic. 2. Canp. cap.
549. teste. Porrū uulgaris est notitia. Hyoscyamus ue-
rò herba est stupefactiua, cauleis emittens crassos, fo-
lia lata, oblonga, diuisa, nigra, hirsuta, pingua et foæ-
tida, flores è latere caulis ordine prodeunt, tanquam
punicorum cytini, scutulis septi seminum plenis, ut
papaueris, de quo Macer:

Ore diu tepidum si contineatur acetum,
Quo sint decoctæ radices illius herbe,
Dicitur immodicum dentis pacare dolorem.

DE RAUCEDINE VOCIS. CAPVT LXXX.



Nux,

NVx, oleum, frigus capitisq̄, anguillaq̄, potus.

Ac pomum crudum, faciunt hominem fore raucum.

Heic recensentur sex causse raucedinis uocis.

Prima est, nux, nuces enim ualde exiccant, unde uocem exasperant, similem q̄; grauū uocibus reddunt. Secunda, Oleum, cuius partes aliquę uisose, ipsi pulmonis canne adherent, raucedinem q̄; faciunt. Secundo uerò loco, & cholericis corporibus raucedinem excitat, quia oleum in ijs citò inflammatur, unde exasperationem & raucedinem inducit. Sed prima ratio uidetur potior. Tertia, frigus capitis, quia inde fit compressio cerebri. Quare humores deorsum ad guttur & cannam pulmonis defluunt, raucedinem propter nimiam humectationem canne causantes. Quarta, anguilla, quia ex esu eius phlegmata uisosa multiplicantur, quę ad cannam pulmonis penetrantia, atq; ibidem adherentia, raucedinem inferunt. Quinta, potus, scilicet nimius, & maximè quando itur dormitum, quia & inde canna pulmonis plurimum humectatur, quę potissima est causa raucedinis uocis, secundum omnium medicorum sententiam. Sexta, pomum crudum, quatenus enim crudum existit, phlegmata multiplicat. Et si præterea immaturum, stypticum, siue ponticum fuerit, guttus exasperat.

DE CONSERVANDA

CONTRA REVMA.

CAPVT LXXXII.

IEiuna, uigila, caleas dape, tuq; labo-
ra,

Inspira calidum, modicum bibe, com-
prime flatum.

Hæc bene tu serua, si uis depellere rheu-
ma,

Si fluat ad pectus, dicatur rheuma catar-
rhus,

Ad fauces branchusq; , ad nareis esto
coryza.

Heic septem enumerantur, quibus curatur rheu-
ma. Primum est Abstinentia, siue ieiunium, per
hoc enim materia rheumatis diminuitur, quia absti-
nentia exiccac materiam, meliusq; maturat & consu-
mit. Natura enim destituta cibo in quem agat, in ma-
teriam rheumatis agit, eamq; consumit, unde & ca-
put minus repletur. Auicen. 5. 3. Tract. 1. cap. decimo
tertio. Et oportet quidem, inquit, ne patiens catar-
rhum & coryzan, repleat uentrem cibus, qua re re-
pleatur caput eius.

Secundum, Vigilia, nam & hæc exiccant cere-
brum, & prohibent ascensum multorum uaporum
ad caput. Tertium, cibi calidi: qui plurimum con-
ferunt rheumati, ex materia frigida, hæc enim per il-
los digeritur. Quartum, Labor, nam & per hunc
materia

materia rheumatis consumitur, labor enim exiccat
 superfluitates corporis. Quintum. Inspiratio aë-
 ris calidi, idq; maximè in catarrho ex materia frigi-
 da, per aërem enim calidum inspiratum, calescit ma-
 teria, & maturatur. Sextum est. Modicum bibere,
 & quasi siti torqueri, siquidem & hoc modo rheu-
 matis materia consumitur, sitis enim siue parua po-
 tio exiccat, neq; per paruam potionem tanta fit re-
 pletio, quanta per magnam. Septimum est, Com-
 primere flatum, id est, anhelitum, hoc enim ualde con-
 fert catarrho, & maximè in causa frigida, quia per
 retentionem anhelitus calescunt ea quæ sunt pecto-
 ris, ut melius digeratur materia frigida, phlegmati-
 ca, faciens catarrhum. Vnde Auicenna loco citato.
 Oportet, inquit, ut ad siduet calfectionem capitis, &
 elongationem eius à frigore, & minuat ipsum à Sep-
 tentrione, & propriè post Austrum. Auster enim re-
 plet & rarificat, Septentrio constringit & expri-
 mit: & minore potum aquæ congelatæ, neq; dormi-
 at in die, sicut, & famem patiatur, & uigilet quan-
 tum potest, quia sunt initium curæ. Rhazes 9. ad
 Mansorem, cap. 14. præcipit ut uitetur decubitus
 supinus, ne peccans humor in posteriorem partem,
 & dorsalem medullam fluat, neq; cum posterior pars Supina
 manifesto careat meatu, unde fluat materia, ad neruos decubitus
 penetret, & spasnum siue paralyfin generet.

Abstinendum quoq; omnino à uino. Vinum enim
 cum sit uaporosum, & calidum, dissoluit materiam,

DE CONSERVANDA

Et auget rheuma. Neque stare conuenit ad solem, ut ignem, quia sol et ignis dissoluendo materiam auget rheuma.

Duobus ultimis uersibus refertur differentia, inter catarrhum, branchum, et coryzan.

Rheuma. Rheuma autem est nomen generale, ad quemlibet fluxum materiae. ἀπὸ τοῦ ῥέω, id est, fluo. Ferè tamen accipitur per co fluxu, qui ex capite delabitur.

Continet uerò in se tres species, uel membra. Catarrhum, branchum, et coryzan: unde si materia fluat ad pectus, uel membra uicina, dicitur catarrhus. Si ad fauces siue asperam arteriam, Βράγχος graecis, latinis raucedo: si uerò ad nares, κόρυζα, siue grauedo.

CONTRA FISTULAM. CAPVT LXXXIII.

Auripigmentum, sulphur, miscere memento,
His decet adponi calcem, coniunge Saponi,
Quatuor hæc misce, commixtis quatuor istis,

Fistula curatur quater ex his si repleatur.

Hoc loco traditur confectio emplastri pro curatione fistulae, ex auripigmento scilicet, sulphure, calce, et sapone. Quia in his omnibus est uirtus exicca uis et mundificatiua, quæ necessariò requiruntur in cura

In curatione fistulæ. Auripigmentum, inquit Platearius, calidum est & siccum in 4. gradu, dissoluit, attrahit, consumit, & mundificat. Sulphur item et Sapo, secundum eundem, calida sunt & sicca, sulphur quidem calidum est & siccum in 4. Sapo uerò remissius. De calce Aui. 2. Can. cap. 148. sic inquit. Calx abluta est exiccatiua, sine mordicatione, & consolidat. Est porrò fistula, uulnus assiduè & periodicè fluens, id est, secundum diuersa tempora, siue diuersas lunationes. Auripigmentum est, quo utuntur sculptores, & siue metallum lapidibus conglutinames. Sapo siue σμύμνα, est pinguedo illa alba, siue nigra, qua mulieres uesteis lauant & emundant.

DE NUMERO OSSIVM, DENTIVM, & neruorum in homine.

CAP. LXXXIII.

Ossibus ex denis bis centenisq; no-
uenis,

Constat homo, denis bis dentibus &
duodenis.

Ex tercentenis decies sex quinqueq; ue-
nis.

Hoc loco habetur numerus ossium, dentium, & uenarum corporis humani. Dicitur autem prima homo constare ducentis nouemdecim ossibus. Summis tamen & maioris autoritatis medicine doctorebus, Hippocrati nimirum, Galeno, Rhaze, Auerrhois

DE CONSERVANDA

Phoi, & Auicennæ placet, ossa hominis esse 248. tametsi in particulari enumeratione ossium minus conueniant. Hinc ille uulgarissimus uersus:

Ossa ducentena, atq; quater sunt & duodena.

Dentes.

Secundo dicitur homini inesse triginta duos dentes, & hoc intelligendum ut plurimum in hominibus perfectis. Aliquando enim contingit, ut quidam careant dentibus quatuor extremis, qui post molares sunt, & ij dentes habent duntaxat 28. Aliqui carent his dentibus ultimis in pueritia tantum, alij in pueritia, & iuuentute, ita ut eis non nascantur donec senescant, alij ijs per totam uitam destituuntur. Auicenn. 2.1. Doctr. 5. Sum. 1. cap. 5. Dentes quidem, inquit, sunt triginta duo, contingit tamen nonnunquam homines quosdam non habere quatuor extremos, unde tunc non erunt nisi 28. Eorum uerò duo sunt duales, & duo quadrupli superius, & totidem inferius ad incidendum. Et duo dentes anteriores, & duo quadrupli iunguntur dualibus à dextris & sinistris, & tam duales quàm quadrupli, sunt duo in superiori mandibula, & duo in inferiori. Et sunt omnes ordinati ad incidendum, ideo à græcis Τεμνικοί, id est, incisores uocantur, præcipuè duales. Et post hos duo sunt qui uocantur Κυνοδόντες, id est, canini, superius, & duo inferius immediatè coniuncti quadruplis, quorum officium est mandere, & escas duriores confringere. Hos sequuntur dentes maiores, à dextris & sinistris quatuor, tam in superiori quàm inferiori mandibula.

Bula. Deinde in quibusdam est dens unus sensus, tam ad dextris quam sinistris, tanquam in inferiori quam superiori mandibula, in quibusdam uero non. Et sunt dentes illi molares & sensus omnes ordinati ad molendum. Et summa toties numeri dentium est 32. uel 28. in non habentibus dentes sensus. Sunt autem hec quatuor duales, quatuor quadrupli, & quatuor canini, sedecim molares, & quatuor dentes sensus. Tertio dicitur hominem habere 365. uenas, id quod Anatomia constat.

DE QUATVOR HVMORIBVS
corporis. CAP. LXXXIX.

Quatuor humores in humano corpore constant,
Sanguis cum cholera, phlegma, Melancholia.
Terra melanch., aqua phleg., aer sanguis,
cholera. ignis.

Heic agitur imprimis de humoribus ad humani corporis constitutionem necessarijs. Sunt autem 4. Sanguis scilicet, phlegma, cholera, & melancholia. Deinde ostenditur natura & complexio eorum cum comparatione ad elementa. Melancholia est frigida et sicca, & comparatur terre, quae similis naturae est: Phlegma frigidum est & humidum, & comparatur aquae. Sanguis est calidus & humidus, & comparatur aeri. Cholera uero est calida et sicca, & comparatur igni. Vnde uersiculi uulgares: Humis

DE CONSERVANDA

Humidus est sanguis, calet, est uis aëris illi,
 Alget phlegma, humetq; illi sic copia aquosa est.
 Sicca calet cholera, & sic igni fit similita.
 Frigens, sicca, melancholia est, terræ ad similita.

Sanguis. Auic. 1. 1. Doctr. 4. capit. 1. attestante, sanguis inter
 humores præstantissimus est, uel quia est materia spi-
 rituum, in quibus consistit uita, & omnis operatio
 uegetatiua, uitalis, & animalis. Vel quia confor-
 mis est principijs uitæ. Est enim calidus & humi-
 dus temperatè, uel quia plus nutrit & instaurat de-
 perditum quàm cæteri humores. Et ut uno uerbo di-
 cam, thesaurus est naturæ, ut quo amisso statim mors
 consequatur.

Phlegma. Secundum probitatis locum sibi phlegma uendi-
 cat, uel quia tēpore necessitatis concoctione in sangui-
 nem mutatur: atq; hac ratione nullum proprium ha-
 bet receptaculum, sed cum sanguine commixtus ince-
 dit, Vel quia uicinus est radicali humido, quod est
 quasi basis uitæ.

Cholera. Deinde sequitur cholera, quæ participat naturali
 calori, quàm diu mensuram seruat.

**Melan-
 cholia.** Hinc melancholia sequitur, uelut sex ac sedimen-
 tum sanguinis, elongata à principijs uitæ, inimica læ-
 titiæ & liberalitati, & cognata senio ac morti. Sanguinis
 autem duæ sunt species, naturalis scilicet &
 innaturalis. Naturalis quidem, cuius color ruber est,
 uenalis scilicet ruber obscurus, & arterialis ruber
 clarus, expers mali odoris, & admodum dulcis,
 & hoc

Et hoc respectu aliorum humorum. Innaturalis duplex est. Quidam enim innaturalis est qualitate, mutatus scilicet à complexione bona in se, sine alterius humoris commixtione. Alter innaturalis est propter humorem malum ei commixtum, peccantem qualitate, substantia, uel quantitate, uel in proportione alterius ad alterum. Et hic duplex est. Nam quidam est non naturalis, ex permixtione mali humoris, extrinsecus superuenientis. Alter non naturalis est, ex permixtione mali humoris generati in ipsomet sanguine, quando pars sanguinis tenuior putrescens in choleram, & crassior in melancholiam conuertitur, earumque uel altera, uel utraq; in sanguine permanet.

Et hic sanguis non naturalis ex admixtione mali humoris, à naturali multifariam differt. Primo in substantia, quia crassior & turbidior est, cum miscetur ipsi melancholia, tenuior cum commiscetur ei cholera uel aquositas. Secundo in colore, quia declinat ad albedinem ratione phlegmatis, uel ad nigredinem, ratione melancholice. Tertio in odore, quia magis foetidus est ex admixtione putridorum humorum. Quarto in sapore, quia uergit ad amaritudinem propter admixtionem cholerae, uel ad acetositatem ex parte melancholice, uel ad insipiditatem, ratione phlegmatis.

Phlegmatis uerò naturalis duæ similiter species habentur.

DE CONSERVANDA

bentur, naturale scilicet & innaturale. Naturale est, quod concoctione in sanguinem mutatur, quia sanguis est bene coctus. Et est quidam dulcis phlegmatis, quod non ualde existit frigidum, imò comparatione paucæ est frigiditatis, sanguinis uerò & flauæ bilis comparatione est frigidum & naturaliter album.

Phlegma dulce. Et dicitur phlegma dulce, extenso hoc nomine dulce ad omnes sapes delectabiles, quia alio modo phlegma naturale non est dulce, cum sit insipidum, aquosum, & sapor aquæ ualde propinquum. Hinc natura proprium receptaculum machinata non est, sicut cholerae & melancholiae, sed reliquit ipsum cum sanguine mixtum, ut tempore necessitatis, in sanguinem conuertatur; habet enim similitudinem sanguini propinquam.

Et huius phlegmatis, duæ sunt necessitates, ac una utilitas. Prima necessitas est, ut sit iuxta membra, in hoc ut operentur in ipsum uirtutes eorum, coquant, digerant, & nutriantur inde cum amiserint nutrimentum suum, quod est sanguis bonus propter retentionem materiae sanguinis, quæ quidem retentio fit à stomacho & epate, ob causas quasdam accidentales. Secunda necessitas est, ut misceatur cum sanguine, ipsumq; nutriendis membris phlegmaticæ constitutionis accommodet, cuiusmodi sunt cerebrum & uischa, quorum sanguini, non minimam phlegmatis partem admixtam esse conuenit.

Utilitas uerò eius est, ut humectet iuncturas & membra

membra, quæ in iugi & continua motione sunt, ne desiccantur, ob calorem, ex motu & collisione prouenientem. Phlegma autem innaturale diuiditur, Primò secundum substantiam, aliud enim mucilaginosum est, aliud uerò secundum sensum diuersum in tenuitate & crassitie suarum partium. Dicitur autem mucilaginosum, ob similitudinem quam habet cum mucilage è seminibus extracta.

Phlegma crassum apparet æquale in substantia, Crassum:
id est, tenuitate & crassitie, secundum sensus iudicium: reuera tamen in partibus suis diuersum est, & dicitur phlegma crudum, multiplicatur autem in stomacho & intestinis. Quod à stomacho euacuari uomitibus singulis mensibus, Hippoc. consulit in lib. de uictus ratione priuatorum. Et ad eius quidem expulsionem siue excretionem ab intestinis, natura statuit ut cholera à cysti fellis ad intestinum ieiunium, & ad alia inferiora defluat, eaq; à pituitosis excrementis expurgat, & abstergat, atq; eorundem excretionem adiuet. Interdum & in uenis multiplicatur, & præcipue in senibus propter diminutionem digestionis, & illic moram trahens paulatim augetur & crassescit, & cum inde tandem grauetur natura, nec possit ipsum per ordinarias expulsionis uenas repellere, facit de possibilibus id quod melius est, elongatq; à corde & reliquis membris intrinsecis, propellens ad exteriora, præsertim ad tibias, quia propter grauitatē suam, naturaliter ad inferiora tendit. Et hæc causa

DE CONSERVANDA

est, cur tibiæ senum inflentur, adeoq; intumescant, ut post digiti impressionem, in ijs uestigium ac fouea relinquantur, & maximè adpropinquante nocte, idq; in pinguibus etiam & ijs qui humido nutrimento gaudent, euenire solet.

Tenuē.

Aliud phlegma est ualde tenuē & aquosum, simile aquæ aliquantulum inspissatæ, & sæpe inuenitur in saluiis & sputis eorum, qui malè digerunt nimisq; bibunt. Solet autem à cerebro ad nares distillare in principio corysæ, quod per decoctionem i. crassatū in phlegma crassum aut mucilaginosum conuertitur.

Gypseum

Aliud phlegma est ualde crassum, album, quod uocant gypseum, cuius tenuē resolutum est propter diuurnam eius in iuncturis moram, crassum autem cœu lapis induratum remansit. Et hoc phlegma facit podagram nodosam serè incurabilem. Vnde Ouidius: Soluere nodosam nescit medicina podagram.

Vitreum.

Aliud phlegma est uitreum, spissum, crassum, & uitro liquefacto in colore, uisconsitate & pondere simile. Secūdo diuiditur phlegma in naturale ex parte saporis. Quoddam enim dulce est ex admixtione sanguinis sub quo etiā continetur phlegma unctuosum, quod fit ex admixtione unctuositatis sanguinis cum phlegmate.

Salsum.

Aliud phlegma est insipidum ex cruditate, sicut et quoddam uitreum.

Aliud est salsum ex admixtione cholæræ. Et hoc est mordacius, siccus, & leuius cæteris speciebus phlegmatis, ob choleram quam in se admittit, hæc enim sic
ca, leuis,

Et, leuis, & acuta est. Sape hoc reperitur in stomacho
 ebis frequenter fortia uina bibentium, & utentium
 falsis & acutis. Adhærens autem stomacho, causat in-
 terdum sitim uehementem, diuq; per intestina dis-
 currens, ea quandoq; excoriât & dysenteriam pa-
 rit, siue tenesum.

Aliud phlegma est acetosum, quod fit quandoq; ob **Acetosum**
 melancholiam acetosam ipsi admixtam, quandoq; uerò
 ob ebullitionem, quæ accidit phlegmaticis, non se-
 cus atq; dulcibus succis fructuum accideri solet, hi enim
 primo ebulliunt siue feruent, & deinde acescunt.
 Et hoc phlegma sæpius reperitur in stomacho malè
 digerentium, quàm in alijs partibus, Nam ad os stoma-
 chi naturaliter melancholia profluit, ad desyderium
 excitandum, quæ deorsum cadens & phlegmati mix-
 ta ipsum quandoq; acetosum reddit. Id quod cogno-
 scitur per ructos acidos. Interdum etiam phlegma ta-
 le generatur in stomacho per uiam ebullitionis à de-
 bili calore ex chylo.

Aliud phlegma est ponticum, quod quandoq; ex **Ponticum**
 admixtione melancholiæ ponticæ generatur. Rarò ta-
 men reperitur, propter melancholiæ ponticæ rari-
 tatem: quandoq; uerò oritur ex uehementi infrigidatio-
 ne, qua humiditas eius congelatur, & nonnihil ad ter-
 restrem substantiam inalteratur, neq; superuenit ei
 calor debilis, quo ebulliens in acetositatem conuertatur,
 neq; calor fortis, qui digerens ipsum, in sangui-
 nem commutat.

DE CONSERVANDA

Cholera uerò species similiter due sunt. Naturalis scilicet, & innaturalis. Cholera naturalis est spuma sanguinis, cuius color est ruber clarus, id est, citrinus in ultimo citrinitatis gradu, sicuti capillamenta croci, estq; leuis & acuta, & quo calidior est, eò magis etiam rubet. Et hæc cholera in epate generata, in duas partes diuiditur. Quarum una cum sanguine ad uenas defertur, altera ad cystam fellis transmittitur. Pars autem, quæ cum sanguine transit, cum eodem necessitatis & utilitatis causa penetrat. Necessitatis quidem, ut misceatur cum sanguine pro nutritione membrorum cholericorum. Utilitatis uerò, ut extenuet sanguinem, quo commodius in uenas penetret. Pars autem illa, quæ transit in cystam fellis, consimiliter propter necessitatem & utilitatem transmittitur. Necessitas est duplex, quædam enim est corporis totius, ut uidelicet mundet ipsum à superfluitatibus cholericis. Altera est respectu cystis fellis, ut nutriat ipsum. Utilitas quoq; duplex est. Vna, ut abluat intestina à fecibus & phlegmate uiscoso, eis adhaerente. Altera ut pungat intestina & musculos ani, ad excernendum quod in eis noxium est. Cuius rei signum est, quòd colica sæpe accidat, propter oppilationem foraminis, quod à cysti fellis usq; ad intestina procedit.

Cholera uerò innaturalis duplex est. Nam una est innaturalis, ob causam extrinsecam, quæ ei admiscetur. Altera ob causam internam, quia substantia
eius

eius non est naturalis. Cholera innaturalis ob causam extrinsecam, alia est famosa, cui phlegma admiscetur, & dicitur famosa siue notha, quòd sæpissimè generari solet. Ex hac sæpe fit tertiana notha. Altera est minoris famæ, cui scilicet melancholia admixta est. Cholera uerò famosa, uel est citrina, & generatur ex admixtione phlegmatis tenuis cum cholera naturali, uel est uitellina, ouorum uitellis similis, & generatur ex admixtione phlegmatis crassi cum cholera naturali. Cholera autem minoris famæ, duobus fit modis, uel quando cholera in se aduritur & in cinerem conuertitur, unde pars tenuis cholerae non separatur: & hæc est peior. Vel quando melancholia cholerae extrinsecus accedens, cum ea miscetur, & hæc est melior: calor eius ruber est, non tamen clarus, neq; floridus, sed sanguini uenali similior. Cholera uerò innaturalis secundum propriam substantiam, sine alterius humoris commixtione: alia quidem sæpius in epate generatur, per adustionem eius quod in sanguine est tenuitus, cum crassum in melancholiam conuertatur. Alia uerò in stomacho ex cibis malis non digestis, sed corruptis. Vel generatur in uenis ex humoribus alijs. Et huius duæ sunt species. Nam quedam est prasina, similis colori prasij nigri, quæ generatur ex uitellina quando aduritur. Adustio enim in cholera uitellina facit nigredinem, qua commixta cū citrinitate, generatur color uiridis. Alia est eruginosa, in colore erugni æris similis, & generatur ex pra

DE CONSERVANDA

finis, quando eo usq; adurit, donec humiditas eius
exsiccet, & ob siccitatē albescat. Et hæc duæ ultimæ
malæ sunt & uenenosæ, æruginosa tamen peior est.

Melancholice species itidem duæ sunt, naturalis scilicet & innaturalis. Naturalis est sex boni sanguinis & turbulentia & superfluitas, cuius sapor inter dulcem & ponticum medius est. Et hæc in epate generata, in duas partes diducitur, quarum una cum sanguine ad uenas penetrat, altera ad splenem transmittitur. Prima pars penetrat cum sanguine ob necessitatem et utilitatem. Ob necessitatem quidem, ut miscetur cum sanguine, ad nutrienda membra melancholica, frigida & sicca, sicut ossa. Ob utilitatem uerò, ut fluxibilitatem sanguinis nimiam coercet, & uigore corpulentiam eius condenset, donec fiat pars solida membrorum duorum inde nutriendorum. Altera pars, quæ sanguis non indiget, promanat ad splenem, propter necessitatem & utilitatem. Necessitas duplex est, quarum una est secundum totum corpus, ut scilicet ipsum à melancholica superfluitate emundet. Altera secundum splenem ut ipsum nutriat. Utilitas uerò eius inde est, quòd ipsa ad orificium stomachi profluens exprimat humiditates ibidem inuenias, sicut mulier mulgendo exprimit digitis suis lac ab uberibus uaccæ. Et hæc utilitas, duobus coningit modis. Primo enim constringit, inspissat & confortat orificium stomachi: deinde in ore stomachi, acrimonia sua commotionem facit, & excitat dyscerium asinum.

Melanch.

Melancholia uerò immaturalis, est quasi res adu-
sta siue cinis, respectu aliorum humorum. Eius 4 sunt
species notæ, licet plures sint obscuræ. Prima est ci-
nis cholera, & est illud quod de cholera aduritur, &
hæc amara est. Secunda est cinis phlegmatis, & est
illud quod fuit adustum ex phlegmate, & si phle-
gma adustum fuerit, ualde tenue & aquosum, tum
melancholia, ex eo genita, erit salsa in sapore. Si au-
tem fuerit phlegma crassum quod aduritur, tum cinis
eius, siue melancholia inde nata, tendit ad acetosita-
tem uel pomicitatem. Tertia est cinis sanguinis, &
est illud quod adustum est ex sanguine. Et hæc melan-
cholia salsa est, nonnihil dulcedinis participans.
Quarta est cinis melancholici naturalis, & si natu-
ralis unde fit tenuis fuerit, tum admodum acetosa est,
terramq; si super effusa sit, attollit, ac fermentat, bul-
lasq; quales feruentibus iusculis innatant, excitat. O-
dor eius acris est, quem fugiunt muscæ & reliqua a-
nimalia. Si uerò melancholia naturalis ex qua gene-
ratur, fuerit crassa, minoris erit acetositatis, cum para
capomicitate.

DE TEMPERATURA SIVE

Complexione sanguinea,

CAPVT XC.

Natura pingues isti sunt atq; iocan-
tes,

Semper rumores cupiunt audire fre-
quentes,

P 4



Hos Venus, & Bacchus delectant, fercula
rifus,

Et facit hos hilares, & dulcia uerba lo-
quentes.

Omnibus ij studijs habiles sunt, & ma-
gis apti.

Qualibet ex caussa non hos facilè exci-
tat ira.

Largus, amans, hilaris, ridens, rubeciꝯ
coloris,

Cantans, carnosus, fatis audax, atq; be-
nignus.

Sanguinei

Enumerantur hoc loco signa complexionis san-
guineæ, quorum primum est, Sanguineum, natura es-
se pinguem, id quod de pinguedine in propria acce-
ptione intelligendum non est, hæc enim semper frigidi-
tatem complexionis significat, ut testatur Auic. 2. 1.
Doct. 3. cap. 3. Sed de pinguedine ad multam corporu-
lentiam siue carnis abundantiam extensa, quia auto-
re Auic.

re Auicenn. loco citato, multitudo carnis rubræ cum
 decenti firmitate & non laxitate eius, significat com-
 plexionem calidam & humidam, qualis est sangui-
 nea. Quia multitudo carnis rubræ attestatur super
 fortitudine uirtutis adsimilatiuæ, & multitudine
 sanguinis, quæ uigent & inualescunt calido & hu-
 mido, teste Gale. lib. 2. temperament. Corpulentia, in-
 quit, siue carnis abundantia ex sanguinis copia nasci-
 tur, quum enim calori, intra debitos fineis manenti,
 boni sanguinis accedit copia, necesse est ut corpu-
 lentia sequatur. Auicenna item loco citato, sic scri-
 bit: Corpus carnosum absq; multo adipe & pingue-
 dine, est calidum & humidum, id est, sanguineum. I-
 dem habet Galen. in arte medicinali cap. 59. Calidi-
 or autem & humidior temperatura &c. Secun-
 dum, est sanguineum esse uel iocosum, ut qui lo-
 quendo alijs risum excitet, uel letum ex benignitate
 humoris sanguinei, prouocamus letitiam ac iocundi-
 tatem, propter spiritus claros & perfectos, quos hic
 sanguis parit. Tertium est, sanguineos delectari
 fabulis iocosis, idq; eadem ratione. Quartum est,
 sanguineos esse pronos ad libidinem, ratione calidita-
 tis & humiditatis, ad coitum incitatiuum. Quin-
 tum est, sanguineos libenter indulgere uini potioni-
 bus. Sextum est, eosdem libenter uesci cibis bonis.
 Quorum duorum eadem causa est, quia similia simi-
 libus conseruantur. Septimum est, sanguineos fa-
 cile ridere, Sanguis enim risum prouocat.

P S

DE CONSERVANDA

Vnde Hippoc. in lib. de preparatione hominis. Quibus inquit, concessum est puriore sanguine frui, frequenter ij rident, & florida facie apparent omnes colore uenusto. Octauum est sanguineos esse hilares, & facie amabiles, & iocundos, propter uiuidum & floridum colorem, & uenustatem complexionis ex sanguine. Nonum est, ex sanguineorum ore dulcia profluere uerba, eo quod natura sanguine delectatur. Decimum est, sanguineos esse ingeniosos, id est, habiles & aptos omnibus artibus, descendis, idque ob ingenij uigorem & insitam ex sanguine uim, siue docilitatem. Undecimum est, sanguineos non facile ira commoueri, propter humiditatem qua feruor cholerae ad iram excitatis, reprimatur.

Duobus postremis uersibus repetuntur quaedam signa dicta, & adduntur nonnulla alia. Primum est, sanguineos esse largos, id est, liberales, non auaros. Secundum est, sanguineos amoribus operam dare. Tertium est, sanguineos esse hilares, id est, multo uenustos & iocundos. Quartum est, sanguineos quasi semper ridere, quorum omnium causa est benignitas sanguinis. Quintum est, eos esse rubicundos. Vnde Auic. loco citato. Color inquit rubeus, significat multitudinem sanguinis, id quod intelligendum de colore rubro, cum quodam splendore, & non de rubeo fusco, qualis apparet in facie eorum, qui libenter & abunde uina fortia bibunt, & utuntur salis atque acutis speciebus. Hæc enim facies lepram præfagit.

presagit. Sextum est, sanguineos ob animi letitiam, cum delectare tum delectari cantu. Septimum est, esse corpulentos & carne abundare, cuius ratio supra reddita est. Octauum est, esse audaces ob caliditatem sanguinis quæ est causa audaciæ. Nonum est, sanguineos esse benignos ac clementes, ob sanguinei humoris benignitatem.

DE TEMPERATURA SIVE
Complexione Cholericæ.
CAPVT XCI.



EST

DE CONSERVANDA

Est humor cholerae, qui competit im-
petuosus,
Hoc genus est hominum, cupiens praecellere cunctos.
Hi leuiter discunt, multum comedunt, cito crescunt.
Inde & magnanimi sunt, largi, summa petentes.
Hirsutus, fallax, irascens, prodigus, audax,
Astutus, gracilis, siccus, croceique coloris.

Haec adsignantur signa quaedam & notae complexionis cholericæ. Prima est, cholericum esse impetuosum, id est, facere cuncta cum impetu, quia superfluous calor in cholericis impetum excitat, unde Auicenna 2. 1. Doct. 3. cap. 3. Operationes excessiui motus significant caliditatem. Secunda est, Cholericum esse ambitiosum & honoris cupidum, primasque expetere sedes, ac conari praeferre sese omnibus. Ratio, quia superfluous calor incitat animum ad arrogantiam & temeritatem. Tertia est, cholericum cito discere, & celeris esse ingenij, & hoc propter tenuitatem & caliditatem humoris cholericis. Vnde Auicenna ibidem. Intellectus, inquit, id est, promptitudo & uis intelligendi, significat caliditatem complexionis. Quarta est, cholericos esse edaces & multiuoros, for-

ros, fortior enim calor ipsis inest digerens, & maior resolutio, quàm alijs corporibus. Quinta est, cholericos citò adolefcere, id est peruenire ad augmentũ, idq; ob fortitudinem caloris naturalis, qui est caussa augmenti. Sexta est, cholericos esse magnanimos, id est, non posse tollerare iniurias, propter caliditatem, unde idem Auicenna eodem loco: Parum pati ab unaquaq; re significat caliditatem. Septima est, eosdem esse largos, & hoc in illos unde honores consequi sperant. Octaua est, cholericos appetere summa, id est, summas dignitates & officia, propter causam secundæ notæ. Nona est, cholericos esse hirsutos, id est, pilosos. Rationem reddit Gal. lib. 2. de tempera. Calida, inquit, & sicca intemperies hirsuta est, uerùm in summo. Quippe per omnem cutem digeritur semper aliquid à calido, quod secum etiam interni humoris nonnihil aufert ad cutem, unde pili generantur. Decima est, cholericum esse fallacem, id est, deceptorem. Undecima est, cholericos esse iracundos, id est, facilimè irasci ob caliditatem, & hoc ob facilem commotionem cholerae & ebullitionem sanguinis circa cor. Duodecima est, cholericum esse prodigum in exhibendis scilicet muneribus pro honore consequendo. Decimatertia est, cholericos esse audaces, idq; ob nimiam caliditatem, & maximè cordis. Decimaquarta est, eosdem esse astutos, & hoc propter caliditatē & agilitatē cholerae. Decimaquinta est, cholericos esse graciles, id est, macios

DE CONSERVANDA

est, macilentos, & raris corpulentia, ob caliditatem
nimiam, & uehementer resolucentem. Decima-
sexta est, eosdem esse siccos, id est, macros, eadem
ratione. Decima septima est, cholericos esse
coloris crocci, id est, citrini. Hinc Auicenna lo-
co citato: Color subrufus significat cholerae domi-
nium.

DE TEMPERATURA SIVE Complexione Phlegmatica. CAPVT XCII.



Phlegma dabit uires modicas, latos
q̄ breuesq̄,

Phlegma facit pingueis, sanguis reddit
mediocres.

Otia non studio tradunt, sed corpora
somnia,

Sensus hebes, tardus motus, pigritia,
somnia, Hic

Hic somnolentus, pigris, in sputamine
multus,

Est huic sensus hebes, pinguis, facie co-
lor albus.

Recensentur hoc loco signa complexionis pleg-
maticæ. Primum est, paucitas uirium, phlegmatici
enim segnes sunt, & paucas uires habent, ob debilita-
tem caloris naturalis, unde qualibet uirtus siue fa-
cultas exordium habet. Secundum est, phlegmati-
cos esse latos & breues, inest enim eis parum calo-
ris innati, nec sufficit corpus in longum extendere.
Extendit igitur secundum latum. Tertium est, phle-
gmaticos esse pingues, propter frigiditatem & hu-
miditatem. Vnde dicit Auic. loco aliquoties iam ci-
tato. Pinguedo uel adeps superflua significat exces-
sum frigiditatis & humiditatis, & complexionem
corporis frigidam & humidam, quia quod in sangui-
ne pingue, leue, & tenue est, utriusq; materia est.
Cumq; id uenæ extra se transferint, ubi in frigidam
particulas incidit, in ijs concrefcit, & in adipem siue
pinguedinem conuertitur, inquit, Gal. lib. 2. de tem-
pera. Sequitur deinde apud eundem, sanguineos esse
mediocres in longitudine & breuitate. Quartum
est. Phlegmaticos magis ad ocia quàm studia inclina-
ri, nimirum instrumentis ueluti torpenti bus ob frigi-
ditatem, autore Gal. lib. 3. de Symp. causis. Quintum
est, eosdem multum dormire, & hoc propter
multam humiditatem & frigiditatem, ut inquit
Auicenna.

DE CONSERVANDA

Auicē. loco citato. Sextum est, Phlegmaticos esse tardi & hebetis ingenij. Quemadmodum enim intelligendi facilitas & ingenij uigor ex calore innato oritur, ita tarditas & hebetudo eorundem à contrario, scilicet frigido exordium suscipiunt. Septimum est, phlegmaticos esse tardi motus, & hoc propter frigiditatem, quæ facit motum tardum, sicut caliditas uelocem, ut dictum est. Octauum est, Phlegmaticos esse pigros. Nonum, Phlegmaticos esse longi somni, quorum causse satis sunt manifeste ex supra uictis.

Duo postremi uersus repetunt signa prædicta cum quibusdam alijs. Primum est phlegmaticum esse somnolentum, id est, inclinari ad nimium somnum. Secundum est, esse pigrum, id est, tardum ad quamlibet operationem. Tertium est, esse multi sputi, propter humiditatem abundantem, unde sputum multiplicatur. Quartum est, eos habere obtusos sensus, tam internos quam exteriores. Quintum est, esse pinguis. Sextum est, phlegmaticos esse albos in facie. Albedo enim cutis & maximè facièi signum est priuationis sanguinis, aut paucitatis eius cum frigidiæ, ut dicit Auicē loco citato.

DE TEMPERATURA SIVE complexione Melancholica.

CAPVT XCII.

Restat adhuc tristis cholerae substantia nigra, Quæ



Quæ reddit prauos, pertristes, pauca lo-
quentes.

Hij uigilant studijs, nec mens est dedita
fomno,

Seruant propositum, sibi nil reputant fo-
re rutum.

Inuidus, & tristis, cupidus, dextræq; te-
naxis.

Non expers fraudis, timidus, luteiq; co-
loris,

*Heic referuntur signa complexionis melancholi-
cæ. Primum est, prauitas. Melancholia enim red-
dit homines prauos, & malorū morum, quales sunt
qui seipsos interficiunt. Secundum est, multa tri-
stitia, Melancholici enim naldè tristes sunt, propter
spiritus melancholicos, turbidos & tenebrosos, ut ho-
mines læti sunt ob spiritus claritatem. Tertium
est, taciturnitas. Melancholici enim sunt taciti, &*

Q

DE CONSERVANDA

paucorum uerborum, propter frigiditatem, sicut nimia garrulitas ex caliditate prouenit. Quartum est, melancholicos esse aptos studio, propter loca solitaria, quæ amant: Studia enim, ut ille inquit, secessum quærunt. Quintum est, Melancholicos esse breuis uel pauci somni, parùm uel dormire, propter nimiam siccitatem cerebri, & fumos melancholicos, caussantes somnia terribilia, quibus facillimè exprogriscuntur. Sextum est, eos seruare propositum, nec facillè dimoueri ab eo quod semel menti hæserit, difficiliterquæ placari, & hoc propter siccitatem, quæ non sinunt propositum citò mutari. Septimum est, melancholicos putare nil sibi fore tutum, eoquæ semper timere, quòd nimirum atra bilis rationalis animæ arcem occupans, timorem inducat: nequæ id mirandum est, cum uideamus in rebus externis, inquit Gale. lib. 2. de simp. caus. nihil magis quàm tenebras hos perterrefacere. Si igitur quippiam tenebris simile rationali parti animæ circumfundatur, hominem semper timere necesse est, utpote, qui semper timoris caussam in corpore circumferant. Quod enim nobis extrinsecus accidit, cum ambiens nos aër uastissimis tenebris fuerit obscuratus, id melancholicis ab intimo corpore erumpere uidetur, occupante cerebrum & ipsamet atra bile, uel uapore quopiam melancholico.

Duobus postremis uersibus repetuntur quædam ex prædictis, & adduntur nonnulla alia. Primum est, Melancholicum esse inuidum. Secundum, tristem.

DE CONSERVANDA

Si peccet sanguis, facies rubet, extat o-
cellus.

Inflantur genæ, corpus nimiumq; gra-
uatur,

Est pulsusq; frequens, plenus, mollis, do-
lor ingens,

In primis frontis, fit constipatio uentris,
Siccaq; lingua, sitis, sunt somnia plena
rubore.

Dulcor adest sputi, sunt acria dulcia quæ
que.

*Enumerantur hoc loco colores, unde cuiuslibet
complexionis indicia habentur. Phlegmaticus e-
nim albi coloris est. Cholericus rufi, sanguineus rubei,
& melancholicus fusci, de quibus omnibus dictum est
in precedentibus.*

*Secundo loco 13. habentur signa superabundantiæ
sanguinis, quorum primum est, facies rubea, propter
ascensum sanguinis ad caput & faciem. Secundū, oi-
culorum prominentia, propter extensionem quam
facit sanguis multiplicatus. Tertium, genarum infla-
tio, ob similem causam. Quartum, totius corporis
grauitas, quia natura superatur, non sufficiens rege-
re humores, & corpus debile sustentare. Quintum,
pulsus frequens, propter caliditatem, quam inducit
sanguis multiplicatus. Sextum, pulsus plenus, ob mul-
titudinem uaporum calidorum & humidorum. Sep-
timum,*

timum, pulsus mollis, propter humiditatem nimiam, arteriam emollientem. Octauum, dolor in fronte, ob sanguinem multiplicatum in rete mirabili. Nonum, uentris constipatio, id est, induratio propter caliditatem nimiam exiccantem feces. Decimum, lingua sicca, ob similem causam. Undecimum, sitis magna, propter exiccationem orificij stomachi ex nimia caliditate. Duodecimum, somnia de rebus rubicundis, unde Auicenna 2. 1. Doctr. 3. cap. 7. Et somnia, inquit, quæ illud significant, scilicet abundantiam sanguinis, sunt, sicut cum homo in somnis res uidet rubeas, aut sanguinem multum ex suo corpore exire, aut se in sanguine natare, & similia. Decimum tertium, dulcedo sputi, propter sanguinis dulcedinem.

Signa uerò superabundantis cholerae, hisce comprehenduntur uersiculis:

Accusat cholerae dextrae dolor, aspera lingua,
 Timutus, uomitusq; frequens, uigilantia multa.
 Multa sitis, pinguisq; egestio, torsio uentris,
 Nausea fit, morsus cordis, languescit orexis.
 Pulsus adest gracilis, durus, ueloxq; calescens,
 Aret, amarescitq; incendia somnia fingit.

Signa superabundantis phlegmatis habentur ex hisce uersiculis.

Phlegma supergrediens proprias in corpore leges.

Os facti insipidum, fastidia crebra, saliuas.

Q 3

DE CONSERVANDA

Castorum, stomachi simul occipitisq; dolores,
Pulsus adest rarus, tardus, mollis, quoq; inanis.
Præcedit fallax phantasmata somnus aquosa.

Signa superabundantis melanchor-
lie, comprehenduntur hisce uer-
ficulis.

Humorum pleno dum fæx in corpore regnat,
Nigra cutis, durus pulsus, tenuisq; urina.
Sollicitudo, timor, tristitia, somnia, tempus,
Crescet rugitus, sapor & sputaminis idem,
Leuiq; præcipue tinnit uel sibilat auris.

DE PHLEBOTOMIA, ET PRI-
mo de ætate secunde uenæ.
CAPVT XCV.



Denus septenus uix phlebotomum
petit annus,
Spiritus uberiorq; exit per phlebotomi-
am. Spirie

Spiritus ex potu uini mox multiplicatur.

Humorumq; cibo damnum lentè reparatur.

Lumina clarificat, syncerat phlebotomia

Mentes & cerebrum, calidas facit esse medullas.

Viscera purgabit, stomachum uentremq; coërcet,

Puros dat sensus, dat somnum, tædia tollit.

Auditus, uocem, uires, producit & au-

Hic agitur de Phlebotomia, & primò ostenditur etas apta Phlebotomiæ, annus nimirum 17. Gal. lib. 2. cap. 14. therap. Method. si in puerum, inquit, incidet, qui 14. annum hæcenus non attigit, mitti illi sanguis non debet, propterea quòd tantillis, cum præsertim calidi & humidi sint, plurimum corporis substantiæ cottidie defluat, ac digeratur. Ita quòd ex incidenda uena moliendum nobis fuerit, id ultro nobis ex curati natura præstatur. Et quemadmodum pueris ante 14. etatis annum, sanguis haud detrahendus, Ita nec senibus post septuagesimū, Modò uires ijs parum ualide sint, & sanguine non admodum abundant. In his enim, inquit Aui. 4. 1. ca. 20. cura parum sit sanguinis boni, & multi mali humores, Phlebotomia rapit bonum, & relinquit malos.

Actas
phlebotomandi.

Phlebotomia nociosa.

Q. 4

DE CONSERVANDA

Secundo loco, indicatur noxa ex Phlebotomia. Quod scilicet ex multa sanguinis euacuatione, uberior exeat spiritus. Vnde Gal. in lib. de scarificatione sic scriptum reliquit:

Per annum uenam sepius incidere haud expedire arbitror, quippe cum una cum sanguine uitalis excernatur spiritus. Atq; si hic copiosius absumatur, fit ut tota moles reddatur frigidior, operaq; naturalia deterius perficiamur.

Remedia. Tertio referuntur remedia, quibus spiritus recuperant, Potus nimirum uini, quia ex omnibus subito

Cibus. nutritibus præcipuum est unum, ut dictum est supra Regenerantur etiam & recuperantur ex cibo, sed lente, id est, tardius. Exhibendus autem cibus digestibilis, & qui multum sanguinis generet, uelut oua sorbilia, & huiusmodi. Et licet cibus spiritus regeneret post Phlebotomiam, abstinendum tamen à multo cibo in primo & secundo die sectionis uenæ, teste Rhaze lib. 7. cap. 21. ad Mansorem. Vnde Isaac in diætiis. Cibus inquit, est eis minuendus, & potus augendus, respectu scilicet cibi, & non consuetudinis, imò minus eis bibendum quàm ante phlebotomiam, quia uirtus digestiua debilior est.

Commoda Quarto enumerantur u. commoda tempestiue phlebotomiæ. Primum est, temperatam phlebotomiam clarificare & confortare uisum, quia diminutis humoribus diminuuntur et effumationes ad caput, & repletiones uisum obsuscantes. Secundum est, phle-

phlebotomiam, mentem ac cerebrum synceriora reddere, & hoc ob consimilem causam. Tertium est, calcificare medullam, quia minuit superfluitates quæ ad eam uenientes, ipsam frigidant. Quartum est, purgare uiscera, id est, interiora, quia exonerata natura à sanguine, humores crudos in interioribus contentos, melius digerit. Quintum est, phlebotomiam restringere uomitum & fluxum uentris, diuertit enim humores ab interioribus ad exteriora. Vnde Auicenn. loco citato. Phlebotomia, inquit, propterea, quòd ad diuersa trahit, naturam secundum plurimum retinet. Et hoc maximè uerum est, facta phlebotomia ex uenis brachij. Nam phlebotomia ex uenis pedum, non ita retinet. Attamen per accidens contingere nonnunquam solet, ut post phlebotomiam sequatur maior fluxus uentris. Idq; dupliciter. Primo, quia per phlebotomiam tollitur onus nature, unde uirtus confortata promouet aliquando & alias euacuationes. Secundo, si fluxus uentris fiat ex multa debilitate uirtutis retentive, per phlebotomiam uirtus magis debilitatur, & per consequens fluxus uentris augetur. Sextum est, phlebotomiam sensus reddere puros, quia minuit euaporationem ad caput, unde turbantur sensus. Septimum est, phlebotomiam facere ad somnum impeditum, quia per ipsam euacuantur humores plurimi, uide eleuati uapores acuti & diuersi impediabant somnum. Octauum est, phlebotomiam tollere tædia & grauitates nimias, quia per ipsam uirtus

DE CONSERVANDA

Jam uirtus exoneratur à suo grauamine. Educto item per ipsam sanguine, educitur simul & melancholia, fex sanguinis & caussa tædiorum ac grauitatum. Nonum est, phlebotomiam conferre auditui, quia per ipsam imminuuntur uapores & humores ascendentes ad caput, & impediētes auditum. Decimum est, phlebotomiam conferre uoci, per ipsam enim imminuuntur superfluitates & humiditates, pertingentes ad pectus siue cannam pulmonis, & impediētes uocem. Undecimum est, Phlebotomiam augere uires, quia per ipsam corpus à suo grauamine exoneratur, quare uirtus augetur.

DE MENSIBVS, Q̄ VIBVS

Phlebotomia conuenit, siue nocet.

CAPVT XCVI.

Tres insunt istis, Maius, September
Aprilis,
Et sunt Lunares, sunt uelut hydra
dies.
Prima dies primi, postremaq; posteriorum,
Nec sanguis minui, nec carnibus anseris
uti.
Sit senium atq; iuuenta licet, si sanguis
abundat.
Omni mense probè confert incisio uenæ.
Hi

Hi sunt tres menses, Maius, September,
 Aprilis,
 In quibus eminas, ut longo tempore ui-
 uas.

Hoc loco tria aguntur. Primo, dicitur tres men-
 ses, Maium scilicet, Septembrem & Aprilem, esse Lu-
 nares, in quibus diebus esse, quibus phlebotomia prohibe-
 tur. Primam scilicet Maij, & ultimam Septembris et
 Aprilis. Et uulgo ita quidem fertur, cum reuera ficti-
 sit, ac prorsus a ueritate alienum, Siquidem & hisce
 diebus, modo constellatio bona sit, uenam secare ni-
 hil impedit.

Falsum est, & quod sequitur de anserum esu, ac
 erroneum, magisq; sortilegio adscribendum, uel tra-
 ctum forte a Iudeorum consuetudine. Secundo di-
 citur, tam in senio, quam iuuenta, singulis mensibus,
 modo uenae sanguine abundant, Phlebotomiam adhi-
 beri posse, ut in quibus substantia non facile defluat,
 & boni sanguinis adsit copia. Tertio dicitur, inci-
 sionem uenae pro sanitate tuenda adhibendam esse, in a-
 liquo horum trium mensium, Maio scilicet, Septem-
 bri, & Aprili, differenter tamen, quia in Aprili &
 Maio incidenda est uena epatis, ob sanguinis multi-
 plicationem, cum sit tempus uernale. In septembri ue-
 ro, uena splenis, propter melancholiam, quae per id tem-
 pus multiplicatur, cum sit autumnale.

DE IMPEDIMENTIS PHLE-
 botomiae. CAP. XCVII.

Fr.

DE CONSERVANDA

F Rigida natura, & frigens regio, dolor ingens,
 Balnea, post coitum, minor ætas, atq; senilis,
 Morbus prolixus, repletio potus & escæ.
 Si fragilis, uel subtilis, sensus stomachi sit.
 Et fastiditi tibi non sunt Phlebotomandi.

Recensentur hoc loco 12. Phlebotomiæ impedimenta. Primum est, frigiditas complexionis. Hac enim Gal. teste, phlebotomia augetur, quia secundum Isaac in lib. de urinis, sanguis fundamentum est caloris naturalis, quo per phlebotomiam euacuato, necesse est & calorem naturalem imminui, corporisq; temperaturam frigidiorum reddi. Secundum, regio impense frigida. Hac enim phlebotomiam non sustinet. Eadem ratione & tempus hybernium uenæ secandæ idoneum non est, siquidem in profunditate sanguis inclusus detinetur, & qui circa extremitates est, à frigore condensatur, adeò ut fluxioni ineptus fiat. Tertium, dolor ingens, sub quo & nimia corporis inflammatio comprehenditur. In quibus si fieret phlebotomia, sequeretur motus agitatius nature contrarius, cum sit difformis, & maior inflammatio, quæ & ipsa naturam magis debilitat. Causa motus

tus agitatiui in dolore intenso est, quia fit tractio ad diuersas partes. Per phlebotomiam enim fit tractio ad locum uenæ incise, & ex dolore forti fieret tractio ad locum doloris. Causa uerò maioris inflammationis est, quia ex phlebotomia commouentur humores, unde etiam magis ex motu inflammatur. Et hoc uerum est si phlebotomia fuerit temperata & artificialis. Si tamen fiat usq; ad syncopen, prodest in prædictis casibus, hæc enim cum uincat attractionem doloris, non facit motum agitatiuum, & similiter tollit inflammationem, cum non adsint humores, qui commoueamur, calefiant, & maiorem inflammationem inducant. Et hæc est intentio Galeni com. 23. lib. Aphorif. Vbi sic scriptum reliquit: In ardentissimis febribus si usq; ad animi defectionem sanguis mittatur, statim totius corporis habitus refrigeratur & febris extinguitur. In maximis uerò doloribus nullum maius noui remedium, quàm usq; ad animi defectionem euacuare. Quartum, balneum, & præcipuè resolutiuum, quod & ipsum euacuat, unde phlebotomiam impedit. Nam plurimum & repente euacuare periculosum est, teste Hippocrate, lib. 2. Aphor. 51. Hinc Rhazes 7. ad Mansorem cap. 21. Minutus inquit, nullo modo balneum ingrediatur, & præcipuè si locus fuerit ignitus, donec uulnus consolidetur, & calor atq; apostemata ipsius sedentur. Quintum, coitus. Post hunc enim prohibetur incisio uenæ, sic etiam maxima debilitatio naturæ sequeretur, quippe cum per coitum

Balneum.

Coitus.

DE CŌSERVANDĀ

Actus.

per coitum corpus iam dudum fortiter calfactum, dissolutum, & debilitatum sit Sextum, etas, uel maior, uel minor quam requiritur ad phlebotomiam, qualis est etas infantia, & senij, ut dictum est supra. Horum impedimentorum meminit & Auic. loco supra citato. Tibi quoq; inquit, cauere debes à minutione in complexionem uehementis frigiditatis, & in regionibus fortis frigiditatis, & in hora fortis doloris, & post balneum resolutiuum, & post coitum, & in etate, quæ est minor 12. annis, & in etate senum, quanto magis potens, nisi in figura confisus fueris & in soliditate musculorum & uenarum amplitudine, & earum repletionem, & coloris rubedine. Hos namq; ex adolescentibus & senibus phlebotomare audebis. Adolescentes tamē, secundum ordinem ad phlebotomandum paulatim prouehere debes, cum pauca minutione. Septimum, morbus prolixus. Hinc etenim natura dupliciter debilitatur, à morbo uidelicet, & à minutione. Auicenna ibidem. In corporibus inquit, quæ prolixas perpessa sunt ægritudines, caue tibi à phlebotomia, nisi sanguinis fuerit corruptio, quoniam tunc phlebotomabis ea. Octauum, nimia repletio potus. Nonum, nimia repletio cibi, sub qua & indigestio cibi comprehenditur. Causa horum omnium est, quia secundum Auicem attrahentia sunt tria, uacuum scilicet, calidū, et tota species. Si ergo uenæ per phlebotomiā à sanguine euacuarentur, solum indigestum, uel superfluum, siue potum superfluum,

fluum, à stomacho, uel epate attraherent, qui indigestus ad membra ueniens, non corrigeretur, quia tertia digestio, non corrigit peccatum secundæ, nec secundæ primæ, si peccatum sit magnum, unde in membra non conuerteretur, sed ibi remanens, pareret ægritudines. Decimum fragilitas, id est, debilitas **Debilitas** uirtutis, Phlebotomia enim est fortis euacuatio, quam uirtus debilis pati non potest. Undecimum, subtilis sensus orificij stomachi, quem statim à phlebotomia syncope sequitur. Sub hoc comprehenditur debilitas stomachi, & facilis fluxus cholerae ad orificium eius, inducens ad uomitum facilem cholerae. Unde habentibus prædicta accidentia non conuenit phlebotomia. Per phlebotomiam enim humores commoti ad os stomachi impellerentur, ceu ad locum consuetum, & cum sit membrum debile, & impar ad resistendum illi fluxui, multa illic mala per phlebotomiam accidunt. Et hæc est una causa cur nonnulli ex phlebotomia in syncopen incidant. Cholera enim ad stomachum fluens, et mordicans stomachum, ex compassione stomachi et cordis, syncopem adfert. Duodecimum **Fastidium** fastidium, si enim in fastidio fieret phlebotomia, uene euacuatæ materiam malam & fastidij ad se attraherent. Et hæc omnia habentur apud Auic. loco citato.

Quibus adduntur et alia quedam, quorum primum **Menstruum** est fluxus menstruorum, siue hæmorrhoidum, qui impedit phlebotomiam, & hoc quantum ad euacuationem attinet, licet ad diuertendum fluxum, sed materiam

DE CONSERVANDA

Raritas. riam posset fieri. Secundum, est corporis, siue compositionis raritas, quia à corporibus raris multum dissoluitur, quibus sufficit illa resolutio, nec euacuatione indigent, ut testa. Gal. lib 9. cap. 17. Thera.

Cruditatis. Methodi. Tertium est humorum cruditas & uiscositas, in quibus cauendum est à phlebotomia, augetur enim cruditas humorum, unde morbis longis non est adhibenda phlebotomia, quia cruditas humorum augetur, & uirtus debilitaretur, & morbus produceretur, timendumq; foret de casu uirtutis. Quare præcipit Auicenn. ut in morbis chronicis fiat pharmacia ante phlebotomiam, & non phlebotomia ante pharmaciam, licet utraq; opus habeant ægri. Sed cruditas humorum potest accidere duabus de causis, Vel propter abundantiam humorum, calorem naturalem suffocantium, qui debilitatus ac suffocatus, humores crudos generat, & tum bene competit phlebotomia, unde (secundum Alexandrum li. 3. ca. 29.) phlebotomia hyposarcæ conuenit, ubi prouenerit ex multitudine sanguinis menstrui, cum prohibeantur fluere menstrua ob aliquam causam: aut ex multitudine sanguinis hæmorrhoidum. Nam quemadmodum uidere est ignem uiridibus & humidis sub lignis periclitari & extinguere, sublatisq; è medio his, denuo accendi. ita & consimili de causa, calore innato sub humorum multitudine suffocato, sanguinem auferre expedit, ut calor recuperetur. Vel propter caloris innati debilitatem, ut in hominibus debilis complexio
nis,

nis, & à longo morbo conualescentibus, & senibus, quibus non competit phlebotomia. Sanguine enim in quo calor conseruatur, extracto & corpore refrigerato, humorum cruditas augetur. Conseruandus ergo sanguis, ut humorum cruditatem digerat. Quartum est, aëris indebita dispositio, & nimia caliditas, aut nimia frigiditas, quia per caliditatem nimiam, fortis fit resolutio, & per frigiditatem humores ad fluxum ineptissimi fiunt.

QVAE OBSERVANDA CIRCA
Phlebotomiam. CAP. XCVIII.

HAec facienda tibi quando uis phlebotomari,
Vel quando minuis, fueris uel quando minutus.
Vnctio, siue lauacrum, & potus, fascia, motus,
Debent non fragili tibi singula mente teneri.

Hoc loco docetur quinque esse obseruanda circa phlebotomiam, aliqua quidem ante phlebotomiam, nonnulla in ipsa phlebotomia, quaedam uero post phlebotomiam. Primum itaque est unctio, quae aliquando adhibetur in phlebotomia, uelut unctio phlebotomi, ut dolor leniatur. Aliquando uero post phlebotomiam, ut consolidatio uulneris retardetur, quo post

R

DE CONSERVANDA

phlebotomiam humores in uenis relictī aliquam habēant respirationem, & fumi mali exhalent.

Potus. Secundum est potus, & præcipuè uini, quod ualet & in ipsa phlebotomia, si syncope accidat, & post phlebotomiam pro regeneratione nouorum spirituum, & noui sanguinis.

Lauacrū. Tertium est lauacrum, id est, balneum, quod ualet per duos uel tres dies ante, & per duos uel tres dies post phlebotomiam, & non eodem die. Antè quidem, ut si quis timeat se habere humores crassos, hos enim balneum dissoluit, & commouet, & ob eandem causam etiam confert, si antè sumatur parum syrupi acetosi, & fiat motus, ut humores dissoluantur & extenuentur: unde etiam tempore phlebotomiae, fricandum est brachium, ut humores existentes in uenis brachio propinquis, extenuentur, & ad exitum præparentur. Post phlebotomiam uerò ualet, ut reliquæ humorum & uaporum resoluantur. In ipso die phlebotomiae non conuenit, quia per balneum cutis lenis redditur: unde percussione factam in phlebotomia fugat, & hoc est periculosum.

Fascia. Quartum est fascia, id est, ligatura cum pannis lineis, quæ immediatè post phlebotomiā ualet ad reprimendum fluxum, & ante phlebotomiam, & ut propellantur humores ad locum phlebotomiae, & ut inde uenæ incrassatæ melius uideantur.

Motus. Quintum est motus, siue inambulatio temperata, quæ potest fieri antè, ut humores dissoluantur & extenuentur.

uentur, & post, ut resoluantur reliquie humorum ex phlebotomia relicta. Vulgo cōsuetudo inualut, ut uena ieiuno & uacuo stomacho incidatur: sed tamen Doctoribus quibusdam conducibilius uidetur, ut antè phlebotomiam administretur ouum molle siue sorbile cum haustu uini, idq; circa horam nonam, uel decimam ante prandium, & confestim deinde uena secetur. Stomacho enim existente uacuo, natura fortissimè sanguinem retinet, ne deficiat in nutrimento. Sed cum cibus plurimum nutriens est in stomacho, cuiusmodi sunt oua sorbilia, & uinum, tum natura facilius sanguinem exire patitur.

DE EFFECTIBVS Q. VIBVS-
dam Phlebotomiæ. Cap. XCIX.

EXhilarat tristes, iratos placat, amantes

Ne sint dementes, phlebotomia facit.

Heic referuntur tres effectus phlebotomiæ. Primus est, phlebotomiam exhilarare, id est, hilares ac *Hilaritas.* letos reddere homines contristatos. Secundus est, phlebotomiam placare & reconciliare iratos, *Mansuetudo.* quorum utriusq; causa est, quòd in sanguine, quando multa commisceatur melancholia, fiat tristitia, & quando multa cholera, ira, cum melancholia sit causa tristitiæ, & cholera iræ. Sed uterq; horum humorum educitur cum sanguine propter commixtionem.

DE CONSERVANDA

Castitas.

Tertius est, prohibere amantes, ne insaniant. Expellit enim & diuertit humores à capite ad partes exteriores. Quinq; porrò caussæ habentur, propter quas fiat phlebotomia. Prima directæ est, reliquæ uerò indirectæ. Directa quidem ut abundantia sanguinis euacuetur, siue abundet in qualitate, siue in quantitate, siue in utraq;.

Nam duo genera hominum, Auic. teste, phlebotomia indigent, quorum unum est eorum hominum, qui iam parati sunt incidere in ægritudines, ut qui habeant abundantiam sanguinis in quantitate. Alterum uerò illorum qui iam in ægritudinem inciderunt, propter humorum, siue sanguinis malitiam. Sed differt horum phlebotomia: ob sanguinis enim abundantiam phlebotomiam multam esse conuenit, sed si in qualitate peccans prauus sit, competit phlebotomia pauca, unde iuxta Gal. sententiam libro nono, Thera. Metho. Si sanguis malus in corpore fuerit, euacuandus est paulatim.

Quare multum illi peccant qui uidentes sanguinem malum, eo usque de industria sanguinem auferunt, quo ad uideant sanguinem effluere bonum, cum fortè totus sanguis prius exeat, quàm bonus appareat. Debet ergo fieri pauca euacuatio, Et ut Galenus autor est, in huiusmodi casu ante phlebotomiam exhibendus est cibus bonum sanguinem generans, ut in locum mali sanguinis bonus substituatur. Ac paulò post sequetur phlebotomia pauca. Hæc phlebotomia

botomia dicitur directa, quia fit per se, ad euacuationem illius, quod per se venæ sectione euacuari debet, scilicet, ad euacuationem plenitudinis humorum, siue sanguinis. Principaliter tamen secundum quòd eum eo sunt alij humores.

Prima causa indirecta, est magnitudo morbi, siue apostematis uehementis inflammationis, In apostemate enim uehementis inflammationis, in febribus & dolorib. maximis, non inuenitur maius remedium quàm phlebotomia, teste Gale. comment. 23. libro primo Aphorif.

Secunda caussa indirecta est, ut retrahatur materia ad partem, per quam euacuari debet. Vnde in retentione menstruorum & hæmorrhoidum, aperienda est Saphena, ut testatur Galenus in libro de curandi ratione per sanguinis missionem. Plenitudines, inquit, à suppressis mensibus ortas omnino per crura euacuabis. Idem comprobat & Auicenna 4. 1. capite uicesimo, ut trahatur scilicet materia sanguinis deorsum.

Tertia causa indirecta est, ut humores trahantur ad locum contrarium loco, ad quem sua sponte fluunt, & hoc ut diuertatur ac reuellatur materia à loco in quem fluunt humores, unde in nimio fluxu menstruorum secunda est basilica, ut reuellatur materia ad locum contrarium, & diuertatur à suo fluxu.

Quarta caussa indirecta est, ut per phlebotomiã portio una materiæ euacuetur, & natura residuum

DE CONSERVANDA

euincere ualeat. Atq; ita tandem competit phlebotomia, si repletio in corpore fuerit, ne fiat apostema, natura enim respectu regiminis illorum humorum debilis est, ideo una portio illius materia est euacuanda, ne ob imbecillitatem & impotentiam naturæ, materia fluat ad locum aliquem debilem, ubi aggregata, apostema generet.

DE SCISSURÆ QUANTITATE IN UENÆ SECTIONE. CAPVT C.

FAc plagam largam mediocriter, ut cito sumus
Exeat uberius, liberiusque cruor.

Vnicum hic habetur præceptum de quantitate scissuræ in uenæ sectione, ut scissura scilicet sit mediocriter larga, quo sumus & crassior sanguis liberius exeat. Scissura enim stricta existente, subtilis tantum sanguis exit, & remanet crassus.

Sciendum autem aliquando in phlebotomia faciendum esse uulnus magnum, aliquando uerò paruum, Et magnum quidem tribus de causis, Primo quidem quando humores sunt crassi, & crassus sanguis euacuandus est, ut per uulnus magnum sanguis facilius possit exire, unde Melancholicis faciendum est magnum uulnus. Secundo, propter temporis frigiditatem, quod humores incrassat, quare Hyeme faciendum est uulnus magnum. Tertio, propter abundantiam humorum

humorum, qui melius per uulnus magnum quàm paruum euacuantur. Sed uulnus paruum fit cum est uirtus debilis, ut de spiritibus & calore minus euacuetur. Et in tempore calido eadem de causa, & quando est sanguis subtilis & tenuis.

QVAE CONSIDERANDA

circa uenæ sectionem.

CAPVT CI.

Sanguine subtracto, sex horis est uigilandum,

Ne somni fumus lædat sensibile corpus.

Ne neruum lædas, non sit tibi plaga profunda,

Sanguine purgatus, ne carpas protinus escam.

Recensentur hoc loco tria in uenæ sectione consideranda. Primum est, ne is cui uena secta est im- *Somnus.* mediatè post phlebotomiam dormiat, nisi ad minus sex præterierint horæ: ne fumi, qui scilicet in somno causantur, ad caput elati, cerebrum lædant. Attamè et aliæ causæ adsignari possunt, quarum prima est, ne in somno aeger se uertat suprâ brachium in quo uena secta est, & ita lædatur. Secunda est, ne humores in somno ad læsum membrum fluant, in quodolor est, propter ictum phlebotomi, fiatque apostema. Nam ut Galenus Comment. 1. libro secundo Aphorif. testatur. Si in somno fiat apostema intra

DE CONSERVANDA

corpus, aut membrum lædatur, eodem confluunt & humores. Auicenna uerò aliam adsignat causam, quòd scilicet per somnum possit accidere confractio membrorum, quia somnus, ut Galenus loco citato auctor est, in principijs accessionum competit. Calor enim naturalis in profundum corporis uergit, & fortis partium exteriorum refrigeratio coningit, fumi que in consumpti remanent, unde rigor augetur, & paroxysmus prolongatur. Eodem modo fumi ob humorum commotionem & in phlebotomia, ad neruos & lacertos eleuantur, qui si non consumantur in somno, in frigidantur & inspissantur in exterioribus, & faciunt neruorum lacertorumque confractionem, si immediatè post uenæ sectionem somno indulgeatur. Alia ratio, quia materiam inspissat, & facit confractioem, sicut in quartana, in cuius typo fit confractio ob frigiditatem & crassitiem materiæ. Nerui autè & lacerti sunt frigidi, quare ad ipsos ueniens fumus in somno, in quo fit retractio caloris ad interiora, in frigidatur et densatur. Fumus autè in frigidatus & densatus, frigiditatem & crassitiem inducit membro, siue confractioem, ad membrum enim consimile, consimiles properant ægri tudines. Et hoc uerum est, de somno phlebotomiæ uicino, & non remoto.

Plaga. Secundum est, ut uenæ sector caueat, ne nimis profundam plagam incutiat in sectione uenæ, ita ut phlebotomo lædat neruū, uel arteriam uenæ subiacentem. Nam ex læsione nerui, spasmus, spasmus deinde acerbissi-

cerbissima mors sequitur, uel ad minus amissio mēbri,
utpote brachij, siue digiti, &c. Ex Lesione arteriæ se-
quitur fluxus sanguinis arterialis, difficilimè cura-
bilis.

Tertium est, ne is cui uena secta est, protinus à ue-
na sectione cibum sumat, sed expectet donec humo-
res quiescant, nec cibus antequam digeratur ad sub-
ueniendum membro læso, cum sanguine simul attra-
hatur.

Cibus.

QVAE VITANDA SINT POST
Phlebotomiam. CAPVT CII.

OMnia de lacte uitabis ritè minu-
tus,

Et uitet potum phlebotomatus ho-
mo,

Frigida uitabis, quia sunt inimica mi-
nutis,

Interdictus eritq; minutis nubilus aër.

Spiritus exultatq; minutis luce per au-
ras,

Omnibus apta quies, & motus sæpeno-
cuius.

Hic præcipitur quinq; uitanda esse ei, cui uena se-
cta sit. Primum est, lac & lacticia, ex commotio-
ne enim humorum per phlebotomiam, sæpe fluunt hu-
mores aliqui ad stomachum. Si ergo lac sumeretur ex
commixtione illorum humorum, lac in stomacho cor-

Lacticia-
nia.

R 5

DE CONSERVANDA

rumperetur, eò quòd per se facillimè corrumpatur, propterque dulcedinem nullo negotio indigestum ad uenas raperetur, ac ob humorum commotionem facillè corrumpetur.

Potu. Secundum est, ut caueat à potu nimio, quia propter euacuationem uenarum, potus facillè ad uenas indigestus raperetur, ut iam dictum est.

Frigida. Tertium est, ut uitet omnia frigida, tam intra corpus sumpta, quàm extrinsecus adhibita, cibaria nimirum frigidiora, aërem frigidum, balneum frigidum, tenuitatem uestium, sessionem supra petram, frigiditatem capitis, uel pedum, quia calore naturali per phlebotomiam debilitato, corpus facillimè nimis infrigidaretur.

Nebula. Quartum est, ne incedat, siue ambulet in aëre tenebroso, nebuloso, turbido. Hic enim contristat animam, ut dictum est supra capite decimoquarto. Tristitia enim caussa est sanguinis melancholici, sed ambulet potius in aëre claro & lucido, quia in tali spiritus uitales, naturales, & animales recreantur, mouenturq; ad exteriora, congaudentes simili.

Quies. Quintum est, ut querat temperatam quietem, & motum excessiuum uitet, quia motus excessiuus hominem maximè debilitat, & humores commouet, quies uerò temperata motum sedat.

Quibus

QVIBVS MORBIS ET AETA-
tibus conueniat uenas sectio, & quantum san-
guinis quoq; tempore detrahendum.

CAPVT CIII.

PRincipio minuas in acutis, perper
acutis,

Aetatis mediæ multum de sanguine tolle.

Sed puer atque senex tollet uterque pa-
rum,

Ver tollat duplum, reliquum tempus ti-
bi simplum.

*Quatuor hic determinantur. Primum est, ue-
nam secandam esse in principio perperacutarum, id
est, maximè acutarum ægritudinum, quæ uidelicet
terminantur die quarta: Breues enim sunt, nec con-
cedunt inducias, & ob id statim à principio curan-
de sunt.*

*Secundum est, ut in ætate mediæ, ab anno nimi-
rum 30. usque ad annum 45. uel 50. amplius de sangui-
ne extrahatur, quàm in aliqua aliarum ætatum, quia
in hac ætate maximè augetur & crescit sanguis, ne-
que eius subtractio impedit augmentum, neque di-
minuit uirtutem corporis, quod in ea ætate non au-
getur, neque diminuitur sensibiliter, sed stare ueluti
uidetur.*

*Tertium est, senibus & pueris parum sanguinis
detraha*

DE CONSERVANDA

destrahendum, quia in pueris sanguis multus ad nutritionem & augmentationem requiritur. In senibus uerò uirtus iam incipit debilitari.

Ver. Quartum est, ut in Vere dupla sanguinis quantitas per phlebotomiam detrahatur, respectu habito ad alia tempora. Vere enim maximè crescere sanguinem apud omnes autores medicinae in confesso est.

Porro, quod ad primum attinet, regulæ quædam circa phlebotomiam obseruandæ sunt. Quarum

Prima est, ut in principio morbi non fiat Phlebotomia. Medicus enim, teste Gal. capite 87. artis medicinalis, est minister naturæ. Omnium inquit, naturæ opifex est, Medicus autem minister. Et in Comment. uicesimo secundo, libro quarto Aphor. Quando, inquit, aliquis incipit morbus, nihil tunc excernitur, naturæ ratione. Sicuti ergo natura in principio morbi non euacuat, ita nec Medicus. Hoc tamen in tribus casibus habet instantiam. Primò in materiæ furiositate, id est, si materia turgeat, unde Auicenna 4. 1. ca. 20. In principio morbi phlebotomia penitus dimittatur, quia humores commouet, & subtiliat, & eos per corpus fluere facit, ac sano sanguini admiscet, nisi materia sit furiosa, id est, turgeat. Secundo, in materiæ multitudine. Hinc Galenus Comment. 29. lib. 2. Aphor. testatur phlebotomiam, siue purgationem oportere fieri circa principia, quo minorem iam factam materiam facilius possit natura concoquere. Tertio, in morbi magnitudine & uehementia, ut in aposte-

apostemate magno, & doloroso, licet non sit multa materia, scilicet antecedens in corpore, Vnde Galen. libro 13. Therap. Methodi, sic inquit: Si apostema fuerit magnum, uena principio secetur, licet non sit materiae multitudo, ne crepet, aut aperiatur apostema antequam maturetur. Quare ut magna Symptomata cuitentur adhibenda est sectio.

Secunda regula est, ne fiat phlebotomia in die motus & gritudinis, ueluti in crisi, in qua neque phlebotomia, nec aliqua alia euacuatio fieri debet, ne materia à loco ad quem natura ipsam pellit, diuertatur. Similiter nec in paroxysmo. Rectèq; Galenus præcipit Comment. uicesimo nono, lib. 2. Aphor. ut morbo iam consistente, neque uenæ sectio, neque purgatio adhibeatur, quòd coctiones tunc maximè fiant, quæ melius in quiete quàm motu perficiuntur. Ceterum sicut se habet status ad integrum morbum, ita & Paroxysmus respectu dierum interpolationis. Quare quemadmodum in statu non est euacuandum, ita nec in Paroxysmo.

Tertia regula est, ut phlebotomia non fiat in principio morbi, quando crisis est remota, quia teste Isaac in opere de urinis, Sanguis est fundamentum caloris naturalis, ipsum scilicet sustinens, licet cor sit fundamentum generans, & spiritus fundamentum deponens, sed sanguis est fundamentum caloris naturalis, quia ex eo ut materia, calor naturalis generatur, unde per sanguinis euacuationem euacuatur calor, qui materia

DE CONSERVANDA

teriam morbi debebat digerere, & uirtus debilitatur, ut timendum sit, ne propter longitudinem morbi & debilitatem uirtutis, natura succumbat.

Quinta regula est, ne in corpore habente feces in intestinis, fiat phlebotomia. Tria enim sunt attrahentia, calidū scilicet, uacuum, & tota species. Quia ergo per phlebotomiam uenæ euacuatæ à membris sibi propinquis attrahunt, quemadmodum & Mesaraicæ à stomacho, accidit ut uenter magis constipetur, materiæq; in uenis contenta plus inficiatur. Mesaraicæ enim attrahunt humiditatem fecum, & feces plus desiccantur. Vnde uenter primo leniendus est per suppositoria aut clysterem, nisi per se laxetur.

Quinta regula est, ne fiat phlebotomia multa, Hinc enim circa senium generantur multi morbi mali, uelut epilepsia, apoplexia, & paralysis, quia ob sanguinis & caloris remotionem generantur multa superfluitates Phlegmaticæ, quæ sunt causse harum egritudinum.

Sexta regula est, ne fiat phlebotomia in muliere cui menstrua fluunt, aut utero gerente. In utero gerente quidem, ne per hoc calor digerens cibum, diminuat, & alimentum foetus auferatur, & maximè si foetus sit maior, quia plurimo indiget alimento, teste Hippocra. lib 5. Aporis. 31. In muliere uerò cui menstrua fluunt, scilicet naturaliter & secundum reuolutionem mensis, non est secanda uena, nisi in fluxu
nimio

nimio menstruorum ad diuertendam materiam. Sed quando eueniunt naturaliter, & secundum debitum cursum naturæ, ab hac prorsus est abstinendum, cum materia euacuetur sufficienter à natura, neq; natura debeat diuerti ab operatione.

Septima regula est, ne post cholericam passionem fiat phlebotomia. Cum enim phlebotomia commoueat humores, timendum ne per hoc humor cholericus ad stomachum fluens, ipsum inflammet: neq; fiat post uomitum, ne eodē modo ad stomachum fluant, neq; post fluxum uentris, neq; post uigilias magnas, neq; post motum fortem: & in summa neq; post ullū ualde ex calfaciens, siue multum dissoluens: quia phlebotomia humores magis commoueret, uirtutemq; magis debilitaret.

Postremo uidendum est, quibus hominibus phlebotomia conueniat, Ad quod quidem regulæ nonnullæ ponendæ sunt. Quarum prima est, phlebotomiam conuenire hominibus delicatis, ociosis, & quietam uitam agentibus, ualde corpulentis, & alimento multum sanguinem generante utentibus. Secunda est, phlebotomiam conuenire illis qui abundant sanguine, quod cognoscitur per urinae crassitiem. Abundantia enim sanguinis reddit eam crassam, sed cholera tenuem. Tertia est, phlebotomiam conuenire illis in quibus abundat melancholia. Vnde cum multa melancholia naturalis discurret cum sanguine per totum corpus, eò quòd sanguis in epate
ab eo

DE CONSERVANDA

ab ea non emundetur, confert phlebotomia, deinde ue-
 rò & purgatio. Duplex uerò melancholia est, natu-
 ralis scilicet, & innaturalis. Naturalis, est fex
 sanguinis, quæ cum abundat, ipsa cum sanguine per
 phlebotomiam euacuatur, unde ad eius euacuationē,
 secunda uena est. Ab eodem colore enim, scilicet tem-
 perato, fiunt sanguis & melancholia. Postea seques-
 tur euacuatio pharmaci. Quarta est, quòd illis in
 quibus timetur humorum ebullitio, conturbatio, &
 calfactio, conueniat phlebotomia, ijsq; statim ubi sen-
 serint se calefieri, secunda uena est, cum sit timor eb-
 ullitionis, conturbationis & calefactionis, propter
 humorum abundantiam. Aliquando tamen decipiuntur
 nonnulli per hanc regulam. Quamprimum enim
 sentiunt calfactionem, & timent de humorum ebulli-
 tione, statim phlebotomia utuntur. Et cum hoc acci-
 derit ex colera calfactione & incensione, per phle-
 botomiam non cessat calfactione ebullitio, imò
 augetur, quia phlebotomia humores commouet, &
 per corpus discurrere facit. Quare non conuenit
 phlebotomia, nisi ex hoc sit abundantia humorum,
 quod cognoscitur per sudoris multitudinem, &
 præcipuè tempore matutino. Aliqui enim nõ sudant,
 nisi quando euacuatione indigent. Quinta est, ut il-
 lis fiat phlebotomia, qui habent uirtutem fortem, &
 sunt sanguineæ complexionis, non frigide & sicce.
 Vnde Rhazes 7. ad Mansorem cap. 21. Corpora, in-
 quit, quæ phlebotomiam magis tollerare possunt,
sunt

sunt quæ uenas manifestas & amplas habent, Pilo-
saq; sunt et bruna, atq; ex colore rubeo et fusco mix-
tis, sunt colorata, & iuuenes & adolescentes, & se-
nes non decrepiti. Pueri uerò & infirmi minuendi
non sunt, nisi magna incumbente necessitate. Lega-
tur & Auicenna 4.1. cap. 20.

QVAE MEMBRA QUOQUE
tempore uenæ sectione euacuanda.

CAPVT CIIII.

VER æstas dextras, autumnus hy-
emsq; sinistras.

Quatuor hæc membra, epar, pes, cepha,
cor, uacuanda,

Æstas epar habet, uer cor, sicq; ordo se-
quetur.

Hæc recensentur quædam spectantia ad membra
per phlebotomiam euacuanda. Et primo quidem di-
citur: Vere et æstate secandas esse uenas dextræ par-
tis: dextræ scilicet manus, brachij, uel pedis. Sed hye-
me & autumno sinistras, sinistræ scilicet manus, bra-
chij, uel pedis. Vere enim crescit & augetur sanguis,
æstate cholera, unde in uere & æstate euacuandæ
sunt uenæ, in quibus sanguis & cholera magis abun-
dant, suntq; illæ uenæ dextræ, quia in dextra corporis
parte collocatum est membrum sanguinem generans,
epar nimirum et cystis fellis, receptaculum cholerae.
In autumno uerò generatur melancholia, quæ etiam

DE CONSERVANDA

coaceruatur, nec resoluitur per hyemem, unde in autumno & hyeme secandæ sunt illæ uenæ, in quibus melancholia magis dominatur, suntq; uenæ sinistræ. In sinistra enim parte corporis situs est splen, receptaculum melancholiæ.

Secundo dicitur, hæc quatuor membra, cephæ, id est, caput, cor, pedem, & epar, iuxta quatuor partes anni esse euacuanda. Cor quidem in uere, epar in æstate, caput in hyeme, & pedes in autumno.

DE COMMODIS EX SECTIONE
 Saluatellæ. CAPVT CV.

EX Saluatella tibi plurima dona minuta,

Splenem, epar, pectus, uocem, præcordia purgat.

Innaturalem tollit de corde dolorem.

Referuntur hoc loco sex commoda ex sectione uenæ, quam saluatellam uocant. Estq; uena in dorso manus inter digitum auricularem & annularem. Primum est, purgare splenem. Secundum emundare epar. Tertium mundificare pectus. Quartum, auferre nocentia uocis. Quintum, præseruare præcordia, id est, orificium stomachi à nocimento. Sextum tollere dolorem innaturalem cordis. Ratio omnium est, quòd hæc uena ab omnibus illis locis sanguinem euacuet, ut paulo post declarabitur.

Pro

splen.

Pro maiori declaratione sciendum est in phlebotomia, aliquando aperiri uenas, aliquando uerò arterias. Sed in sectione arteriæ est periculum ex nimio fluxu sanguinis, qui contingit duplici de causa. Prima est, caliditas uehemens sanguinis arterialis. Calidum enim facile mouetur, arteriamq; dilatat, & aperit, quare iuuat multum euacuatio sanguinis in phlebotomia arteriæ. Secunda est, arteriæ mobilitas, unde tardius in ea uulnus curatur, Vulnera enim non cicantur nisi quiescant.

Prodest tamen hæc phlebotomia tripliciter. Primo, quando est in corpore tenuioris sanguinis abundantia. Secundo, quando uaporosi. Tertio, quando calidissimi. Sanguinis enim tenuis & subtilis, unde calor naturalis & spiritus fiunt, sedes in arteria est. Sed sanguinis crassi, quo membra nutriuntur, in uenis, & uaporosi similiter in arteria, Sanguinis uerò sanguinei, in uenis receptaculum est. Sanguis etiam calidissimus, qui à corde membro calidissimo perficitur ac digeritur, in arteria conuincitur. Alius uerò in uenis.

Secundo sciendum est, uenarum sectionem multis adhiberi membris. Aliquando brachio, siue manui magnæ, nonnunquam parue, quandoq; pedi, aliquando naso, nonnunquam fronti, quandoque labijs, aliquando lingue siue palato, nonnunquam oculorum angulis frontem uersus. In manu maiori, que est ab axillis usq; ad cubitos, sunt quinque,

DE CONSERVANDA

aperiendæ uenæ, secundum Rhazen 7. ad Manso-
rem cap. 21. Et Auicem. loco citato. Vna uocatur Ce-
phalica, quæ est uena capitis. Altera, Basilica, quæ
est uena epatis, & dicitur Epatica. Tertia Media-
na, siue cordiaca, siue nigra, secundum Auicem. siue
matrix, secundum Rhazen. Quarta, axillaris. Quin-
ta, finis brachij. In manu minori est sceiles siue salua-
tella, & ita in brachio, tam secundum maiorem ma-
num quàm minorem aperiendæ sunt uenæ sex.

Cephalica

Cephalica, quam & humeralem uocant, à parti-
bus euacuat quæ suprâ collum sunt, quare confert
passionibus capitis, ut hemicranie, manie, & simili-
bus calidis passionibus, siue ex materia calida. Incipit
autem siue oritur ab humero, & tendit uersus fini-
stram brachij partem.

Basilica.

Basilica euacuat immediatè à partibus sub collo
collocatis, ut à pectore & epate. Confert ergo passio-
nibus pectoris et epatis & similium, ut in pleuritide.
Incipit autem hæc ab axillari, et tendit ad partem do-
mesticam brachij, id est, curuaturam.

Mediana.

Mediana, est media, situ & compositione, inter
duas prædictas, quia ex eis componitur. Est autem ra-
mus utriusq;. Est etiam in euacuatione, quia undiq;
euacuat, ab inferioribus partibus sub collo, à collo et
supra collum. Unde exquisitissima omnium humorum
euacuatio fit per huius uenæ actionem, et uniuersalis
toti corpori. Vniuersalis uero, non ut quibusdam
placet, quòd à corde oritur. Sed quòd fit ramus ce-
phalica

phalica et basilica. Vnde sanguinē è cephalica detra-
cturus, eaq; nō appareat, debet cōfugere magis ad me-
dianam quàm Basilica: & similiter quando basilica
non apparet, magis ad medianam quàm cephalicam.

Saluatella

Scelles siue Saluatella uena est inter auricularem
& annularem, magis tamen ad annularem digitum
inclinans, & oritur à basilica. Hæc aperitur in dex-
tra manu in oppilatione epatis, & in sinistra manu,
in oppilatione splenis. Quare hoc fiat, nescitur ratio-
ne, inquit Auicenna, sed experientia, Hanc enim inue-
nit Gale. per insomnium admonitus, ut ipse refert. Ha-
bebat enim in cura laborantem quendam oppilatio-
ne epatis & splenis, & somniabat se incidere pacien-
ti hanc uenam, itaq; fecit, & curatus est. Ex hac fit
phlebotomia, ponendo manum in aquam calidam,
quia subtilis est, ut incrassetur & dilatetur, neq; uul-
nus citius quàm par est claudatur, & ut sanguis cras-
sus extenuetur.

Axillaris.

Axillaris sita est sub basilica, & apparet in ligatu-
ra brachij, de hac idem est iudicium cum basilica. Fuo-
nis brachij, sita est supra cephalicam, siue altius bra-
chij uersus partem sinistram. Et est idem iudicium
de hac & cephalica. Licet autem secundum Gale.
& Auicennam in uenæ sectione, fiat euacuatio uni-
uersalis à toto corpore, non tamen ab omnibus uenis
æqualiter, ut uisum est. Licet etiam uenæ à toto cor-
pore euacuent, non tamen in eis timor est æqualis,
imò cephalica secundum Rhazem est securior. Et ba-

DE CONSERVANDA

filica magis timenda & cardiaca, licet minus quam basilica. Cephalica est securior, quia iuxta eam non est neque nervus neque ateria, neque super eam. Sed sub cardiaca est nervus, & altius supra eam est nervus subtilis, quare timendum, ne nervus incidatur. Basilica est periculosa ualde, quia sub ea arteria est, et iuxta eam nervus & musculus, quare admodum timenda. Scieles Saluatella, non est periculosa, sed tamen subtilis, unde conuenit in sectione eius, manum in aquam calidam inseri.

Pedis uena.

In pede sunt tres uenae, Ischiatica scilicet, Saphena, & uena poplitis. Quae aperiuntur, quando uolumus sanguinem auertere ad partes inferiores, ut in prouocatione menstruorum. Et illa quae est in poplite, iuxta Auicennae sententiam, magis ualet quam Saphena, aut Ischiatica, quia propinquior est matri, unde etiam melius potest ab ea trahere. Saphena uero, à uirga, testiculis, & à matrice, sanguinem attrahit. Sed Ischiatica ab anchis, renibus & membris collocatis uersus partem syluestrem, melius trahit. Saphena uero, à matrice, & membris positis uersus partem domesticam, licet sint rami unius uenae.

Frontis uena.

In medio frontis, est uena una aperienda in antiquis passionibus faciei, ut in morphea, impetigine, scabie, & passionibus oculorum, prius tamen fieri debet nunutio de cephalica.

Et si

Et similiter uena est in naso, in quarum utriusq; **Nasi.**
 sectione, collum sudariolo, adeò stringendum est, ut ca-
 pitis partes intumescant, ita enim melius conspici-
 untur.

In labijs item uenæ sunt, quæ aperiuntur propter **Laboriũ,**
 apostemata oris, aut ginguarum: Cephalica tamen
 prius minuta. In palato sunt uenæ quatuor, quæ si a-
 periantur, conferunt fluxui rheumatis ad dentes, inq;
 eis dolorem facientis. Et illæ uenæ sunt manifestæ, &
 incidendæ materia digesta.

Item quædam sunt uenæ in angulis oculorum, uer **Oculos**
 sus frontem. & aperiuntur in passionibus oculorum, **rum.**
 cephalica prius minuta.

Item quædam sunt uenæ sub lingua, quæ aperiun **Lingue.**
 tur in angina, cephalica prius minuta.

Sunt item uenæ in temporibus retro aures, quæ **Tempo-**
 inciduntur propter hemigraniam, & capitis dolo- **rum.**
 rem magnam, & ægritudinem diuturnam, & has
 Hippocrates in lib. de aëre, aquis, & locis, & Auic.
 Iuueniles uocant, quarum incisio reddit hominem
 sterilem.

In collo etiam sunt uenæ, uocatæ guidegæ, quæ mi- **Colli.**
 nuendæ sunt in principio lepræ, & fortis anginae,
 & coangustatione anhelitus, & asthmate acuto, et
 raucedine uocis, in apostemate pulmonis in dyspnœa,
 in ægritudinibus splenis, & laterum, teste Auic.

IOACH. CAMERARIUS DE
 Diæta post Pphlebotomiam.

DE CONSERVANDA

Prima coena die sit misso sanguine parca,

Lux abeat letis aucta secunda modis.

Tertia sed placidae debetur tota quieti,

Quarta & quinta sibi mollius esse uolunt.

Balnea sexta petit, mox septima colligit auras,

Fertq; uagos circum rura nemusq; pedes.

Octaua amplexus dilectae coniugis, & quae

Ante fuit nitam restituisse solet.

DE CAPITIS DOLORIBVS.

CAPVT CVI.

Sicapitis dolor est ex potu, limpha bi-
batur,

Ex potu nimio nam febris acuta crea-
tur.

Si uertex capitis, uel frons aestu tribulen-
tur,

Tempora, fronsq; simul, moderatè saepe
fricentur,

Morella cocta nec non calidaq; lauen-
tur.

Hoc loco duo notantur. Primum est, si cui do-
lor capitis accidat ex potu nimio uini, uel alterius cu-
iusq; potus inebriantis, ut is in potu utatur aqua friga-
da. Haec enim frigiditate sua et crassitie impedit, ne sis-
mi ex eiusmodi potu eleuati, cerebrum petant, ipsum
q; laedant. Secundū est, si uertex capitis siue frons
nimio calore aestuet, ut hic tempora & frons modera-
tè fri-

tē fricentur, et lauentur deinde aqua decoctionis morellæ calida. Morella enim, quæ communiter à medicis Solatrum dicitur, refrigerat, quia frigida est in secundo gradu.

Contra fluxum uentris.

Qui fluxum pateris, si non caueas, morieris,
Concubitum, nimum potum, cum frigore motum.

DE QVATVOR TEMPO-
ribus anni. CAPVT CVII.

Temporis æstiu ieiunia corpora sic
cant,

Quolibet in mense & confert uomitus,
quoq; purgat

Humores nocuos stomacho, anfractus
lauat omneis,

Ver, autumnus, hyems, æstas, dominan-
tur in anno.

Tempore uernali calidusq; aër humi-
dusq;

Et nullum tempus melius sit phleboto-
miæ.

Vfus tunc homini Veneris confert mo-
deratus,

Corporis & motus, uentrisque solutio,
sudor.

Balnea, purgentur tunc corpora per mee-
dicinas,

Aestas more calet sicca, & noscatur in illa

Tunc quoque praecipue choleram rubeam dominari,

Humida, frigida fercula dentur, sit Venus extra.

Balnea non profunt, sint rarae phleboto- miae,

Vtilis est requies, sit cum moderamine potus.

Ieiunia.

Plurima comprehenduntur hoc capite. Primum est ieiunia per aetatem corpora validissime exiccare. Aestas enim cum natura calida et sicca sit, humores corporis resoluit, quae etiam resolvuntur per id tempus multiplicatis sudoribus, & ita superueniente ieiunio, corpora magis arescunt, quia absente humido cibi, calor corporis in humiditates proprias agit, ipsas exiccando. Recte igitur Hippocrates lib. 7. Aphoris. 61. Corporibus, inquit, carnes habentibus humiditas, famem adhibere conuenit.

Vomitus.

Fames enim corpora siccant. Secundum est, uomitum conferre in quolibet mense, per hunc enim euacuantur humores noxii, qui toti ambitui stomachi inhaerent. Idem testatur Auic. 4. 1. capitis 13. Hipp. inquit, praecipit uomitum fieri in unoquoque mense duobus diebus continuis, ut secundo die expellatur, quod primo expelli non potuit. Per hoc enim secundum Hippocra-

pocratem, sanitas conseruatur. Vomitus enim mundi-
 ficat stomachum, euacuando phlegma & cholera.
 Stomachus namque non habet, quod ipsum munde-
 det, sicut intestina cholera rubram, quæ descen-
 dens mundat ea. Auicenna recenset & longe plu-
 ra commoda uomitus, si quidem rectè fiat, quorum
 primum est, conferre grauitati capitis, & hoc ue-
 rum est, quando illa accidit ex materia humoralis
 uaporosa, à stomacho & membris inferioribus ad
 caput adscendente. Si enim grauitas capitis fuerit
 à proprio ipsius cerebri nocumento, tum uomitus
 magis noceret. Secundum est, clarificare uisum,
 & hoc si uisus obscuratio accidat, ob materiam ua-
 porosam à stomacho ad ipsos oculos adscendentem,
 aliàs minimè. Tertium est auferre fastidium, id
 est, nauisam, remouendo scilicet & euacuando à sto-
 macho humorem, qui erat causa fastidij. Quartum
 est, conferre ei, ad cuius stomachum cholera descen-
 dit, cibū corrumpens. Quintum est, remouere abo-
 minationem, quæ ex unctuositate accidebat. Sextū
 est, remouere causam desiderij, & illud, quod facit
 desiderare acutum, ponticum, aut acetosum: quia uo-
 mitus omnium istarum dispositionum causam remo-
 uet, remota autem causa remouetur & effectus.
 Septimum est, conferre laxitati, quæ præce
 dit hydropem. Euacuat enim materiam, & munde-
 dat stomachum. Octauum est, conferre ulceribus
 renum & uesicæ, diuertendo materias currentes ad
 illas.

DE CONSERVANDA

- Lepra.** illa loca ad partem oppositam. Nonum est, & lepra conferre, maximè si fiat cum uomituo forti, uelut helleboro, cuiusmodi namq; uomitus euacuat materias quæ sunt in locis remotis, & difficilis eradicationis, ex quibus fit lepra. Corrigit etiam digestionem primam, unde & aliæ digestiones melius procedunt. Lepra enim peccat corruptione digestiue. Decimum est, malitiæ coloris in cute, ex aliquo humore conferre, ipsum à cute diuertit. Undecimum est, conferre Epilepsie stomachicæ, euacuando scilicet humorem contentum in stomacho, ex cuius effumatione Epilepsia causatur. Duodecimum est, conferre ictero, & maximè illi qui ex oppilatione prouenit. Nam ob motum fortem in uomitu, materia oppilans à loco ubi oppilationem faciebat, remouetur. Euacuatur item per uomitum materia phlegmatica, quæ ferè causa esse solet istius oppilationis. Decimū tertium est, conferre asthmati, euacuando materiam antecedentem è stomacho, quæ materiam asthmatis fouebat, calfaciendo etiam membra spiritalia, & pulmonem, ex quorum calfactione consumuntur superfluitates, unde asthma oriebatur. Decimū quartum est, tremori conferre & paralyfi, euacuat enim harum passionum materiam. Decimū quintum est, conferre habentibus ulcera nigra, magna in extremis partibus, diuertit enim humores à partibus illis.
- Et licet uomitus rectè adhibitus, hæc commoda præstet,

præstet, tamen si modum excesserit, multorum incommodorum causa est. Stomachum siquidem debilitat, & resoluit, aptumq; reddit, ut materiae ad eum perueniant, obest pectori, uisui, dentibus, & antiquis doloribus capitis, teste Auicenna 4. 1. capite decimo quarto.

Tertium ex ijs, quæ in textu notantur est, quatuor esse anni tempora, Ver scilicet, Aestatem, Autumnum, & Hyemem, Et inter hæc Ver calidum est, & humidum, respectu habito ad alia tempora, tamen si per se sit omnis excessus plane in medio, teste Gale. lib. 1. de temperamentis. Accommodatissimum autem est hoc tempus mittendo sanguini, siquidem æquale est, atq; adeo neq; nimis calidum, neq; supra modum frigidum. Vnde Hippo. lib. 7. Aphor. 55. Quibus à uenis sanguinem mittere consert, his Vere uenam oportet secare. Fit item hoc tempore augmentatio sanguinis in corporibus. Conuenit etiam uere moderata Venus, motus temperatus, & uentris solutio, & sudor temperatus, balnea quoq; temperata, ad diminuendam repletionem, unde hoc tempus apertum est purgationi corporis per medicamenta.

Quartum est, æstatem calfacere & exiccare, ac proinde in ipsa crescere cholera rubram, quæ calida & sicca est. Quare in æstate fercula conuenit esse frigida & humida, ad remouendam distemperantiam caliditatis & siccitatis ex temperamento æstatibus. Abstinentum est à coitu, & crebris balneis, nam hæc

DE ELECTIONE

et hæc exiccant. Sit rara phlebotomia, nisi necessitas
 rogat. Sit quies, & paucus motus. Quies enim humea
 stat, motus uerò exiccant. Utendum potu moderato, et
 in primis frigido, quia ex superflua sumptione potus
 frigidi, propter pororum aperiionem, sequitur ali-
 quando subita corporis infrigidatio, uel paralysis, si-
 ue laxitas membrorum, uel mors subita.

FINIS.

DE ELECTIONE
 MELIORVM SIMPLICIUM AC

Specierum Medicinalium, Rhyt-
 mi M. Ottonis Cremonensis.

Aloë.

Est aloës lignum melius, sit hoc tibi signum,
 Quod nigredo parum dat fragile, subamarum,
 Sit graue, nodosum, subdurum, sit preciosum.

Aloëepaticum.

Est aloë carum simplex, res una bonarum,
 Subrufum, clarum, frangibile, parum amarum.

Agaricus.

Res frangi præsto, preciosus Agaricus esto,
 Candidus & splendens, libramine leueq; pendens.

Alumen.

Si petis lumen, albedine luccet alumen,
 Et fit pars oris salsi conpuncta saporis,

Mor.

Mordicat, ac sputum præterea reddit acutum,
Laus huic detur, præstantius illa medetur.

Afa foetida.

Quo magis foetorem facit Assa, tu dic meliorem.

Armoniacum.

Est precium pendens armoniacum bene candens,

Quo magis est purum, precij plus est ualiturum.

Antimonium.

Multi splendoris antimonium est melioris,

Et signum stagni si splendet imagine magni,

Et manibus teritur, sic illud fragile fertur.

Ambra.

Laudes ambra merens, leuis est & demibus hærens,

Diues odore, foris gypsi sunt signa coloris.

Amidum.

Laus est albens amidum fœcunda recentis,

Ex antiquato reliquum prodire putato.

Anacardus.

Fama maiores anacardi sunt meliores.

Ammi. Ameos.

Vt sibi laus detur ameos, aurumq; meretur,

Si tibi gustatum mordet pungitq; palatum.

Anisum.

Copia dulcoris mos est anisi melioris.

Asphaltum.

Grandi foetore, leuitate, nigro colore,

Hæc per signa potes asphalti discere dotes.

Alcanna.

DE ELECTIONE

Alcanna.

Quisquis ea gaudes, Alcannæ collige laudes,
Quam color obfuscet subrufus, laude coruscet,
Laus augmentatur, leuitas si consociatur.

Anethum.

Non tibi sit spretum, si linguam pungit anethum.

Acetum.

In terra fusum si spumat, cedit ad usum,
Gestans impletum annulum bonitatis acetum.

Bolus.

De bonitate boli spem tu tibi ponere noli,
Qui frangi nescit, qui partim uixq; rubescit,
Quo non uiscatur dens, si cum dente teratur.

Balsamum.

Laudari digna, sic sint tibi balsami signa,
Cui fructus citri, color est lux splendida uitri,
Cui mos, ut linges, capitis turbare maringes,
Quod lingua tactum penetrat feruore palatum,
Quod si ponatur in aqua non submergatur,
Vasis in extrema, media uel parte suprema,
Si dimittatur, illic immota moratur.
Quod multum clarum citrinum sit tibi charum.

Borax.

Si tibi uoracem mens est nouisse boracem,
Elige candentem, duram, sine sorde nitentem.

Camphora.

Camphora candore nimis emula, suauis odore,
Lucida fulgenti candens, sit hæc tibi menti.

Cardas

Cardamomum.

Sic Cardamomi precium tibi collige pomi,
 In morsu dentis si linguam pungere sentis,
 Non sine dulcore, rufo rutilante colore.

Cassia lignea.

Tolle, uenalis si Cassia lignea talis,
 Rufa, iuuans gustum, dat quæuis fractio frustum;

Coloquintida, Colocynthis.

Seminibus pulpa, Coloquintida sit sine culpa,
 Non residens mota per plurima, candida tota.

Cubebe.

His laudem præbe, quæ spirant lene Cubebe,
 De precio tutus sis cum sapor adsit acutus.

Castoreum.

Gustibus exosum graue Castoreum preciosum,
 Nigrum, neruosum, simulatq; recens, glutinosum.

Costus.

Costum gustate, si sit cum ponticitate,
 Et si lingua parum gustu dignoscit amarum,
 Si confringatur, nec fiat puluis, ematur.

Capparis.

Sit tibi Capparus solidus, rubeus, subamarus.

Corallus.

Forma corallorum sic sit tibi nota bonorum,
 Si solidi, plani, spe non laudantur inani.
 Si grossi, clari, sint digni laude notari.

Calamus.

Parte candescit Calamus, sic laus sua crescit.

DE ELECTIONE

Si uiuat olfactus, nec abundat puluere, fractus.

Diagridion.

Sputo clarescens Scammionea fitq; nigrescens,
In gustu grata, frangi leuis albificata.

Tragantum.

Commendat tantum uiuax splendor esse Tragante
tum.

Quo minus obscurum laude magis est habiturum.

Album, frigoris fomes, ruffiq; coloris.

Garyophili.

Garyophila laudantur, & per hæc signa probantur.

Quæ si pertundat unguis, liquor intus abundat.

Si tumor asit ei coniunctus grossitie.

Quod cum mordetur, bene mordicat, æra meretur.

Galanga.

Huic laudes pange, quæ sit subruffa, Galangæ.

Si sit acuta, grauis, odoratus, minimè suauis.

Gammi Arabicum.

Gummi si splendet, quia laus ex hoc sibi pendet,

Quod mittunt Arabes, non culpat insita labes.

Galbanum.

Hæc tibi sit cura, quia splendent Galbana pura.

Hermodactylus.

Laus datur iure tibi Hermodactyle dure,

Integer absq; poris tibi sit, albiq; coloris.

Liquiritia, Glycirrhysa.

Sit tibi probata Liquiritia puluerisata,

Et si tundatur, sit rufa, croco simulatur.

Lauda

Laudanum.

Ex precij merito laudanum laudabile scito
 Molle laudari, leue nigrum, neq; grauari.

Myrabolani.

Quod grauitate manum premit, eligo Myrabolanti.
 Intus splendorem gummosa luce nitorem.

Qui magis est clarus in acumine sit subamarus.

Macis, Macer.

Est preciosacer, si mordet acuminis macer.

Vtq; scias dignum, rubedo sit tibi signum.

Mastix.

Mastix labe caret, si candens lumine claret.

Myrrha.

Myrrham laudate, si grossa caret grauitate,

Quod potius prestat, iubar in rubedine gestat.

Manna.

Sunt uilia grana, nisi dulcis, candida, Manna.

Mumia.

Nigra uendetur, si Mumia clara probetur.

Sal nitri.

Nitri summa salis laus est albedo niualis.

Oppoponax.

Oppoponax clarum, subrufum sit tibi charum.

Pionia.

Pulueris ignara, nigra, dura, pionia cara.

Reubarbara.

Libram ostendat, si quis Reubarbara uendat.

Rufa, sapore parum sub acuto si quid amarum.

Sarcocolla.

Albam, spumofam, sarcocollam preciosam
Collige maiorem precio multo meliorem.
Mixtus candori modicus uiror in meliori.

Spodium.

Es podio nota laus est grauitate remota.

Squinantum.

Candor squinanti signum est insigne probanti.

Tamariscus.

Mollis, nigrescens bonus est Tamariscus arefcens.
Is qui clarescit candens contagia nescit.

Panis, & cætera cibaria.

Panis habens oculos, non monstrans cascus ullos,
Et pulli stulti, piscesq; senes & adulti,
Et saliens uinum, lentum piper atq; cuminum,
Talis pastura non est sanis nocitura.

Finis.

S. AVGVSTINI PRIMA DE VI-
tanda ebrietate, Concio, Carmine
reddita,

Dom. 17.
Serm. 1.

Per Leonardum Ketnerum, He-
resbrugensem.

AD LECTOREM,

Christo. Aulæus, Poëta laureatus.

Composuit dextris præsentia carmina Musis,
Ketnerus, patriæ sydus, amorq; suæ.

Ac didi

*Aedidit in lucem Deygerus amicus amici,
 Scripta per aeternos non moritura dies. Ioan.
 Erga age dic meritas tanto pro munere grates, Val.
 Conatusq; pari laude utriusq; proba.*

HUMANISSIMO VIRO, DN. IOAN
ni Hillar, Granarij præfecto apud Fontes sa-
lutares, S. P. D.

Leonardus Kernerus.

CVM nuper tres S. Augustini Conciones, cōtra
 Ebrietatem, turpissimam, nimisq; communem
 pestem, exercitij gratia à me redditos carmine, cer-
 tō edere statuissem, uir humanissime, tu statim inter
 multos alios occurrebas, cui priorem illam dedican-
 dam fore arbitrabar. Cū enim tanta tua uirtus sit,
 (quod fide digni me docuerunt homines) ut & car-
 minibus, nobiliq; poëseos studio ualde delecteris (ut
 interim cætera uirtutum ornamenta reticcam, qui-
 bus præditus es, ad colendos studiorum bonorum aliē
 nos, ad colendam liber alium disciplinarum maiesta-
 tem longē promptissimus) non uideo, cuius honorē
 rectiūs hoc Carmen dare & offerre possim. Argumē-
 tum carminis non breue tantū est, sed cōmune et-
 iam & uulgare: Ita, ut non paucos reperias, hoc no-
 stro seculo, qui in eandem sententiā doctissima scri-
 pta ediderunt, Theologi, Poëtæ, Oratores, quorum fā-
 delem operā, eruditionem, famamq; dignis nos decet
 celebrare laudibus. Quia uerò non minor ueterum

T 3

scriptorum autoritas, nō minor in huiusmodi, alijsq;
tractandis materijs est maiestas: placuit S. Augusti-
ni, quantum ad hanc causam attinet, doctissimum po-
tius imitari stylum & iudicium, studiososq; hoc car-
mine ad pios eius sermones excitare, et allicere, quā
nouī quidpiam, de eadem re, proferre in mediū. Acci-
pe igitur, eximie uir, beneuolo, quicquid id est, ani-
mo, pariq; favore. Etiam si enim nihil inde aliud eue-
nerit, tamen maximi lucri, et honoris loco aestimabo,
si ita T. H. innotescere potuero, quam certè observa-
re, & magnificare nullo desinam tempore. Vale sem-
per multa cum prosperitate. Data apud Onoltz-
bachium, Mense Febr. Anno 1551.

Ad Eundem, nomine Auctoris,

Quintian. Stod.

Ipse ego despiciam cunctos liuore loquentes,
Si (quāquam parcè) carmina nostra probes.

S. AVGVSTINI PRIMA DE VI-
tanda ebrietate, Concio, Carmine reddita,

Per Leonardum Ketnerum,
Heresbrugensem.

Q Vamuis Ebrietas, turpissima pestis, amici,
Ut uideo, uestras exulet ante fores.
Quam scio, ceu stygia uos spernere stagna paludis,
Qui bibit is nullo uina coacta modo:

Qui

Qui uirtute tamen non delectentur honesta,
Possent non paucos enumerare uiros.
Scilicet ipsa quibus non grata modestia morum est.
Qui plenos optant euacuare cados.
Sed uos, nulla quibus conuiuia sobria sordent,
Sermones hilari mente probate meos.
Ut bibulos hortemur enim carpendo Gigantes,
Nos monet oblatae conditionis onus.
Omnipotens damnat uitium Deus istud, ab usia
Quod dudum a siduo creuit ubiq; tamen.
Ut sic à uitio longè uideatur abesse
Ebrietas, multis turpiter aucta locis.
Hinc qui non æqua siccam data pocula lance,
Vinosi irridet gens maledicta Dei.
Quæ solet ad Bacchi nolentes cogere pugnam,
Ut quàm conucniat, plura falerna bibant.
Ast alium qui tam inuitos sic cogit adhaustus,
Ut sumpti noceant pocula plura meri:
Hic grauius peccat, quàm si uiolenter amici
Infesto corpus tunderet ense sui.
Nanq; per immodicè sumpti data pocula uini,
Vicini mentem sauciat ille sui.
Et quia de limo fabricauit corpora terræ
Nostra Deus, terræ uim genitilis habent.
Ergo ut præcipites si mittat Iuppiter imbres,
Non datur, ut placidè rusticus arua colat.
Sic ratio est eadem, si nostri corporis exta
Per nimum languent debilitata merum.

Nam caro si turpi sic nostra grauat^{ur} Iacho,
 Non cœlestis agri semina ferre potest.
 Ergo ut quisq; suis placidum agris postulat imbrem,
 Ut colat, & fructus auferat inde suos.
 Sic quoq; corporibus bene conuenientia nostris,
 Non inuita tamen pocula danda forent.
 Ne fierent turpes sic corpora nostra lacunæ,
 Ex nimia allati sorbitione meri.
 E quibus, infesti ceu uermes, crimina surgant,
 Et mage peccatum, quàm pietatis opus.
 Sunt etenim similes limosæ hac lege paludi,
 Sæpe student plenos qui euacuare cados.
 In qua serpentes auidi nascuntur, & angues,
 Ranae, & uiperi plurima monstra gregis,
 Quæ magis excrutiant, humanaq; pectora terrent,
 Vt quàm fortè cibi sint retinenda loco,
 Nam quæcunq; illic arbusa, herbaq; uirescunt,
 Nil certè eximiæ commoditatis habent.
 Quæ collecta simul rapidum mittuntur in ignem,
 Atq; in limosa depopulantur humo.
 Sic quod ab ebrietate uenit, quod nascitur isto
 Ex uitio, uolucris non minus igne cadet.
 Tales Centauri sunt hic, & ubiq; bibaces,
 Qui nihil in sano corpore mentis habent,
 Qui dānant proprios, perdūtq; hoc crimine sensus,
 Quos etiam uiuos mœsta sepulchra tenent,
 Sæpe fit, ob numium ne quenquam noscat Iachum,
 Nesciat & uultu Bacchica turba suos.

Consuetu
 do potu-
 rum.

sæpe

Sæpe fit, ut nullas possit tibi reddere uoces,
Nec prona causam percipere aure tuam.
Sæpius exhaurit totas hæc turba lagenas,
Euomit arreptum sæpius illa merum.
Ad pugnam Bacchi Carchesia magna parantur,
Quorum sunt certè uina uoranda modo.
Qui spumante potest alios submergere potu,
Præ reliquis, tali crimine uictor abit.
Interea exurgunt lites, & crimina crescunt,
In uarios casus præcipitatur homo.
Huc obscæna uenit scortatio, stupra, Venusq;
Suscitat & cædes Bacchus ubiq; feras.
Pes negat officium, mens uino uicta tremiscit,
Extinctas uires corporis esse uides.
Hinc tepido recubant odiosa cadauera lecto,
Si sunt à porcis iussa cubare suis.
Hinc oculi multa ueniunt caligine crassi,
Hinc caput infirmum, hinc sollicitudo uenit.
Hinc faciès, & forma perit, uultusq; colores,
Hinc grauibus morbis mens onerata uenit.
Hinc tremulis manibus languent, pedibusq; bibones,
Officium faciunt membraq; nulla suum.
Sed tamen occurrunt, tantum defendere crimen
Qui cupiunt, atq; hoc qui scelus esse negant.
Hoc satis ingressum non est tractasse sodalem,
Quilibet hos bibulus fundit ab ore sonos;
Ebrius ex nostra si non discederet aula,
Qui conuiuia mihi fortè uocatus erat.

Sed tu, cui Christi nomenq; fidesq; probantur,
 Percipe, quæ fido pectore uerba loquor.
 Si quis, ut insensus tibi sit Deus, efficit, ille est
 Improbus, ille loco pestis habendus erit.
 Hac ut enim tibi lege suo insidiatur amico,
 Sic sibi uaccarum more bibendo nocet.
 Efficis, ut multo uincatur amicus Iacho?
 Ille tibi socius, sed Deus hostis erit.
 Quid sit agendum igitur prudens expende, sit utrum
 Aut melius socium, aut deseruisse Deum.
 Si pius æternæ tendis pietatis ad arcem,
 Pocula nolenti præbibe nulla, precor.
 Sed sine, quæ profunt, conuiuia falerna propinet,
 Ne percat tanto uictus uterq; malo,
 Hei mihi, quæ cunctis sedem stabiliiuit in oris
 Impietas? bibulos iam regit illa uiros.
 Quanta superuacuo est homines quæ ad pocula cogat
 Turba mero, in tantum prodiga turba merum?
 Interea antea fores qui pabula quærit egenus,
 Non habet, ut sicco leniat ore sitim.
 At qui sic alios crateres, meroq; laceffunt,
 Non hæc esse Deo danda falerna uident.
 Qui quibus abiectos donis & honore fouemus,
 Hisce ait æternum nos coluisse patrem.
 Quos ita desertos fortuna miserima reddit,
 Escaut ab alterius sit capienda manu:
 Illis attonita Centauri uoce loquuntur:
 Ite, egram minuas, qui regit astra, famem.

Mat. 25.

Qyo

Quo produnt sermone suæ impietatis inanem
Iusticiam, nullus ceu sit ubiq; Deus.

Ceu iubeant miser os aliorum currere ad arces,
Qui magnum credant numen habere Deū.

Aspicite insanum, charissima pignora fratres,
Quando pecus pastor ducit ad amnis aquas:

Quod cum fortè sitim placidos excussit ad haustus,
Affectat nullo pocula plura mero.

Conctat inhumanos igitur potando bibones,
Peiores rigidis sæpius esse feris.

Molle pecus tenero tunc quæ sapit unda palato
Sorbet, at ultrò illi uina nociua bibunt.

Vno sæpe die tot uina liquentia perdunt,
Regali unde queant uiuere more tribus.

Atq; utinam Bacchi tanum sæuiret in orcas.
Gens mala, non aliud surgeret inde malum.

Quos ferat ebrietas secum tristissima fructus,
Exemplum, constat, si Pharaonis adest.

Qui siue hoc uitio, seu turpi motus ab ira,
Seruum ad non meritam iusserat ire crucem.

Sic ludæa cohors statuas sibi fecit inertes,
Insipiens multo cum foret illa mero.

Quæ nimis obscæno ducebat amore choreas,
Vt statuis facerent scandala digna suis.

Impius à uino, meretricisq; uictus Herodes,
Ioannis iussit colla secare pij.

Insuper adportet quæ plura incommoda uinum,
Non ficta Salomon cum pietate docet.

Animalia
ad nauise-
am non bi-
bunt.

Fructus
ebrietas

Exod. 32

Matt. 23

Vina,

- Eccl. 19.** Vina, quòd à domino sapientum corda recedunt,
Fœmuncus sæpe est causaq; sexus, ait.
- Pro. 23.** Aspectus nunquam moueat tua pectora uini,
Præbet enim ardenti gaudia multa gula.
- Pli. li. 14.** Sed tandem colubri stimulos imitatur acerbos,
cap. 22. Ingeniumq; ferus postmodò ut anguis habet.
Tunc alienarum turpem exoptabis amorem
Vxorum : prauo corde malignus eris.
Præterea damnat potandi crimina Paulus,
Cum sic diuina uoce disertus ait :
- Ephe. 5.** Quæ nœcitura serunt effrenis semina luxus,
Admoneo, ne quis sumere uina uelit.
Insuper à Baccho quæ damna bibemibus adsint,
Ex sacris aliquot commemorabo locis.
- Pro. 21. 31** Cui placet ebrietas communis, inersq; uoluptas,
Ille sibi multas non cumulabit opes.
- Salomon.** Immodicos haustus, uinumq; à regibus aufer.
Nam uires minuit corporis ebrietas.
Ne iustè cessent inopum defendere causas,
Iudicij fiant immemoresq; Dei.
- Eccle. 19.** Ebrietatis amans, operarius atq; Lyei,
31. Potando nullas conciliabit opes.
Qui bibit, ut placeat frugalis regula uite,
Sobrius, & firmo corpore sanus erit.
Hunc Deus elegit preciosi nectaris usum,
Ut potu afflictum cor recrearet homo.
Non dedit, ut plus quàm beluino more bibones,
Nobilis haurirent munera grata meri.

Ingenij

Ingenij uires releuant, & corporis augent,
Si modicè, ut fas est, dulcia uina bibis.
Ast malè gustati blandissima pocula uini,
Tristitiam pariunt, pectoribusq; nocent.
Et magis insanum furioso pectore reddunt,
Qui uita & uerbis stultior antè fuit.
Propter inhumanos etiam hinc, post pocula, mores
Sæpe cruentato cæsus it ore domum.
Sed fortè incipient in nos seuire bibones,
Et malè, quòd seruens talia dico, ferent.
Qui tamen admittunt, quæ me monitore loquuntur,
Consilium optantes pondus habere meum:
Auxiliante Deo, nimij certamina Bacchi
Vitabunt, hostes criminis huius erunt.
Cetera quæ placidos gens Bacchica diligit haustus,
Non uelit hic dictis esse inimica meis.
Sed potius faciles dicenti præbeat aures,
Atq; probet causam, quo decet ore, meam.
Quilibet ad stygij properabit tartara regni,
Crudelis nigri prædæq; regis erit:
Si, dum uita manet, non crimine cedit ab isto,
Et uenia moritur reprobus absq; Dei.
Sanctus enim Pauli loquitur quæ spiritus ore,
Non possunt ueram fallere uerba fidem.
Ebria cælorum soboles non ibit ad arcem,
Ibit ad ardentes ebria turba rogos.
Non igitur madidi cupiant me odisse sodales,
Sed sibi sint iræ proxima causa suæ.

2. Cor. 6.

Tabificas

Tabificas discant potandi extinguere sordes,
Dum uitæ admittunt tempora grata breuis.

Exurgant, malefacta tamen fateantur, & ista
Conueniant summum uoce rogante Deum:

Psal. 69. Eripe me impuri tepido de gurgite limi,
Ne noceat capiti labilis unda meo.

Ne mo tempestas refluentibus obruat undis,
Néue mihi puteus tristitia damna ferat.

Ebrietas **Ebrietas** aliud nihil est, quàm flamma coruscans,
flamma in **Qualis** in inferno dicitur esse lacu.

fernalis. **Quæ** semel arreptos tanta ui cogit & urget,
(Si uitæ ratio non melioris adest)

Vt socij nunquam curent pia foedera amoris,
Vt nunquam leges sobrietatis ament.

Sæpe dies auidos tamen haud facit una bibones,
(Quod decet haud dubia me monuisse fide)

Allati qui sæpe uorant data pocula uini,
Et quibus immodicè sumpta falerna placent.

Qui propter certum potant studiosius usum,
Quiq; student haustus ingeminare suos.

Hos Bacchi socios, hos dixeris esse bibones,
Qui nulla reuunt uina uorare uice.

Quos si grata mouet bibere omnia uina uoluptas,
Quæ iubet adpositum quodq; uorare merum:

Ad uinum tanto bibuli incenduntur amore,
Vt nullum imponant sæpe bibendo modum.

Crimine qui poscit tamen ut sit liber ab isto,
A tanto cupiens degenerare malo.

Si furor, aut rabies, aut cæca cupido bibendâ,
 Ebria fecerunt quòd tibi uina placent :
 Quotidiana tuos moderatio temperet haustus,
 Rursus ut adcedas sobrietatis iter.
 Quiq; superuacuo sua pectora saucia uino,
 Vix modicum docuit sumere posse merum:
 Vt potius cupiat concessam perdere uitam,
 Quàm fugere indicti dulcia bella meri:
 Hic sciat, humanum melius periisse fuisse
 Corpus, quàm mentem sic obiisse piam.
 Hic ne potandi nimio superetur ab æstu,
 Et uitare queat tam furiale malum :
 Desinat ad solitum seuire in pocula morem,
 Donec potando discat habere modum.
 Tam deforme studet qui sic auertere crimen,
 Vinaq; qui nihili non moderata facit :
 Extinguet tanta blandum ratione uenenum,
 Et poterit duram sic remouere sitim.
 Dum loquor hæc igitur, uerbis & adhortor amicis,
 Excusatus ero, maximè Christe tibi.
 Qui tamen huc promptas bibulus non arrigit aures,
 Et negat à tanta cedere spurcitia :
 Aut alios precio, precibusue ad pocula cogit,
 Vt siccent auida dolia plena gula :
 Cum socijs potor damnabitur ille, supremo
 Si Iudex Christus uenerit ipse die.

TELQ. AN. M D LI.

Et sic...
Hic...
Quid...
Vix...
Vt...
Quam...
Hic...
Corpor...
Hic...
Ermite...
Definat...
Dante...
Tunc...
Vix...
Extinguit...
Et...
Eum...
Excelsus...
Quia...
Et...
Aliter...
Vt...
Cum...
Si...